

GÖNCZI KATALIN

Magyarok  
az amerikai  
Legfelsőbb  
Bíróság előtt



# JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

Sorozatszerkesztő  
MEZEY BARNA

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara  
Magyar Állam- és Jogi történeti Tanszékének  
sorozata

Gönczi Katalin

Magyarok  
az amerikai  
Legfelsőbb  
Bíróság előtt

Osiris Kiadó • Budapest, 2000

# TARTALOM

|  |    |
|--|----|
| ELŐSZÓ   | 9  |
| I. TÖRTÉNETI ÉS ELMÉLETI BEVEZETÉS                                     | 11 |
| 1. Az amerikai–magyar kapcsolatrendszer történetéhez                   | 11 |
| 2. A szövetségi bíróságok rendszere az Egyesült Államokban             | 14 |
| MAGYAR VONATKOZÁSÚ HATÁROZATOK   |    |
| A SZÁZADFORDULÓN   | 20 |
| 1. A magyar áruk utáni importvám<br>és a jogösszehasonlítás kérdései   | 20 |
| 2. A védjegyjog: a budai keserűvíz ügye                                | 22 |
| A BEVÁNDORLÁS TÁRSADALOMTÖRTÉNETÉHEZ                                   | 28 |
| 1. Az Egyesült Államokba való bevándorlás korszakai                    | 28 |
| 2. A magyarok kivándorlásának arányszámai és társadalmi háttere        | 31 |
| 3. Az Egyesült Államok emigrációs politikája a jogszabályok tükrében   | 33 |
| 4. A honosítási eljárás egyes aspektusai                               | 35 |
| AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI JOG BÍRÓSÁGI ÉRVÉNYESÍTÉSE                          | 40 |
| 1. Egy 48-as honvéd honosítási ügye                                    | 40 |
| 2. A századelő magyar vonatkozású bevándorlási ügyei                   | 42 |
| 3. Egy magyar pacifista honosítási kérelme<br>a két világháború között | 46 |



|   |     |
|---|-----|
| <b>A HIDEGHÁBORÚ KORÁNAK<br/>IDEGENRENDÉSZETI POLITIKÁJA</b>  | 55  |
| 1. A bevándorlási ügyek történelmi háttere  | 55  |
| 2. A beutazás alkotmányos joga  | 56  |
| 3. A jogszerű eljárás alkotmányos gyakorlata  | 59  |
| 4. Mezei igazgatási őrizetének lehetséges okai  | 62  |
| <b>AZ 1960-AS ÉVEK MAGYAR VONATKOZÁSÚ JOGESETEI</b>   | 67  |
| 1. 1956 rezonanciái a legfelsőbb bírósági határozatokban  | 67  |
| 2. Magánjogi jogügyletek a vasfüggöny mögött  | 69  |
| 3. A külföldiek tulajdonszerzésének történelmi aspektusai   | 70  |
| 4. A keleti tömbben élő örökösök amerikai ingatlan utáni örökjogát kizáró szabályok alkotmányossága | 73  |
| 5. Utazás a vasfüggönyön túlra:<br>Az utazás alkotmányos jogának a korlátozása                      | 76  |
| <b>ÁLLAMPOLGÁRSÁGI JOGOT ÉRVÉNYESÍTŐ<br/>HATÁROZATOK AZ 1960-AS ÉVEKBEN</b>                         | 81  |
| 1. A kiutasítás bizonyítékai  | 81  |
| 2. Kommunista párttagság és a honosítás   | 82  |
| <b>AZ 1970-ES ÉVEK MAGYAR VONATKOZÁSÚ HATÁROZATAI</b>   | 86  |
| 1. Az amerikai magyarság, mint etnikai kisebbség<br>a legfelsőbb bírósági határozatok tükrében      | 87  |
| 2. Az amerikai egyházpolitika magyar vonatkozásai   | 89  |
| <b>BEFEJEZÉS ÉS PROGNÓZIS</b>   | 92  |
| 1. Magyar vonatkozású jogesetek<br>az 1989-es politikai átalakulás után                             | 92  |
| 2. Kitekintés   | 93  |
| <b>VÁLOGATOTT IRODALOM</b>  | 95  |
| <b>SUMMARY</b>  | 99  |
| <b>ZUSAMMENFASSUNG</b>  | 101 |
| <b>A SUPREME COURT ÁLTAL TÁRGYALT LEGFONTOSABB<br/>MAGYAR VONATKOZÁSÚ JOGESETEK</b>                 | 103 |
| <b>MUTATÓ</b>   | 106 |

„The thing I have wanted to do [as a judge] has been to put as many new ideas into the law as I can to show how particular solutions involve general theory, and to do it with style.”

*„[Bírói munkám során] Az a cél vezetett,  
hogy sok új ötlettel gazdagítsam a jogot és hogy rámutassak  
az egyedi döntéseknél az elmélet fontosságára.  
S eleganciával igyekeztem mindezt tenni.”*

Oliver Wendell Holmes (1841–1935)  
az amerikai Legfelsőbb Bíróság (bírája), 1912

## ELŐSZÓ

A magyar nemzeti kultúra történetéről teljesebb képet kaphatunk, ha egy-egy téma vizsgálata során kitekintünk az országhatárokon túli forrásokra is. A magyar történelem eseményeinek tükröződése és visszhangja a külföldi irodalomban sajátosan árnyalja a már meglevő ismereteinket. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által tárgyalt és eldöntött magyar vonatkozású jogesetek például egyszerre tükrözik a magyar és az amerikai társadalom- és politikatörténet valóságát. E határozatokon keresztül a magyar és az amerikai társadalom több mint száz évének kapcsolódási pontjait ismerhetjük meg, méghozzá a igazságszolgáltatás, a normaérvényesítés érdekes szűrőjén keresztül.

Az alábbi esetgyűjtemény-elemzés a University of California, Berkeley-n végzett kutatásaimon alapul, ahol az egyetem vendégkutatójaként, az 1996–97-es tanév alatt, az egyetem csodálatos állományú és technikai felszereltségű könyvtárában dolgozhattam. A kutatáshoz rendelkezésemre állt a jogi kari könyvtár számítógépes adatbázisa, ahol számítógépes lemezen a Legfelsőbb Bíróság határozatai is megtalálhatók, a kezdetektől a legújabb döntésekig. A magyar vonatkozású határozatok áttekintéséhez a Magyarország, illetve magyar címszavakat adtam meg, melyek előfordulását hatvanegy esetben jelezte a program. A Magyarországgal kapcsolatos legfelsőbb bírósági jogesetek vizsgálatánál ezt a hatvanegy határozatot vettem alapul, azaz a szövetségi kérdéseket érintő legfontosabb ügyeket, melyeket a Legfelsőbb Bíróság tárgyalásra és határozathozatalra érdemesített. Ez a szám jól tükrözi az amerikai igazságszolgáltatás csúcsának Magyarországgal kapcsolatos ítélezési gyakorlatát, és jól reprezentálja a különböző korszakok politikai irányultságát is.

Európába való visszatérésünk után újabb kutatási tervem elkészítése, a Pázmány Egyetemen végzett oktatási tevékenység és más témájú publiká-

ciók miatt a jogesetek kiértékelésére csak később kerülhetett sor. A kézirat alapjául szolgáló jogesetek elemzése tehát 1996-os évszámmal zárul.

Nagy örömmre szolgál, hogy az új évezred elején a kutatás az Osiris Kiadó gondozásában, könyv formájában megjelenik, s ezúttal megköszönöm mindazok munkáját, akik hozzájárultak a sikeres magyarországi publikációhoz. Ajánlom e könyvet nemcsak az országhatároktól független jogtudomány művelői, de a jog nemzetközi volta iránt érdeklődő praktikusok és jurátusok figyelmébe is.

Frankfurt/M., 2000. február hó

*Gönczi Katalin*

# TÖRTÉNETI ÉS ELMÉLETI BEVEZETÉS

## 1. Az amerikai–magyar kapcsolatrendszer történetéhez

Az amerikai-magyar kapcsolatoknak az alábbiakban ismertetésre kerülő jogesetei ennek a kapcsolatrendszernek a legintenzívebb korszakát fogják át, azt a szakaszt, amikor jogvitákra és legfelső szintű bírósági határozatokra is sor került. Az amerikai és magyar kapcsolatok azonban túlnyúl-  
nak ezen a több mint százéves időszakon, kezdetét már az Újvilág államalakulása kapcsán megfigyelhetjük. Az amerikai kontinens felfedezése után – az első utazók és telepesek között – ugyanis már találkozunk magyar származásúakkal. A kapcsolatrendszer igazán intenzívvé a 19–20. századra vált;<sup>1</sup> tekintsük át röviden e kapcsolatok alakulásának legjelentősebb állomásait.<sup>2</sup>

Az amerikai függetlenség iránti lelkesedés erősen befolyásolta a magyar jakobinusok, illetve a szabadkőműves páholyok politikai nézetrendszerét, a reformkori magyar publicisztikában pedig egyenesen példaértékkel bírt az Egyesült Államok politikai rendszere. A büntetőjog, az amerikai büntetés-végrehajtás intézményei közvetlenül is befolyásolták a magyar reformgeneráció nézeteit, az „amerikai börtönügy volt a negyvenes évek Magyarorszá-  
gán a legismertebb modernizációs modell”.<sup>3</sup> Szalay László, a reformkor egyik legkiemelkedőbb jogi gondolkodója például már 1837-ben cikket írt a büntetőjog louisianai kodifikációjáról.<sup>4</sup> Európai utazók híradásai alapján még közelebb kerültek az amerikai kontinens társadalmi-gazdasági viszonyai a magyar közvélemény számára,<sup>5</sup> a legkiemelkedőbb magyar útleírás Bölöni Farkas Sándor, „a demokrácia Kolumbusza”<sup>6</sup> tollából származott, melyben 1831-es útját örököltette meg.<sup>7</sup> Bölöni szerencsés helyzetben volt, mert a korszak utazó nemesifjai közül csak igen kevesen kaphattak útlevelet az Egyesült Államokba, Széchenyi és Wesselényi kérelmét az osztrák kormányservek a metternichi politika jegyében ugyanis elutasították.<sup>8</sup>

A neoabszolutizmus korában – a hazai passzív ellenállás helyett az emigrációt választók közül – nem egy magyar menekült a tengerentúlra.



Az amerikai emigrációban különösen fontos volt a szerepe Újházy László grófnak, aki az 1848–49-es európai szabadságmozgalmak utolsó bástyájának, Komárom várának a parancsnoka volt. Kossuth Újházyt amerikai képviselőjének nevezte ki, s ő közvetített az Egyesült Államok kormánya és az Európába emigrált magyarok között. A források szerint küldetése azonban nem járt nagy sikerrel, mert a magyar emigránsok nem kifejezetten lelkesedtek az Amerikába való kivándorlás iránt.<sup>9</sup> A magyar emigránsok egy csoportja Újházy vezetésével Iowa államban telepedett le, és több farmból álló telepüket New Budának nevezték el. A kolónia azonban nem váltotta be az alapításakor hozzá fűzött reményeket: nem lett az Amerikába kivándorolt magyar emigránsok új hazája. Bár az amerikai törvényhozás kezdetben törvénytervezeteken keresztül is igyekezett elősegíteni a „48–49-esek” megtelepedését, a Kongresszus azonban gyorsan változtatott álláspontján. 1852-ben például elutasították azt az indítványt, mely a szükségét szenvedő magyar emigránsok támogatását célozta volna meg. Az egyedüli ismert eset, melyben az amerikai politika kiállt a magyar emigránsokért, a később ismertetésre kerülő Koszta Márton-eset volt.<sup>10</sup>

Az amerikai–magyar kapcsolatok 19. századi történetében kétségkívül Kossuth Lajos 1851–52-es amerikai látogatása jelenti a csúcspontot, mely olyan jelentőséggel bírt, hogy csaknem a Habsburg Birodalom és az Egyesült Államok közötti diplomáciai kapcsolatok megszakadását idézte elő.<sup>11</sup> Az amerikai külügyminiszter kezdeményezte a török kormánynál Kossuth kiadatását, s a kongresszusi képviselők javaslatára az elnök egy gőzhajót küldött Kossuthért és menekülttársaiért, hogy őket New Yorkba vigye. Kossuth törökországi kiszabadulásában nagy szerepe volt az 1848-as kormány egyik csúcsdiplomatajának, Pulszky Ferencnek is, aki 1849-es emigrációjától kezdve az angol sajtóban képviselte a magyar függetlenség ügyét.<sup>12</sup>

A kiadatást és az amerikai utazást az osztrák hatóságok meggondolónak tartották, mert nyilvánvaló volt, hogy a magyar politikus nem magánemberként lép majd Amerika földjére, s ez mindenképpen árnyékot vet majd az osztrák politikára. A New York-i kikötőben valóban szabadsághősnek kijáró lelkes fogadtatásban részesült Kossuth, aki menekülttársaival az amerikai nemzet, az Elnök és a Kongresszus vendégeként beutazta az Egyesült Államokat, és mindenütt ünnepelve fogadták őket. Banketteken a pohárköszöntőkben a magyar függetlenséget éltették, s látogatását megörökítve, városokat és megyéket neveztek el Kossuthról. Amerikai útjának közvetlen kihatása a magyar ügyre ugyan nem volt, Kossuth beszédei, demokráciáról alkotott nézetei azonban jelentősen befolyásolták az amerikai

közvéleményt, konkrétan Abraham Lincolnt, a későbbi elnököt is.<sup>13</sup> „Kossuth Lajos egymaga többet tett a magyar problémának az amerikaiakkal történő megismertetéséért, Magyarország létének nemzetközi elismertetéséért, mint bárki előtte és utána” – összegezte a kortárs történész, Frank, Kossuth amerikai útjának hatását.<sup>14</sup> Kossuth maga korántsem ítélte meg olyan sikeresnek látogatását, mint az utókor. Ő ugyanis túlértékelte az amerikaiaknak a magyar ügy iránti szimpátiáját, s mert útja nem hozott tényleges eredményeket, belátva politikai reményeinek meghiúsulását, csalódotan hagyta el az amerikai kontinenst.

A 19. század harmadik harmadában – a kelet-közép-európai kivándorlás megerősödésével – az amerikai–magyar kapcsolatok kevésbé látványos, viszont annál intenzívebbé váltak. Ennek nyomai az irodalomban is megtalálhatók, József Attila például *Hazám* című versében festett emlékezetes képet a századforduló magyar kivándorlóinak sorsáról. Bródy Sándor pedig egy 1910-ben írt novellájában a kivándorlók úti céljáról a következőképpen tett említést: „Hová megy ? [...] A vízen át, ahová a parasztok szoktak. Három tengeren keresztül. [...] Sok rokonságom már ott van, némely része már ott meg is halt. A bányába megyünk; anyám, apám, a fél falu. Nem is leány, aki innen nem megy Amerikába! [...] Az átrécom Anna Milics, szerb, Amerika, Pittsburg.”<sup>15</sup> A novella születését minden bizonnyal motíválta, hogy ekkor érte el az Amerikába való kivándorlás a legmagasabb arányszámot.

Az amerikai–magyar kapcsolatok 20. századi története sokkal összetettebb képet mutat, és azt elsősorban a politikai változások függvényében ismerhetjük meg. A két ország közötti kapcsolatrendszer döntő módon átalakították a világháborúk, a politikai rendszerváltások, hogy csak vázlatosan említsünk néhányat. A világháborúk során Amerika számára először jelent meg Magyarország ellenséges hatalomként. Az 1945 utáni hatalmi átrendeződés s az azt követő hidegháborús légkör pedig a hivatalos állami politika és a nemzetről alkotott elképzelések megosztottságát eredményezték. Így a hidegháború idején, függetlenül az állami politikától, az 1956-os magyar forradalom utáni tömeges kivándorlás időszakában váltak igazán intenzívvé az amerikai és a magyar népesség kapcsolatai, elsősorban az emigránsok családi kapcsolatai révén. A magyarok Amerikáról alkotott képét jelentősen formálták a nyugati rádióadások is. Ugyanakkor ennek a kornak a hivatalos amerikai politikája – csakúgy, mint jogesetei is – egy, a vasfüggöny mögötti országgal szembeni politikai fenntartásokat tükrözik. A politikai kapcsolatok enyhülését jelentette később az amerikai politikának az a gesz-



tusa, hogy 1978-ban a – 2. világháború után Frankfurton át az amerikai Fort Knoxba került – magyar koronaékszereket visszajuttatták Budapestre.

A 20. századi politikai változások kapcsán a hivatalos politika mellett azonban további kapcsolatok alakultak ki, elsősorban a tudomány és a kultúra területén. A természettudományok jelentős képviselői, mint Teller Ede és Szilárd Leó, éppúgy, mint az Oberlin College szociológiai professzora, Jási Oszkár is nagyban hozzájárultak e kapcsolatrendszer erősítéséhez. Károlyi Mihály amerikai útja, Bartók amerikai emigrációja vagy a magyar származású hollywoodi filmrendező, Korda Sándor sikerei is a magyar szellemi élet amerikai reputációját erősítették.<sup>16</sup>

A jelenkori, egyre inkább nemzetközivé váló társadalmi-gazdasági fejlődés idején, az amerikai–magyar kapcsolatrendszer minden bizonnyal újabb impulzusokat kap, a kapcsolatok alapjai újrafogalmazódnak, s prognózisként elmondható, hogy a politikai és tudományos-kulturális kapcsolatok mellett egyre nagyobb jelentőséget kap majd a gazdasági és a jogi szféra.<sup>17</sup> Az alábbi tanulmányban pontosan az amerikai–magyar jogi és az azzal összefüggő gazdasági kapcsolatok történetét szeretnénk áttekinteni.

## 2. A szövetségi bíróságok rendszere az Egyesült Államokban

**A** *Legfelsőbb Bíróság* magyar vonatkozású határozatainak ismertetésénél érdemes rövid kitekintést tenni az Egyesült Államok bírósági rendszerére és annak csúcán a legfőbb bírói fórum ítélkezési gyakorlatára. Ezáltal választ kaphatunk a perek fellebbevelési rendjével, illetve az eljárással kapcsolatos kérdésekre is.

Az államhatalom harmadik ágáról, az Egyesült Államok bírói hatalmáról az alkotmány III. cikke rendelkezett, melynek alapján egy, a Kongresszus által létrehozott legfőbb bírói fórum, valamint az alsóbíróságok gyakorolják az „Egyesült Államok bírói hatalmát”<sup>18</sup>. Alkotmányos felhatalmazásának birtokában a Kongresszus törvényi szinten konkretizálta a fenti alkotmányos rendelkezést, s az 1789-es bírósági törvénnyel és számos újabb módosító szabállyal egy háromfokozatú bírósági rendszert hozott létre.<sup>19</sup> Az Egyesült Államokban szövetségi szinten jelenleg kilencvenegy elsőfokú kerületi bíróság (*District Court*) működik, melyektől a tizenhárom fellebbezési bírósághoz (*Court of Appeals*), majd a Legfelsőbb Bírósághoz<sup>20</sup> (*Supreme Court*) lehet fellebbezni.<sup>21</sup> Ezenkívül az államok szintjén is létezik egy bí-



rósági rendszer, mely általában négyfokozatú, de felépítése államonként különböző.

A Legfelsőbb Bíróság egy tanácsból áll, élén a vezető bíróval (*Chief Justice*), aki az állami protokoll szerint, az Elnök és az alelnök után, az ország harmadik legfontosabb tisztségviselője. A *Chief Justice* elnököl a Legfelsőbb Bíróság nyilvános ülésein, és ő irányítja – a Bírói Konferencián és a Bíróságok Adminisztratív Hivatalán keresztül – a szövetségi bírósági rendszert. Az alkotmány nem rögzítette a Legfelsőbb Bíróság bíróinak (*Associate Justice*) a számát, a Kongresszus azt esetenként határozza meg. A Legfelsőbb Bíróság eredetileg hat tagból állt, a Kongresszus folyamatosan hol növelte, hol csökkentette számukat, míg 1869 óta a Legfelsőbb Bíróság bírójának a száma nyolcban állapodott meg. A Legfelsőbb Bíróság bíróját a Szenátus javaslatára – illetve egyetértésével – az Elnök nevezi ki. A bírák rendszerint élethosszig maradnak hivatalukban, mivel kinevezésük jó magaviseletükig nem vonható vissza, és fizetésük sem csökkenthető.<sup>22</sup>

A szövetségi bíróságok hatásköréről is az Egyesült Államok alkotmánya rendelkezett, melyet jogesetek és jogi ellentmondások alapján definiált.<sup>23</sup> Elsőfokú illetékességgel a Legfelsőbb Bíróság az alkotmány III. cikke értelmében akkor rendelkezik, amikor az egyik peres fél az állam, illetve ha a per tárgya külföldi nagyköveteket és minisztereket érint. *Fellebbezési* bíróságként pedig eljár a kerületi bíróságoktól és a fellebbezési bíróságoktól fellebbezett ügyekben, illetve a föderalizmus elve alapján, az államok legfelsőbb bíróságaitól fellebbezett szövetségi jelentőségű ügyekben is határozhat. A Legfelsőbb Bíróság elé az ún. *writ of certiorari* alapján kerülnek az ügyek.<sup>24</sup> A peres felek a Legfelsőbb Bíróságtól ennek a formulának a kiadását kérelmezik, s amennyiben azt megadják, a Legfelsőbb Bíróság tárgyalás végett a napirendjére tűzi az ügyet. A bírák maguk döntenek el, hogy mely ügyet érdemesítenek a *writ of certiorari*-ra, ezáltal a Legfelsőbb Bíróság maga alakítja ügyrendjét. A *certiorarit* mind elsőfokú, mind fellebbezési ügyekben is megadhatják.

Érdekességképpen röviden utalnék a Legfelsőbb Bíróság jelenlegi ügyrendjére. A Legfelsőbb Bíróság washingtoni székhelyén, egy impozáns, klasszicista stílusú márványépületben, naponta négy órát tárgyal. A bírósági eljárás írásbeli peranyagon alapul, de a perbeszédekben, melyek hosszát fél órában szabták meg, lehetőség van az írott peranyag pontosítására, egyes pontok kiemelésére, s a bírók kérdéseket intézhetnek a peres felekhez. A hét folyamán megtárgyalt perekben a péntekenként összeülő bírói konferencián határoznak. Ott a vezető bíró előadja az eldöntendő ügyeket,

s a bírák – kezdve a legidősebbel – véleményt nyilvánítanak. A döntés során a legfiatalabb adja le elsőként a voksát, s utolsóként a vezető bíró szavaz. Ő dönt arról, hogy ki fogalmazza meg a határozat indokolását, melyhez a bírók különvéleményt fűzhetnek. A különvéleményeiről ismert leghíresebb bíró Justice Oliver Wendell Holmes, Jr. (1841–1935) volt.

A Legfelsőbb Bíróság hatvanegy szövetségi kérdést érintő határozatban hivatkozott Magyarországra – adta meg a Lexis Nexis (research software version 4.1.) számítógépes keresőprogram.<sup>25</sup> Ezeknek a határozatoknak a jó része magyar származású peres fél jogvitáján alapul,<sup>26</sup> a számítógép azonban ideszámította a határozat indokolásában a Magyarországra való hivatkozást is. Összehasonlítóként néhány más európai országot érintő határozatot is megtekinthettem.<sup>27</sup> A legkorábbi, Magyarországot említő határozat 1862-ben született, s a legutóbbit 1994-ben hirdették ki.

Az ítéleteket időrendben áttekintve az alábbi időhatárok vonhatók meg: a századforduló körüli határozatok, a világháborúval kapcsolatos határozatok, melyek az 1920-as évek végéig fellebbezéseket eredményeztek. Ettől függetlenül külön fejezetet képeznek a bevándorlással kapcsolatos jogesetek, melyek különös jelentőséggel 1945 után bírnak. Az 1945 utáni határozatok is részben idegenrendészettel kapcsolatosak, részben a nemzetközi magánjog egyes területeit fogják át.

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> Számos tanulmány, cikk és népszerűsítő mű foglalkozott már ezzel a témával, válogatásként lásd *Frank Tibor, Urbán Aladár, Závodszy Géza, Szántó Miklós és Dojcsák Győző* idevonatkozó munkáit az irodalomjegyzékben.

<sup>2</sup> További kapcsolódási pontokra lásd *Frank*, Friend or Foe? 116. és k. l.

<sup>3</sup> *Závodszy*: Az Amerika motívum. 219. p.

<sup>4</sup> *Szalay* László: Könyvbírálat. In *Thermis*, 1837. évf, 1. füzet, 53. p. Szalay egy 1846-os könyvében pedig Franklin és Jefferson életrajzával foglalkozott: *Státusférfiak és szónokok könyve*. Pest, 1846.

<sup>5</sup> *Tocqueville*, Alexis de: A demokrácia Amerikában című műve 1841-ben már magyarul is olvasható volt Fábián Gábor fordításában, 1843-ban a Tudománytárban pedig könyvismertetés foglalkozott a művel.

<sup>6</sup> *Závodszy Géza* kifejezése: *Az Amerika-motívum*. 132. p.

<sup>7</sup> Utazás Észak-Amerikában. Kolozsvár, 1834. Vö. Gál Tibor bevezető tanulmányát a német kiadáshoz. In Von Transsylvanien bis Pennsylvanien, Budapest, 1980. A mű angol fordítása 1977-ben jelent meg.

<sup>8</sup> Gál István: Amerika képe Széchenyi írásaiban. In Filológiai Közlöny, 1972, 1–2. sz. 32–46. p.

<sup>9</sup> Reiter: Politisches Asyl im 19. Jahrhundert. 305–306. p.

<sup>10</sup> Reiter: Uo. 306. p.

<sup>11</sup> Kossuth amerikai útjához átfogó irodalmat lásd Széplaki: Louis Kossuth és Jánossy: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában...

<sup>12</sup> Pulszky és neje el is kísérte Kossuthot amerikai útjára. Az utazásról egy útinapló is készült előbb angol, majd német nyelven: Pulszky–Pulszky: White, red, black.

<sup>13</sup> Szabad: Magyarország és európaiság. 29. p.

<sup>14</sup> Frank: Az emberiségnek közös sorsa van. 44. p. *Uő*: Friend or Foe? 118. p.

<sup>15</sup> Bródy, Sándor: Imre herceg. In Két szőke asszony és más regények. Budapest, 1959. 580. p.

<sup>16</sup> Frank: Friend or Foe? 122. p.

<sup>17</sup> A magyar jogrendszer transzformációjával foglalkozó, az Egyesült Államokban megjelent számos tanulmány közül példaként lásd Seitzer, Jeffrey: Courts Democratic Institutions: Lower and Nonconstitutional Courts in the Constitutional Politics of Germany, Hungary and the United States. In Journal of the Indiana Academy of the Social Sciences, 1977. 130–132. p. és Ajani, Gianmaria: By Chance and Prestige: Legal Transplants in Russia and Eastern Europe. In The American Journal of Comparative Law, 43. évf., 1995. 93–117. p.

<sup>18</sup> III. cikkely 1. §: „The judicial power of the United States, shall be vested in one Supreme Court, and in such inferior Courts as the Congress may from time ordain and establish.” („Az Egyesült Államok bírói hatalma a Legfelsőbb Bíróságot és olyan alsóbb bíróságokat illet, melyeket a Kongresszus időről időre megállapít és megalkot.”)

<sup>19</sup> A törvényekre való hivatkozásnál a továbbiakban az amerikai jogban szokásos forráshelyet adom meg: I Stat. 73.

<sup>20</sup> Az Egyesült államok bírósági rendszerének a csúcán álló *Supreme Court* megjelölésére a Legfelsőbb Bíróság kifejezést használom, azzal a fenntartással, hogy a Supreme Court egyesíti a kontinentális jogrendszerekben ismert legfelsőbb bírósági revíziós és alkotmánybírósági jogértelmező funkciókat.



<sup>21</sup> *Brugger*: Einführung in das öffentliche Recht des USA. 13–14. p.

<sup>22</sup> A bírói kinevezés visszahívására a Legfelsőbb Bíróság történetében eddig csak egy ízben került sor, 1804-ben Samuel Chase bíró esetében. Chase bíró kinevezését azért vonták vissza, mert tisztségét föderalista párti nézetek terjesztésére használta fel, a választással kapcsolatos izgatási perekben önkényesen járt el, s durván viselkedett az ügyvédekkel.

1969-ben Abe Fortas bíró maga mondott le bírói hivataláról, mikor a *Life* magazin hasábjain vesztegetéssel hozták összefüggésbe Fortas nevét.

William O. Douglas bíró visszahívására liberális nézetei, életvitele (szexuális életéből származó támogatás elfogadása miatt) és ellentmondásos magánélete miatt 1953-ban és 1970-ben is kísérletet tettek, de a Kongresszus igazságügyi bizottsága a visszahívást nem találta indokoltnak. *Witt*: Congressional Quarterly's Guide to the U.S. Supreme Court. 654–658. és 797–798. p.

<sup>23</sup> III. cikkely 2. §: „The judicial Power shall extend to all in Cases, in Law and Equity, arising under this Constitution, the Laws of the United States, and Treaties made, or which shall be made, [etc.] to Controversies to which the United States shall be a Party; to Controversies Between Citizens and different, [etc.]” („A bírói hatalom kiterjed a törvény és méltányosság (equity) alá tartozó minden ügyre, olyan ügyekre, amelyek a jelen alkotmány hatálya alá tartozó körben az Egyesült Államok jelen és jövő törvényei, nemzetközi szerződésai körében keletkeztek; nagyköveteket, követeket és konzulokat érintő esetekre, a tengeri hajózást és a tengeri joghatóságokat érintő esetekre; olyan jogvitákra, amelyekben az egyik fél az Egyesült Államok; két vagy több állam közötti jogvitákra, az egyik állam polgára és egy másik állam közötti jogvitákra; egy állam által engedélyezett földterület igénylése kapcsán egy más állam polgárai és egy állam közötti, illetve ennek polgárai közötti, valamint idegen államok polgárai vagy alattvalói közötti jogvitákra.”)

<sup>24</sup> *Hall*: The Oxford Companion. 131–133. p.

<sup>25</sup> A számítógépes program összesen nyolcszáznegyvennégy szövetségi szinten eldöntött magyar vonatkozású ügyet tartott számon, beleértve az alsófokú bíróságok előtt tárgyalt pereket is.

<sup>26</sup> A magyar peres felek kikeresésére a „magyar” címszó tűnt a legáltalánosabbnak. A keresőprogram a gyakori magyar személynevek alapján is adhatott volna néhány támpontot, de ez a módszer nem garantálja a kizárólag magyar vonatkozású ügyeket. Mindez számokban kifejezve: tizenegy Horváth, száz Kiss, három Lengyel, tíz Nagy, tizennégy Szabó személynév

fordult elő összesen a legfelsőbb bírósági határozatokban. (A Varga személynévét nem lehet pontosan megadni, mivel a számítógép a többes számú alakot is megadta, s a Dél-Amerikában gyakori Vargas névvel azonosította, így összesen hetvenöt Vargát nevezett meg.)

<sup>27</sup> Összehasonlításként néhány európai ország előfordulása: Bulgária tizenhatszor, Csehszlovákia és a Cseh Köztársaság (beleértve a korábbi Bohemia elnevezést is) tizenháromszor, Lengyelország százhetvenhárom esetben, Németország kilencszázhuszonkilencszer, Olaszország kétszáznegyvenhatszor, Románia tizenegyszer, Svájc százhuszonnégy határozatban és Svédország száznegyven esetben fordult elő. Franciaország és Spanyolország előfordulása ezren felül volt, melyre a számítógép nem közölt pontos adatot.

# MAGYAR VONATKOZÁSÚ HATÁROZATOK A SZÁZADFORDULÓN

## 1. A magyar áruk utáni importvám és a jogösszehasonlítás kérdései

A századforduló idején hozták meg a magyar vonatkozású határozatok több mint egyharmadát, melyek témája három nagyobb jogterületet érint: az importvám körüli jogvitákat, a jogösszehasonlítást és a védjegyjogot.

1. Az első nagy témakört az *importvám* körüli viták képezik.<sup>1</sup> Az Osztrák–Magyar Monarchiából érkező árukra az Egyesült Államokkal megkötött nemzetközi szerződés alapján 5%-os behozatali vámot róttak ki, hasonlóan a holland, az angol, a német, a spanyol és a japán hajók rakományához.<sup>2</sup> Az egyik, importvámmal kapcsolatos magyar vonatkozású perben, az Osztrák–Magyar Monarchiából származó áruk, így például a New York-i kikötőbe behozott porcelán- és üvegaru után fizetendő vám összegét vitatták.<sup>3</sup> Az akkor hatályos amerikai törvény értelmében az áruk után fizetendő vámot a származási ország fizetőegységében határozták meg. Ennek alapján az áruk értékét és a behozatali vámot osztrák–magyar fizetőegységben, arany-, illetve ezüstforintban állapították meg, s a New York-i kikötő adószedője ellen az átváltási kurzus miatt indult több per. A vitatott kurzus alapján ugyanis túlságosan is magas vámot szabtak ki a magyar árukra.<sup>4</sup>

Az importvámval kapcsolatos határozatok egyúttal az osztrák–magyar tengeri kereskedelem jelentőségére is rámutatnak, melyben a fiumei kikötő forgalma külön kiemelését érdemel. Egy hamburgi székhelyű német–amerikai fuvarozási cég ügyve, a Sherman trösztellenes törvény rendelkezéseinek megsértése miatt került a Legfelsőbb Bíróság elé.<sup>5</sup> A cég egyik leányvállalata volt a bevándorlókat is tömegével szállító brit Cunard Gőzhajózási Vállalatnak, s egyik fontos szállítási útjaként jelölte meg a New York – Boston – Liverpool – Fiume útvonalat.<sup>6</sup> Egy másik esetben egy Fiuméből New Yorkba érkezett „Szlavónia” nevű gőzhajó kapitányának a felelősségét vizsgálták.<sup>7</sup>



2. A századforduló idejének legfelsőbb bírósági határozatai között *jogösszehasonlítási* jelleggel többször hivatkoztak Magyarországra, illetve a magyar jogra, a legkülönbözőbb kérdések kapcsán. A legkorábbi magyar vonatkozású határozatban, melyben a Mexikótól való elszakadás és az Egyesült Államokhoz való csatlakozás idején egy kaliforniai bánya tulajdonjogát vitatták,<sup>8</sup> más országok bányajogi rendelkezéseire is kitértek. A határozatban a cseh, a szász, a porosz és a svéd bányajogi szabályokkal egyetemben említést tettek a magyar bányajogról is.

A 19. század végi amerikai jogi gondolkodásban a jogi problémák összehasonlító jogi vizsgálata nem volt kivételes, a korabeli jogtudósok franciaországi és német egyetemeken hallgattak egy-egy szemesztert,<sup>9</sup> s a jogkérdés vizsgálata a korabeli európai viszonyok tükrében nyelvi akadályokba sem ütközött. A New York-i Columbia Egyetemen külön összehasonlító jogi tanszékek működtek, melyeknek tanárai közül a 19. század végének közjogi professzorát, John W. Burgesst említeném példaként.<sup>10</sup> Burgess egyetemi tanulmányai alatt Göttingenben, Berlinben és Lipcsében hallgattott két szemesztert, a lipcsei egyetemen – többek között – Windscheid pandektajogi előadásait látogatta.<sup>11</sup> Ilyen curriculummal rendelkező jogászok a jogértelmezés során természetesen hivatkoztak a külföldi jogi megoldásokra, illetve a más államokkal fennálló szerződéses kapcsolatokra.<sup>12</sup> Ezzel indokolható, hogy például egy 1895-ös határozat, melyet eredetileg egy párizsi kesztyűkészítő cég tartozásmegfizetési ügyében fellebbeztek az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságához, s a jogkérdés a párizsi bíróság ítéletének a végrehajtása volt,<sup>13</sup> a külföldi határozatok végrehajthatóságáról Európa összes akkori országára és Dél-Amerikára kitékintő részletes ismertetést tartalmaz, mely egy összehasonlító, illetve nemzetközi jogi tankönyvben is önálló fejezetként szerepelhetne.

Az Osztrák–Magyar Monarchiáról az elítéltek kiadatásának nemzetközi jogi szabályai között is említést tettek, az Egyesült Államokkal nemzetközi jogi szerződéses kapcsolatban álló országok között.<sup>14</sup> Másutt, egy a védőoltást előíró nassachusettsi törvény alkotmányosságát vizsgálva, a határozat lábjegyzetében az *Encyclopedia Britannica* cikke alapján tekintették át a védőoltás európai szabályait, így a magyar szabályokat is.<sup>15</sup> Az 1907-es hágai nemzetközi szerződés ratifikálása kapcsán is említést tettek az Osztrák–Magyar Monarchiáról.<sup>16</sup>

## 2. A védjegyjog: a budai keserűvíz ügye

A Legfelsőbb Bíróságnak a századforduló idején meghozott magyar vonatkozású határozatai közül harmadik és önálló témakörként a szellemi alkotások körüli jogvitákat emelném ki, melyek, elsősorban a nemzetközi kereskedelem kapcsán – az Egyesült Államokba érkezett áruk márkanevével kapcsolatos pereket érintenek. Magyarország ezenkívül néhány esetben szabadalommal kapcsolatban is említést nyert. Érdekes megfigyelni, hogy a szabadalmi perek között mennyire jelentős volt a búzaőrlési szabadalom, melynek technikai szabályait a határozatban a legapróbb technikai részletekig ismertették.<sup>17</sup> Egy 1883-ból származó határozatban a kemény búzafajták között említést tettek a magyar gabonáról is.<sup>18</sup> Egy későbbi határozatban pedig egy Budapestről származó újfajta őrlési szabadalmat ismertettek,<sup>19</sup> mely külföldi szabadalomnak számított, de gyorsan tért hódított az Egyesült Államokban is.

A korszak magyar vonatkozású legfelsőbb bírósági fellebbezései között s a márkanév és a védjegy védelmének a történetében is külön fejezetet képeznek az ún. *Hunyadi-ügyek*. A ma is forgalomban lévő budai Hunyadi-keserűvíz<sup>20</sup> körüli jogviták, melyek a századfordulón több legfelsőbb bírósági fellebbezés alapjául szolgáltak,<sup>21</sup> a tulajdonos hosszú távú, több országot is átfogó, többfokozatú pereskedése után kerültek az amerikai Legfelsőbb Bíróság napirendjére. A többszereplős Hunyadi-ügyek középpontjában a „Hunyadi” név használatának a kizárólagos joga, valamint a budai keserűvíz védjegye állt.

A perek előtörténetéhez: A márkanév tulajdonosa, Saxlehner András, 1862-ben fedezett fel Pest-Buda határában egy keserűvízforrást, melynek forgalmazását „Hunyadi forrás” néven a Budai Városi Tanács a rá következő évben engedélyezte. A Kereskedelmi és Ipari Kamara a „Hunyadi János” márkanevet 1872-ben nyilvántartásba is vette. A gyógyvizet jellegzetes címkéjű<sup>22</sup> és különleges formájú üvegekbe palackozták, és gyógyászati célokra országszerte nagy tételben árusították.<sup>23</sup> Hamarosan több európai országba és az Egyesült Államokba is exportálták, ahol „Hunyadi” néven került forgalomba. Saxlehner egy londoni székhelyű céggel szerződést kötött a Hunyadi-víz nagy-britanniai, egyesült államokbeli és egyéb tengerentúli országokba való kizárólagos forgalmazására,<sup>24</sup> s kezdeményezte az Egyesült Államok Szabadalmi Hivatalánál a „Hunyadi” név védetté nyilvánítását. 1887-ben a márkanévet be is jegyezték.



Röviddel a Saxlehner-féle keserűvíz térhódítása után, a Budai Városi Tanácsnál „Hunyadi Mátyás” néven kezdeményezték a budapesti illetőségű Márkus Ignác tulajdonában levő forrásból származó gyógyvíz nyilvántartásba vételét arra való hivatkozással, hogy a Hunyadi név származás-megjelölő személynév, Magyarországon igen gyakori, s ezért lehetetlen kizárólagos használatát előírni. A Hunyadi megjelölés közhasználatban levő kifejezés – érvelt Márkus Ignác –, s a nagyszámú magyarországi forrásból eredő keserűvíz megjelölésére szolgál. A budai tanács Saxlehner tiltakozásának helyt adott, és elutasította a „Hunyadi Mátyás” keserűvíz védetté nyilvánítását, mely döntés ellen a Mezőgazdasági Minisztériumhoz fellebeztek. A minisztérium 1873-ban megváltoztatta az elsőfokú határozatot, s a Hunyadi Mátyás nevet – a Hunyadi János mellett – márkánévvé nyilvánította, mivel két, egymástól jól elkülöníthető névről van szó – indokolta a minisztérium.

Ezt követően a Hunyadi családnevet jó hangzású magyar történelmi személynevekkel összekapcsolva, Hunyadi Árpád, Béla, József, Lajos és László néven tizennégyféle (!) Hunyadi keserűvizet árusítottak az Egyesült Államokban, mely ellen Saxlehner mind Magyarországon, mind az Egyesült Államok Szövetségi Kerületi Bírósága előtt tiltakozott. A keresetet a magyar törvényekre való hivatkozással azonban elutasították.

A szabadalmi joggal összefüggésben Magyarországon – a meglevő 1878-as szabályozást kiegészítve – 1895-ben a védjegyekről új törvényt fogadtak el, mely szerint a termékek neve is védjegy jelleggel bír.<sup>25</sup> Ezen az alapon a szóbeli védjegy védelmében Saxlehner András Budapesten élő özvegye és jogutódja pert indított. Az özvegy az Egyesült Államokban is kereste igazát. 1900-ban napirendjére tűzte a Legfelsőbb Bíróság Saxlehner özvegyének a perét, melyet egy New York-i cég, Eisner & Mendelson ellen indított. A határozat értelmében az alperes cég húszévi időtartamra megszerezte a másik, a Márkus-féle forrásból származó Hunyadi Mátyás-gyógyvíz egyesült államokbeli és kanadai kizárólagos forgalmazásának a jogát. A gyógyvizet viszont olyan palackban és olyan háromszínű etikettel importálták, mely könnyen összetéveszthető volt a Saxlehner-féle Hunyadi-vízzel.

A Saxlehner vs. Eisner & Mendelson Co. perben a döntés alapjául az Egyesült Államoknak az Osztrák–Magyar Monarchiával megkötött nemzetközi szerződése (1872) szolgált, melynek értelmében a két ország kölcsönösen irányadónak tekintette a másik országban védetté nyilvánított szellemi alkotást. Az 1873-as miniszteri döntés Magyarországon közkin-

csé tette a Hunyadi nevet, s ez az Egyesült Államokban is jogerővel bírt. Ezen az a tény sem változtatott, hogy a magyar jogszabályok időközben megváltoztak. Az egyszer közkinccsé vált tulajdont nem lehet újra individualizálni – szólt a legfelsőbb bírósági határozat, ezért a közkinccsé vált márkanév feletti kizárólagos tulajdonjogot sem vindikálhatta magának a felperes.

A határozat másik kérdése a védjegyre, a keserűvíz etikettjére és palackjára vonatkozott. Ezt a kérdést illetően nem létezett előzetes magyar határozat, mely a Saxlehner-féle címkét mások számára liberalizálta volna. A legfelsőbb bírósági határozat az alperest elmarasztalta a jogellenes védjegyhasználatért, mivel a gyógyvíz üvege és címkéje a mindennapi fogyasztók megtévesztésére alkalmas. Ezért a határozat a versenytársakat a Saxlehner-féle palackkal és etikettel össze nem téveszthető üveg és címke használatára, az alperest a jogellenes védjegyhasználat miatt a felperes kárának megtérítésére kötelezte.

Az amerikai Legfelsőbb Bíróság hasonlóképpen határozott a Saxlehner-özvegy által egy másik alperes ellen, a megtévesztő védjegy használata miatt indított perben, melyben a Kocs helységből származó vizet látták el a Saxlehner-gyógyvízhez megtévesztésig hasonló etikettel. Az alperest, aki Hunyadi Lajos néven árusította gyógyvizét, kártérítésre kötelezte a Legfelsőbb Bíróság. Ugyanebben az évben vizsgálta meg a Legfelsőbb Bíróság annak a három peres ügynek az anyagát, melyet a Saxlehner-özvegy a Hunyadi-víz azon forgalmazói ellen indított, akik az Eisner & Mendelson céggel álltak üzleti kapcsolatban. A bíróság a forgalmazókat is elmarasztalta, és a jogsértő magatartás abbahagyására kötelezte őket. Jóhiszeműségükre s az okozott kár csekély mértékére tekintettel azonban nem kellett kártérítést fizetniük, a határozatban ellenben külön kiemelték, hogy a jóhiszemű eljárás nem mentesít a jogsértés tényétől.

1903-ban újabb Saxlehner-féle per került, ezúttal a Chicagói Kerületi Felsőbíróság elé.<sup>26</sup> Egy Chicagóban mesterségesen előállított gyógyvíz megtévesztő formában s Hunyadi Geyza néven való forgalmazása ellen tiltakozott sikerrel Saxlehner András özvegye. A hasonló címke és palack lehetőséget nyújt a fogyasztók megtévesztésére, akik abban a hitben, hogy magyar keserűvizet isznak, a Michigan-tó vizéből mesterségesen előállított gyógyvizet fogyasztanak – indokolta a határozat, s megtiltotta a megtévesztő csomagolás használatát.

A Hunyadi-perék sorában 1910-ben egy újabb ügy került a Legfelsőbb Bíróság napirendjére,<sup>27</sup> ezúttal a per tárgya egy Cincinattiben mesterséges úton előállított gyógyvíz védjegye volt. A felperes előadta, hogy eddig még

senkinek sem sikerült mesterséges úton természetes gyógyvizet előállítania. De mindenki szabadon megpróbálhatja – érvelt Holmes bíró. Ez az állítás a 20. század elejei amerikai gazdasági liberalizmus (*laissez-faire* gazdaságpolitika) koncentrációjaként is értelmezhető. Az ügyet a korábbi határozatok alapján döntötték el, azaz az egyszer közkinccsé vált márkanevet nem lehet védetté nyilvánítani. Holmes bíró fogalmazása szerint: „A Hunyadi név már legfeljebb csak származásmegjelölő név, ténylegesen földrajzi kifejezés.”<sup>28</sup>

A Hunyadi-ügyek indokolásaiban a tényeken és a jogkérdésen túl rövid utalás található a magyar hatóságok előtti jogérvényesítésre is, melyet a legfelsőbb bírósági bíró személyes véleményeként is értelmezhetünk. „Aligha lehet azon csodálkozni, hogy mivel Saxlehnernek munkája során állandó akadályokkal kellett saját hazájában megküzdenie, egy távoli országban nem sok értelmét látta, hogy jogai védelmében fellépjen.”<sup>29</sup> Az egyik ítélet indoklása alapján Saxlehner alakja az igazát hiába kereső lócsiszárhoz, Kolhaas Mihályhoz hasonlítható, mert mint érveltek: „Saxlehner élete a Hunyadi név jogtalan használata ellen való állandó tiltakozással telt, s minden energiáját a jogtalan névhasználat megakadályozására fordította.”<sup>30</sup> Saxlehner sikeresen lépett fel a német bíróságok előtt a Hunyadi Mátyás név használata ellen, 1896-ban pedig már Angliában, a Court of Chancery előtt kereste igazát. 1889-ben bekövetkezett halála után, mint a fenti jogesetek is mutatják, özvegye folytatta a pereskedést, mely összességében hat legfelsőbb bírósági határozatot eredményezett.

A századforduló korának magyar vonatkozású legfelsőbb bírósági ügyei tehát a magyar gazdaság intenzív amerikai kapcsolatairól tanúskodnak, ahol az export-import számos jogvita keletkezését eredményezte. Ez a tendencia az I. világháború idejére azonban már nem jellemző, s az amerikai–magyar gazdasági kapcsolatok az azt követő évtizedekben sem váltak olyan gyakorivá. Ezután jelentős túlsúllyal szerepeltek a magyar vonatkozású felbbezések között a bevándorlási ügyek.

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> Cramer vs. Arthur (102 United States Reports, a továbbiakban: U.S. 612) 1880-ból; United States v. Klingelberg (153 U.S. 93) 1894-ből és Five per cent discount cases v. M. H. Pulaski Co. (243 U.S. 97) 1917-ből.

<sup>2</sup> Five per cent discount cases v. M. H. Pulaski Co. (243 U.S.) 106. p.



<sup>3</sup> United States Klingelberg (153 U.S. 93).

<sup>4</sup> Cramer vs. Arthur (102 U.S. 612), 613–614. p. és United States vs. Klingelberg (153 U.S. 93), 93–94. p.

<sup>5</sup> Hamburg–Amerikanische Packetfahrt-Aktiengesellschaft = HAPAG, melynek nevét ma biztosítótársaság és utazási iroda is viseli.

<sup>6</sup> United States vs. Hamburg–Amerikanische Packetfahrt-Aktiengesellschaft (239 U.S. 466), 470. p.

<sup>7</sup> Taylor vs. United States (207 U.S. 120).

<sup>8</sup> United States vs. Andres Castillero (67 U.S. 17) 109. p.

<sup>9</sup> Goodwin, W. W.: Remarks on the American Colony at the University of Goettingen. Proceedings of the Massachusetts Historical Society, 2nd Series XII 366, 1897/98. Shumway, Daniel: The American Students at the University of Göttingen. VIII German–American Annals, New Series, 171, 1910.

<sup>10</sup> Henne, Thomas: Die kontinentaleuropäischen Wurzeln des amerikanischen Verwaltungsrechts. In Ius Commune – Zeitschrift für Europäische Rechtsgeschichte, 25. évf., 1998.

<sup>11</sup> „It was a great course of my study under admirable teacher, and I received from him such a grounding in Roman jurisprudence as to protect me against the blind worship of the common law to which Americans are too much addicted” („Egy csodálatra méltó tanár nagyszerű előadásait hallgathattam. A római jogtudomány alapos ismerete megóvott később Windscheidnek köszönhetően attól, amire az amerikaiak túlságosan is hajlamosak: common law iránti elfogultságtól.”) – emlékezett meg a Windscheid-féle pandektajogi stúdiumról, Burgess, John W.: Reminiscences of an American scholar. The Beginnings of Columbia University. New York, 1934, 107. p.

<sup>12</sup> The Steamship Appam vs. British and African Steam Navigation Co. (243 U.S. 124), 150. p. vagy Perkins vs. Elg (307 U.S. 325), 335. p.

<sup>13</sup> Hilton vs. Guyot (159 U.S. 113), 223. p.

<sup>14</sup> Terlinden vs. Ames (184 U.S. 270), 286. p.

<sup>15</sup> Jacobson vs. Massachusetts (197 U.S. 11), 32. p.

<sup>16</sup> The Steamship Appam vs. British and African Steam Navigation Co. (243 U.S. 124), 150. p. A jogeset még az 1. világháború idejéből származik az USA semlegességének a megsértése kapcsán. A német flotta hadihajója ugyanis egy amerikai kikötőbe vitt egy hatalmába kerített brit gőzhajót.

<sup>17</sup> Downton vs. Yeager Milling Co. (108 U.S. 466).

<sup>18</sup> Downton vs. Yeager Milling Co. (108 U.S. 466), 472. p.

<sup>19</sup> Roller Mill patent (156 U.S. 261), 265. p.

<sup>20</sup> A tiszajenői Élpek Kft. palackozásában forgalmazzák egy 1933-as belügyminiszteri forgalmazási engedély alapján.

<sup>21</sup> Saxlehner vs. Eisner & Mendelson Co. (179 U.S. 19), Saxlehner v. Siegel-Cooper Co. (179 U.S. 42), Saxlehner v. Gies (179 U.S. 42), Saxlehner v. Nielsen (179 U.S. 43), Saxlehner v. Wagner (216 U.S. 375). Ezenkívül lásd a Chicagói Kerületi Bíróság előtti Thackeray v. Saxlehner (125. Fed. Rep. 911) és a New York-i Bíróság előtti Apollinaris Co. V. Scherer (27 Fed. Rep. 18) ügyeket.

<sup>22</sup> A három négyzetből álló piros-fehér címkét a mai palackok is őrzik.

<sup>23</sup> Az országban a Hunyadi keserűvízen kívül több gyógyvíz is forgalomban volt, azt megelőzően „Hildegarde” és „Deák Ferenc” néven is árusítottak ásványvizet.

<sup>24</sup> 1878-ban például százezer üveg gyógyvíz árusítására kötöttek szerződést. Az egyik határozatban hat-hétezer rekesz éves forgalmát említik, mely akkor nagy tételnek számított (Saxlehner v. Nielsen [179 U.S. 43]).

<sup>25</sup> 1895 évi 37. tc. A szabadalmi jog fejlődésére és további irodalom végett vö. *Zlinszky: Patenrecht und Warenzeichenschutz*, 4203. p. és *Uő: Wissenschaft und Gerichtsbarkeit*, 69–74. p.

<sup>26</sup> Thackeray v. Saxlehner (125. Fed. Rep. 911).

<sup>27</sup> Saxlehner v. Wagner (216 U.S. 375)

<sup>28</sup> Saxlehner v. Wagner (216 U.S. 375), 38. p

<sup>29</sup> Saxlehner v. Eisner & Mendelson Co., (179 U.S. 19), 40. p

<sup>30</sup> Saxlehner v. Eisner & Mendelson Co., (179 U.S. 19), 31. és 33. p

# A BEVÁNDORLÁS TÁRSADALOM- TÖRTÉNETÉHEZ

## 1. Az Egyesült Államokba való bevándorlás korszakai

A bevándorlási ügyek ismertetése előtt érdemes kitekintést tenni az emigráció társadalmi hátterére és az Egyesült Államok bevándorlási politikájára. Az Egyesült Államok történetében három nagy emigrációs hullám különíthető el, az első 1820-tól az amerikai polgárháborúig tartott.

Ebben a szakaszban a háborúk és éhínség következtében tízmilliónál is többen vándoroltak be az Egyesült Államokba.<sup>1</sup> Amerika volt Európa alávetett, éhínség és járványok sújtotta népeinek a reménysége, mely a korlátlan lehetőségek hazája, szabad és gyümölcsöző ország volt, és Európából szemlélve előítéletektől és igazságtalanságoktól mentes területnek tűnt. A nagyszámú európai bevándorló főként Nagy-Britanniából és Írországból érkezett; csekély termést hozó aratás után ír parasztok tömegével vándoroltak be. Amerika, a szabadság hazája 1848 után menedéket jelentett a német liberálisoknak, és 1830 után a lengyel nacionalistáknak.<sup>2</sup> Az európai kontinensről érkező bevándorlók között ekkor még a németek és az olaszok voltak ugyan túlsúlyban, de az Újvilág már ekkor is menedékül szolgált sok örmény, görög, török és oroszországi, valamint osztrák–magyar monarchiabeli zsidó emigránsnak is.<sup>3</sup>

Az emigráció csúcspontját az 1880 és 1926 közötti második szakasz jelentette. Az 1880-as évben például összesen félmillióan léptek be letelepedési céllal az Egyesült Államok területére. A bevándorlók etnikai összetétele a 19. század utolsó harmadára megváltozott, az angol és ír bevándorlók túlsúlya a németek és a skandinávok irányába tolódott el, s az 1880-as évektől nagy tömegű délkelet-európai bevándorlás vette kezdetét. Az Osztrák–Magyar Monarchiából származó bevándorlók mellett ebben a korszakban nagyszámú orosz, olasz és balkáni eredetű emigránsokkal is találkozunk.

A kivándorlók nagy tömege Liverpoolból, Hamburgból, Bremerhavenből és Rigából indult útnak az ismeretlen Amerika felé. A bevándorlók



kétharmada 15–40 év közötti férfi volt, akik családjukat hátrahagyva egy útra szóló jegyet váltottak egy atlanti-óceáni hajóra. Az útiköltség 1880 körül tíz dollár volt, az 1. világháború után harmincöt dollár. Az út három hétig tartott, a harmadosztályú jegyek szűk, fedélzet alatti, fülledt levegőjű kabinokba szóltak, a főétkezés burgonyából és heringből állt, úgyhogy az Újvilágba való megérkezést sokan ténylegesen is egy új élet kezdetének tekintették.<sup>4</sup>

A New York-i kikötőben Ellis Island volt az Európából Amerikába való kivándorlás „varázslatos kapuja”, a viszontagságokkal teli hajóút utolsó állomása, mivel az európai bevándorlók 70%-a a New York-i kikötőbe érkezett.<sup>5</sup> Ellis Island New York egyik szigete, amely a Hudson folyó torkolatánál fekszik, néhány tengeri mérföldre a Szabadság-szobortól. Itt kezdte meg munkáját az 1892-ben felállított Bevándorlási Hivatal, s az Amerikába bevándorlók csaknem kétharmadának ezen az ellenőrző állomáson keresztül vezetett az út az Újvilágba. 1924-ig, az Ellis Island-i Bevándorlási Hivatal fennállásáig, tizenhatmillió személy lépte át ezen a szűrőn keresztül az Egyesült Államok határát, ami napokra lebontva öt-hatezer embert jelentett. Joggal nevezték e szigetet egyesek „amerikaiakat gyártó üzemnek”, mások pedig „könnyek szigetének”.

Ellis Islanden azonban csak a harmadosztályú utasokat vizsgálták meg, az első és másodosztály utasait a hajó fedélzetén kereste fel egy orvos és a Bevándorlási Hivatal tisztviselője. Ezekről az emberekről ugyanis feltételezték, hogy elég pénzzel rendelkeznek az egyesült államokbeli életük finanszírozásához. A harmadosztályú utasokat azonban néhány óras várakozás után szűrővizsgálatnak vetették alá. Először alapos orvosi vizsgálat várta a bevándorlókat, ahol a fertőző betegségeket (tuberkulózis, trachoma) szűrték ki. Ezt követte a Bevándorlási Hivatal vizsgálata, a Bevándorlási Hivatal tisztségviselője egy tolmács segítségével két perc alatt kikérdezte a vízumért folyamodót családi állapota, szakképzettsége, pénzügyi biztonsága, jövőbeli munkahelye felől, s kedvező döntés esetén vízumot pecsételtek az útlevelébe. A Bevándorlási Hatóság előtt tömegesen „amerikanizálták” a bevándorlók a nehezen kiejthető családnévüket.

Problematikus esetekben az eljáró tisztviselő S. I.-t pecsételte az útiokmányba, mely a vízum megadását külön vizsgálattól (*special inquiry*) tette függővé.<sup>6</sup> Itt három hivatalnok, egy gyorsíró és egy tolmács jelenlétében ismét kérdésekre kellett az illető személynek válaszolnia. Ha ez előtt a bizottság előtt is elutasító döntés született – az Ellis Islandra érkezettek kb. 2–3%-ának lett ez a sorsa –, a bevándorolni szándékozónak vissza kellett

térnie a származási országba. A visszafordítottaknak a hajójegyét a hajótársaságnak kellett megfizetnie, de a nagy nyereséget hozó vállalkozásba ezt is bekalculálták.

A 19. század végén már jórészt délkelet-európai földművesek vándoroltak be az Egyesült Államok területére, akik olcsó munkaerő-utánpótlást jelentettek az amerikai bányákban, kohókban és gyárakban. A gazdasági expanzió és iparosítás a bevándorlók nagy számának kínált munkát. Az 1. világháború alatt az Atlanti-óceánon szünetelt az átkelőforgalom, ami természetesen a bevándorlás feltételét jelentette. Az 1919–22 között újra virágzásnak indult az európai bevándorlás – különösképpen a háború sújtotta területekről – az Egyesült Államok restriktív politikája következtében megfogyatkozott. 1921 után a bevándorlást arányszámokhoz kötötték, melynek következtében nemcsak csökkent a bevándorlók száma, de etnikai összetételükben is változás figyelhető meg: Amerika kapui bezárultak a dél- és kelet-európai bevándorlók előtt.

Az Ellis Islanden működő Bevándorlási Hivatalt 1924-ben bezárták, azóta a külföldi országok amerikai konzulátusai végzik a vízummal kapcsolatos ügyintézkést. Ellis Island továbbra is működött, de elsősorban fogdaként; akiknek a papírjai nem voltak rendben, ide internálták. 1954-ben a szigeten működő Bevándorlási Hivatal végleg bezárta kapuit, s az épület azóta nemzeti emlékhelynek számít, melyet turisták ezrei keresnek fel.

A harmadik bevándorlási hullám 1948-ban vette kezdetét, és az 1980-as évek elejéig datálható. A bevándorlók ebben a szakaszban jórészt politikai menekültek voltak, 1945 után különösen a koncentrációs táborokból és munkaszolgálatból felszabadult személyek vándoroltak be nagy számban az Egyesült Államokba. A nemzetiségi arányszámokat 1965-ben hatályon kívül helyezték, s 1960 óta Ázsia és Latin-Amerika – főként Közép-Amerika, Mexikó és a Karib-tengeri szigetek – képezték az emigráció elsődleges forrását. 1986 óta jórészt Mexikóból, a Fülöp-szigetekről és a Távol-Keletről érkeztek bevándorlók letelepedési céllal, az összbevándorlók között a latin-amerikaiak aránya 35-40% körül van.<sup>7</sup> Ezek az adatok csak a legális bevándorlást tükrözik, az illegális bevándorlók számát csak közelítően lehet becsülni.



## 2. A magyarok kivándorlásának arányszámai és társadalmi háttere

A magyarok Amerikába való tömeges bevándorlását nagyobb korszakokra oszthatjuk: elsőként a századforduló idején érkeztek nagyszámú magyar kivándorlók az Egyesült Államok területére, majd a 2. világháború s az 1956-os események következtében nőtt tömegesen az Amerikába való bevándorlók között a magyarok arányszáma. Az első, az Osztrák–Magyar Monarchia területéről való bevándorlást regisztráló adat 1861-ből ismert, a magyar bevándorlást 1905 óta vezetik külön.

➤ Az 1. világháború előtti tömeges gazdasági kivándorlás 1880 körül kezdődött meg.<sup>8</sup> Az európai kikötők és az Egyesült Államok Bevándorlási Hivatalának adatai alapján a legnagyobb számban 1905–07 között szálltak partra magyarok, s ez számokban kifejezve évente kb. százezer magyarországi utast jelentett.<sup>9</sup> Az akkori Magyarországról érkező bevándorlók között nagy számban voltak szlovákok (22%), németek (15%) ukránok és lengyelek is. Az Osztrák–Magyar Monarchiából érkező legnépesebb etnikai csoport lengyel nemzetiségű volt, melyet az a tény is mutat, hogy az 1870-es években a galíciái bányavidékről toboroztak munkásokat a pennsylvaniai bányákba.

A magyar utasok eredetileg pénzszerzési céllal, akkor még csak átmeneti jelleggel keltek útra, s csak később telepedtek le az amerikai olvasztótégely<sup>10</sup> növekvő ipari nagyvárosaiban. Jórészt egyszerű, falusi környezetből vándoroltak ki. Családjukat hátrahagyva először az apák indultak útnak a kenyérkeresetbe besegítő idősebb gyermekekkel, s a hazaküldött pénzből egy jó év alatt összegyűlt a pénz az anya és a kisebb gyermekek hajójegyére is, mely azonban jórészt harmadosztályú, szűkös, fedélzet alatti kabinokba szólt.<sup>11</sup>

A magyarok nagy számban elsőként a pennsylvaniai és a nyugat-virginiai bányákban vállaltak munkát. 1899 után a kelet-pennsylvaniai acélipari vidék, Pittsburgh mellett, South Bethlehem lett az egyik legnagyobb magyar központ. A századfordulón a magyar bevándorlók kétharmada a keleti partvidéken Pennsylvania, New York, New Jersey és Ohio államokban maradt. A bányákban csak időlegesen, az újabb munkalehetőségig maradtak, ahonnan például tömegével mentek dolgozni a Ford és a Dodge autógyárakba.

A magyar bevándorlók nagy részét a nehéziparban foglalkoztatták, sokan a vas- és acéliparban vállaltak munkát, de nagy számban voltak köztük ácsok, autószerelők, többen dolgoztak kisegítőként pékségekben vagy do-

hányfeldolgozó üzemekben. A magyarországi bevándorlóknak csak csekély része dolgozott a farmokon, 1900 körül csupán 3%-ukat foglalkoztatták a mezőgazdaságban. 1920 körül sok magyar kivonult az acéliparból, és saját vállalkozásba kezdett. Ekkor kb. egymillió magyar élt az Egyesült Államokban, a magyar népeesség New York, Cleveland, Los Angeles, New Brunswick és Detroit városokban volt a legmagasabb.<sup>12</sup> A legmagyarabb városnak az Egyesült Államokban a New Jersey államban fekvő New Brunswicket tartják.

1924-ben, a nemzetiségi kvóták bevezetése után radikálisan csökkent a bevándorlók száma. A következő nagyszámú magyar bevándorló a 2. világháború és a kommunista hatalomátvétel elől menekült, amely időben a harmadik nagy bevándorlási hullám idejére esett. A 2. világháború utolsó szakaszában kb. egymillió magyar hagyta el az országot, részben kényszerből – katonatisztek és hivatalnokok –, részben önként, s a DP-k (*displaced person*) sorsában osztoztak. 1945 után csak kevesen jutottak az Egyesült Államokba, úti céljuk inkább Dél-Amerika és Ausztrália volt.<sup>13</sup>

Az 1948-as kommunista fordulat után szinte minden nyugat-európai országba és a tengerentúlra is áramlottak az ausztriai és németországi táborokból a magyar kivándorlók. Az Egyesült Államokban honos rendelkezések nem tették lehetővé, hogy a nemzetiségi arányszámokon túl is nagyszámú kelet-közép-európai bevándorlót fogadjanak be, ezért a Kongresszus külön törvényben szabályozta a Kelet-Közép-Európából érkezők számát, s megnövelte befogadási arányukat. Az új törvényi rendelkezések alapján bármely magyar kérhette hozzátartozójának a befogadását, amennyiben eskü alatt igazolta, hogy gondoskodik az illető bevándorló lakásáról és munkahelyéről, amellyel nem rontja az amerikai állampolgárok esélyeit.<sup>14</sup> Ezen feltételek mellett 1950 után kb. hatezer menekült személy érkezett Clevelandbe, s bár a legtöbbjüknek szakmája volt, kezdetben gyakran kellett fizikai munkásként dolgozniuk. Az 1947-et követő években főként demokrata politikusok, írók és közéleti emberek hagyták el az országot, akiket az Egyesült Államok Bevándorlási Hivatala politikai menekülteknek tekintett.<sup>15</sup>

Az 1956-os forradalom után a bevándorlás arányszámainak újabb csúcspontja figyelhető meg, ekkor kétszázezer magyar hagyta el az országot, s az ausztriai menekülttáborokból harmincötezer embernek az Egyesült Államok lett a végső úti célja. Kb. hatezer magyar jutott például csak Clevelandbe. 1958-ban az Egyesült Államokban törvényt fogadtak el az 1956-os októberi forradalom magyar menekültjeinek a befogadásáról, erre az eset-

re feloldották a nemzetiségenkénti fejkvóták kötelező erejét.<sup>16</sup> Az 1956–57 közötti menekültek a magyar társadalom keresztmetszetét alkották, politikai hovatartozás, képzettség és foglalkozás alapján. Az 1960–70-es években a politikai emigráció mellett megkezdődött a gazdasági és egzisztenciális alapú kivándorlás is, melynek nagyságrendje ugyan összességében sem érte el az 1956-os csúcst, de a népesség egy részének folyamatos elvándorlásához vezetett.<sup>17</sup>

### 3. Az Egyesült Államok emigrációs politikája a jogszabályok tükrében

Az Egyesült Államok történetének első száz éve a korlátlan emigráció jegyében telt el, az ország, a korlátlan lehetőségek hazája kedvező feltételeket nyújtott a letelepedni szándékozók számára. A bányák és a vasútépítés nagy munkaerőigénye, valamint a lakatlan határvidékek tömegével vonzották az országba újonnan érkezett munkásokat. A polgárháború végéig – az ún. antebellum korszakban – a szövetségi kormányzat nem avatkozott be a bevándorlási ügyekben s nem korlátozták jelentős mértékben a bevándorlást; a bevándorlási ügyeket az államok hatáskörébe utalták.<sup>18</sup> Elsőként a nagy forgalmú kikötővel rendelkező tengerparti államok, Massachusetts, New York, Pennsylvania és Maryland tettek kísérletet a bevándorlás ellenőrzésére. New York például törvényben kötelezte a hajótulajdonosokat, illetve hajóskapitányokat, hogy utasaik nevét, foglalkozását és életkorát jelentsék, s bizonyos összegű fejadót fizessenek utánuk. Ez a rendelkezés a magyar vonatkozású fellebbezéseknél is relevanciával bírt. A tengerparti államok bevándorlási bizottságokat állítottak fel a rendelkezések végrehajtására.

A 19. század harmadik harmadában a Kongresszus törvényi úton igyekezett a bevándorlást szövetségi ellenőrzés alá vonni. Elsőként a keletről érkező olcsó munkaerő miatt,<sup>19</sup> a kínai munkások bevándorlása tekintetében tettek faji előítéletektől vezetve megszorító intézkedéseket. Majd a prostitúciót nevesítették a bevándorlás kizáró okaként. 1875-ben fogalmazták meg törvényi szinten a prostitúciót<sup>20</sup> mint a bevándorlás kizáró okát. A kínai napszámosok, kulik (*coolie*) behozatala az országba ugyanis sokszor a prostitúció célját is szolgálta. A külföldi elmarasztaló ítélet, valamint az elmebetegség is elsődleges kizáró okot jelentett. Az első általános jellegű bevándorlási törvényt 1882-ben fogadta el a Kongresszus, 1891-ben pedig to-



vábbi szabályokat vezettek be az emigráció korlátozására. Az emigráció felügyeletére egy ellenőrző hivatalt (*Superintendent of Emigration*) állítottak fel, s újabb korlátokat szabtak a bevándorolni kívánók elé. Ezáltal a szellemileg, gazdaságilag, morálisan, illetve büntetőjogilag deviáns magatartást kívánták kiszűrni, így az elmebetegség, a poligámia, a szegénység, a veszélyes és hosszan tartó betegség is a bevándorlás kizáró okát jelentette.<sup>21</sup>

A bírósági gyakorlat ugyanakkor enyhített a törvényhozás szigorán, a Legfelsőbb Bíróság egy 1886-os döntésében az egyenlőség elvét szem előtt tartva, hatályon kívül helyezte San Francisco város azon idegenellenes motíváltatású rendeletét, mely megtiltotta, hogy a kínai származású bevándorlók, illetve leszármazottaik, mosodát tartsanak fenn.<sup>22</sup> A San Franciscó-i rendelet ugyanis a kínai bevándorlók hátrányos megkülönböztetése végett született, mivel a város legtöbb mosodáját a kínaiak üzemeltették. A Bíróság ugyanis megállapította, hogy az egyenlőség alkotmányos elve – függetlenül az állampolgárságtól – minden, az Egyesült Államok területén élő személyre vonatkozik. 1896-ban pedig a *due process*-elv érvényesülését deklarálta a Legfelsőbb Bíróság az idegenek esetében, tehát *jury* eljárás nélkül az országban illegálisan tartózkodó idegen állampolgárt sem foszthatják meg a szabadságától.<sup>23</sup> Ezek a döntések alapozták meg a *due process* eljárásjogi követelményét a végrehajtó hatalom korlátozására.

1903-ban a McKinley elnök elleni merénylet után, radikális változás következett be az Egyesült Államok emigrációs politikájában. Mivel az elkövető egy külföldi származású anarchista volt, válaszként a bevándorlók politikai nézeteit is vizsgálat tárgyává tették. Ennek értelmében az anarchisták,<sup>24</sup> illetve az Egyesült Államok kormányzatának a megdöntését vagy közismert személyek meggyilkolását támogató nézetek képviselői nem léphettek be az ország területére. Ezen az alapon a párizsi amerikai konzulátus nem engedélyezte gróf Károlyi Mihályné Andrássy Katinka beutazását az Egyesült Államokba,<sup>25</sup> melynek kapcsán az akkori harvardi professzor s későbbi legfelsőbb bírósági bírő, Felix Frankfurter – Coolidge elnök adminisztrációját bírálva – 1925-ben megdöbbenő cikket írt. Ténylegesen Károlyi Mihály egyesült államokbeli megelőző látogatása adott okot a vízum megtagadására, melyet egy 1918-as bevándorlási törvény rendelkezésével indokoltak: a közbiztonságot veszélyeztető, illetve anarchista és hasonló csoportok tagjai nem kaphattak beutazási vízumot. Felix Frankfurter az alábbi cikkben megdöbbenéssel ismertette az ügy hátterét.<sup>26</sup>

A kommunista párttagság – mint későbbi kizáró tényező – erre az időszakra vezethető vissza. 1917-ben a bevándorlás feltételül az anyanyelven

való írni- és olvasni tudást (*Literacy Act*) is kikötötték,<sup>27</sup> ez a feltétel azonban nem jelentett különösebb kizáró okot, mert a teszthez szükséges minimális tudást hamar elsajátíthatták.

Az 1920-as években a magas munkanélküliség miatt korlátozták a bevándorlók számát, 1921-ben nemzetiségenként fejkvótákat vezettek be: az országban lakó nemzetiségek meghatározott százaléka alapján engedélyezték a bevándorlást, s teljes mértékben megtiltották az ázsiaiak bevándorlását. Ez az arányosító politika különösen a délkelet-európai és orosz bevándorlókat sújtotta,<sup>28</sup> mivel a dél- és kelet-európaiak aránya az összes bevándorlók számának kb. 70%-át tette ki. A 2. világháború után, a tömeges menekültáradatra tekintettel, módosítottak az arányszámokon, s 1948-ban a náci Németországból, a fasiszta Olaszországból, illetve a sztálini Szovjetunióból menekülő személyek részére megkönnyítették a bevándorlási feltételeket. A máig is hatályos bevándorlási törvényt 1952-ben alkották meg, melyre a kommunizmustól való félelem nyomta rá a bélyegét. A törvény rendelkezéseit 1965-ben részben módosították.

A magyarországi 1956-os események kapcsán a magyar menekültek befogadására újra enyhítettek a szigorú bevándorlási arányszámokon; Eisenhower elnök szerint: „a világ szeme Magyarországra szegeződött”, s november végén több mint húszezer magyar menekült kapott menedékjogot az Egyesült Államokban.

#### 4. A honosítási eljárás egyes aspektusai

Az Egyesült Államok állampolgárává valaki a születési hely (*ius soli*) szerint, vagy amerikai állampolgár szülők gyermekeként (*ius sanguinis*) automatikusan, egyébként pedig honosítási eljárás keretében válhat. A polgárháború eredményeként ratifikált 14. alkotmánykiegészítés (1868) óta minden, az Egyesült Államok határain belül született személy állampolgárnak tekintendő, és az ország jogszolgáltatása alá tartozik. Ezzel a rendelkezéssel a fekete lakosság egyenjogúsítását célozták meg, mivel a korábban irányadó legfelsőbb bírósági döntés értelmében (*Dred Scott v. Sanford* ügy 1857-ből), nem tekintették a feketéket állampolgároknak.<sup>29</sup>

A honosítás bírósági és igazgatási eljárás, melynek szabályait a Kongresszus alkotmányos felhatalmazás birtokában rögzítette.<sup>30</sup> Az 1790-es első honosítási törvény „szabad fehér idegenek” honosításáról rendelkezett, s kétévi országban tartózkodást, erkölcsös jellemet követelt meg, melyet egy,



az alkotmány védelmében letett eskü keretében erősítettek meg.<sup>31</sup> 1795 óta ötévi előzetes tartózkodást kívánnak meg, s a törvény tovább pontosította az országhoz való hűség jelentéstartalmát.<sup>32</sup> A későbbi törvények újabb feltételeket szabtak, s faji ideológiáktól vezetve megtiltották a kínaiak honosítását, melyet csak 1943-ban helyeztek hatályon kívül.

Az 1952-ben elfogadott, ma is hatályos bevándorlási és honosítási törvény értelmében azok a nagykorú, ideiglenes tartózkodásra feljogosított vízummal rendelkező személyek kérelmezhetik az állampolgárságot, akik már öt éve az országban tartózkodnak.<sup>33</sup> A kérelmezőtől az ország javát szolgáló, jó és erkölcsös jellemet kívánnak meg, valamint hogy azonosuljon az Egyesült Államok alapelveivel.<sup>34</sup> A honosítás kizáró okát jelenti a kommunista párttagság (a kérelmezéstől visszaszámított tíz éven belül), illetve a bevándorlási jog megsértése. Az állampolgárság megszerzésének további feltétele az írni és olvasni tudás (*Literacy Act*) s a kérelmezőnek ismernie kell az ország történetét és kormányzatát, melyet vizsgán kell bizonyítania. A honosítás általános feltételei természetesen enyhébbek a kedvezményezettek, például amerikai állampolgárok házastársainak, illetve gyermekeinek, valamint az Egyesült Államok fegyveres testületeiben szolgálóknak az esetében.<sup>35</sup>

A honosítási eljárás egy, a Bevándorlási és Honosítási Hivatalhoz benyújtott előzetes kérelemmel veszi kezdetét, melynek alapján a hivatal megvizsgálja a kérelmező körülményeit. A többoldalas kérdőív a kérelmező családi állapotára, az Egyesült Államokban való lakóhelyére vonatkozik, továbbá meg kell neveznie két tanút, akik a honosításhoz szükséges feltételek fennállását bizonyítják. A kérelmezőnek a végleges kérelem benyújtása előtt meg kell jelennie két tanú jelenlétében a honosítást elbíráló tisztviselő előtt, s a fennálló körülményeket eskü alatt kell bizonyítaniuk. Ezután a bíróság előtt folytatódik az eljárás, ahol a kérelmezőnek személyesen jelen kell lennie. Az eljárás keretében a kérelmezőtől bíróság előtt letett előzetes hűségescsküt is megkövetelnek, melynek keretében a kérelmező engedelmességet és hűséget fogad, hogy kész az Egyesült Államok alkotmányának és törvényeinek a védelmére, szükség esetén fegyveres vagy civil szolgálatra is. A kérelmező ezzel a hűségfogadalommal egyúttal „felmondja” korábbi, más országhoz vagy szuverénhez fűződő jogi kötelekeit. A honosítási eljárás végén az új állampolgár egy tanúsítványt kap kézhez, mely az állampolgárság megszerzését bizonyítja.<sup>36</sup>

A szövetségi kormányzatnak négy fő kormányhivatala foglalkozik a bevándorlási ügyekkel: a Külügyminisztérium, az Igazságügy-minisztéri-

um, a Munkaügyi Minisztérium és az Egészségügyi és Közszolgáltatási Minisztérium.<sup>37</sup> A legtöbb külföldi bevándorlási ügye a Külügyminisztérium részét képező, külföldön székelő amerikai nagykövetségek és konzulátusok előtt veszi kezdetét, ahová a beutazni kívánók vízumért folyamodnak. A konzulátusok vízumengedélyezését a Külügyminisztérium Washingtonban székelő Vízumhivatala felügyeli.

A bevándorlási és honosítási törvény végrehajtásával az igazságügy-minisztert bízták meg. Az igazságügy-miniszter tovább delegálhatja hatalmát más kormányhivatalokra, ezen az alapon működik a bevándorlási ügyek csúcsszerve, a Bevándorlási és Honosítási Hivatal, mely vízumkérelmekkel, az emigráns státus elismerésével, állampolgársági ügyekkel, a kizárás eseteivel és az Egyesült Államokban tartózkodó idegenek ügyeivel foglalkozik, valamint általános *iusdictio* illeti meg az országban élő idegenek felett. Ez a hivatal vizsgálja meg az Egyesült Államokba érkező idegeneket az országba való belépés előtt. A bevándorlók munkaügyi relációiban a Munkaügyi Minisztérium az illetékes csúciszerv, a beutazás előtti orvosi vizsgálatot pedig az Egészségügyi Minisztérium megbízásából végzik el.<sup>38</sup>

A honosítás előtt a beutazók ún. emigráns státust élveznek, s mivel az Egyesült Államok déli határain keresztül bárki beléphet az országba, számuk igen magas, ezért is nevezik az Egyesült Államokat „emigránsok országának”. Az emigráns státus a politikai és szociális jogképtelenség állapotát jelenti. A törvények nemcsak a választójogot tartják fenn az állampolgárok részére, de az illegális emigránsoktól megvonnak mindenféle munkanélküli segílyt is, illetve az állampolgárokat szociális alapon megillető oktatási és egészségügyi szolgáltatásokat sem vehetik igénybe, így gyermekeik nem részesülhetnek iskolai oktatásban. Mindez összeegyeztethetetlen az alkotmány elveivel, s a rendelkezések megalapozottságát nem egy alkotmányjogász vitatja, köztük a Yale Egyetem professzora, Owen M. Fiss is.<sup>39</sup> Az alkotmány 14. kiegészítése ugyanis a jogok egyenlő védelmét mondta ki minden „személy” részére.

A mai közvéleményben vitatott, hogy az idegenrendészet melyik utat kövesse, a határok abszolút védelmét, vagy továbbra is hunyjanak szemet a társadalom periferiáján élő illegális emigránsok léte felett. Mint azt Clinton elnök politikája mutatja (1996-ban szentesítette az illegális emigránsokat a „social welfare”-től megfosztó törvényt), az amerikai társadalom tovább keresi a bevándorlási politika lehetséges megoldásait.

## JEGYZETEK

- <sup>1</sup> *Friedman*: A History of American Law. 554. p
- <sup>2</sup> *Perec-Bober*: Geschichten von Ellis Island. 10. p
- <sup>3</sup> *Mattson*, Catherine M. – *Mattson* Mark T.: Contemporary Atlas of the United States. New York, 1990, 50–51. p., és *Puskás*: Kivándorló magyarok. 20. p
- <sup>4</sup> *Davidson* et al.: Nation of Nations. 1299. p
- <sup>5</sup> *Brownstone* et al.: Island of Hope, Island of Tears. 14. p
- <sup>6</sup> *Perec-Bober*: Geschichten von Ellis Island. 12. p
- <sup>7</sup> 1992 Statistical Yearbook of the Immigration and Naturalization Service. Washington D.C 1993.
- <sup>8</sup> *Frank*: Friend or Foe? 118. p
- <sup>9</sup> A hivatalos adatok alapján 1871–1913 között kétfélmillió magyarországi utas érkezett az Egyesült Államokba. *Puskás*: Kivándorló magyarok. 59. és k. l. A bevándorlási számokat áttekintő táblázatot lásd 1992 Statistical Yearbook of the Immigration and Naturalization Service. Washington D.C., 1993, 26-27. p
- <sup>10</sup> Az olvasztótégely (*melting pot*) kifejezés Israel Zwangwill 1908-as, hasonló című melodráájából ered.
- <sup>11</sup> *Brownstone* et al.: Island of Hope 11. p.
- <sup>12</sup> A clevelandi magyar kolónia jelentőségét példázó jelleggel Justice Felix Frankfurter is kiemelte egy 1950-es határozatban más kisebbségi csoportok, mint a buffalói lengyelek és a milwaukee-i németek s a számos New York-i kolónia között (339 U.S. 460) 464. p.
- <sup>13</sup> *Borbándi*: A magyar emigráció életrajza. 13. p.
- <sup>14</sup> *Borbándi*: Uo. 115-116. p.
- <sup>15</sup> *Borbándi*: Uo. 409. p., *Gabor*: reflections on the freedom of movement. 861. p.
- <sup>16</sup> *Wasserman*: Immigration law and practice. 2. és 299. p.
- <sup>17</sup> 1961–1970 között például ötezer-négyszázan, 1971–1980 között hat-ezer-hatszázán vándoroltak ki Magyarországról az Egyesült Államok területére. Nation of Nations. Függelék.
- <sup>18</sup> *Hall*: The Magic Mirror. 248. p.
- <sup>19</sup> A Central Pacific vasúti társaság kiépítése során tízezer kínai munkást foglalkoztattak olyan alacsony bérért, melyért a fehér munkavállalók nem szegődtek el. A munkásokat Kínában toborozták, s a vasútépítés céljára tömegé-



vel vándoroltatták őket az országba. A vasútépítés után, 1880 körül, a San Franciscó-i mosodákban dolgoztak nagy számban kínaiak, s a város kínai negyedében éltek, gettószerű körülmények között. (Nation of Nations. 746. p.)

<sup>20</sup> *Legomsky*: Immigration Law, 255. p.

<sup>21</sup> *Steel*: Steel on Immigration Law. 1. p.

<sup>22</sup> *Yik Wo v. Hopkins* (118 U.S. 356).

<sup>23</sup> *Wing Wong v. United States* (163 U.S. 228).

<sup>24</sup> Az 1920-as években az idegenellenesség eklatáns példája a két olasz radikális emigráns, Nicola Sacco és Bartolomeo Vanzetti világszerte széles körű felháborodást kiváltó büntetőpere, melyben elsősorban a vádlottak anarchista nézetei és külföldi származása miatt került sor a halálbüntetés kiszabására. (*Hall*: The Magic Mirror. 250. p.)

<sup>25</sup> Andrassy Katinka és Schwimmer Róza ügyét később párhuzamba is állították. *New York Times*, 1929. július 23., 29. p.

<sup>26</sup> *Frankfurter*, Felix: Károlyi, Kellog and Coolidge. In *Law Politics. Occasional papers of Felix Frankfurter 1913–1938*. Eds.: Archibald MacLeish és E. F. Prichard, New York, 1939, 135–139. p.

<sup>27</sup> *Friedman*: A History of American Law. 339. p. Wilson elnök vétője ellenére született meg e törvény.

<sup>28</sup> A dél- és kelet-európai bevándorlók száma az 1921-es nyolcszázezer főről 1924-ben százhatvannégyezerre esett vissza.

<sup>29</sup> *Gönczi*: Amerikai alkotmány- és jogtörténet. 312–318. p.

<sup>30</sup> I. cikkely 8. §: „Congress shall have the Power [...] (4) To establish an uniform Rule of Naturalization.”

<sup>31</sup> I Stat. 103.

<sup>32</sup> I Stat 414.

<sup>33</sup> 66 Stat. 163.

<sup>34</sup> *Weissbrodt*: Immigration law, 222–238. p.

<sup>35</sup> *Weissbrodt*: Uo. 238–242. p.

<sup>36</sup> *Weissbrodt*: Uo. 243–248. p.

<sup>37</sup> A kormányhivatalok ún. *department*eket képeznek az Egyesült Államok adminisztrációs rendszerén belül. A prezidenciális kormányzati rendszerben a departmentek funkciójuk tekintetében természetesen különböznek a parlamentáris demokráciákban szokásos végrehajtó szervektől, a népképviselői szervnek felelős minisztériumoktól.

<sup>38</sup> *Weissbrodt*: Immigration law, 58–68. p.

<sup>39</sup> Lásd Fiss professzor 1998. január 20-án a frankfurti egyetemen tartott előadását.

# AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI JOG BÍRÓSÁGI ÉRVÉNYESÍTÉSE

## 1. Egy 48-as honvéd honosítási ügye

A magyar állampolgárok amerikai honosításával kapcsolatos első ismert jogeset az egykori 48-as honvéd kapitány, Koszta Márton esete 1853-ból.<sup>1</sup> Maga a konkrét ügy ugyan nem került a Legfelsőbb Bíróság napirendjére, arra csupán közvetett módon hivatkoztak: egy 1889-es legfelsőbb bírósági határozatban találunk rá utalást.<sup>2</sup> Az akkoriban problematikus diplomáciai eset csak epizód jelleggel került be az említett későbbi határozatba, mely azonban a konzuli védelem amerikai történetének egyik fontos fejezetét jelenti, s magyar vonatkozása mellett is érdemes rá kitérnünk. Különösen a nemzetközi diplomácia szempontjából bír a Koszta-ügy jelentőséggel, mert az incidens kapcsán került sor az első amerikai ultimátum kiadására.

Az eset főszereplője, az erdélyi Belényes falu egykori kisbírója, a későbbi 48-as honvéd, Koszta Márton, aki a szabadságharc leverése után több társával együtt Törökországban keresett menedéket. Onnan az Egyesült Államokba került, mert 1852-ben a források már New York állam bírósága előtt tesznek róla említést, ahol az amerikai állampolgárság megszerzéséhez szükséges hűségesküt tette le. Első hivatalos dokumentumként kézhez is kapott egy tanúsítványt, mely a folyamatban lévő állampolgársági ügyét bizonyította.

Még nem volt teljes jogú amerikai állampolgár, amikor a törökországi Szmirnába utazott, hogy helyismerete és ottani kapcsolatai alapján egy export-import cég képviselőjében eljárjon. Az ottani amerikai követ Koszta jogi státusát „osztrák–magyar–amerikai jogi hibridnek” nevezte, s a Habsburg Birodalom alattvalójának számító Koszta számára nem adta ki az amerikai állampolgároknak Törökországban jogvédelmet jelentő igazolványt. Koszta három hónapig zavartalanul utazott az országban, mikor egy nyári délutánon az osztrák konzul megbízásából elrabolták, és a szmirnai öbölben horgonyzó osztrák hajó fedélzetére vitték, ahol hetekig fogva tartották.

A szmirnai amerikai konzul az esetről értesülve, az akkor Szmirnába érkezett amerikai hadihajó kapitányának a támogatásával, az osztrák követtől Koszta kiadatását követelte, azon az alapon, hogy Koszta amerikai honosítási ügye folyamatban van. A kapitány nyomatékosításul hajójának ágyúit is az osztrák tengerjáróra irányította. Az ultimátumban időhatárt is tűztek a követelés teljesítésére, s a vérontás, valamint a beláthatatlan következmények (esetleges *casus belli*) elkerülésére, Kosztát kiadták a francia konzulnak, így visszanyerte szabadságát. Azzal a feltétellel kapott azonban amerikai útlevelet, hogy egy közvetlenül Amerikába tartó hajóra szálljon fel, és semmi esetre se szakítsa meg az útját. Koszta tehát szerencsésen megmenekült, és miután elnyerte az amerikai állampolgárságot, megnősült, s Texasban vásárolt farmján gazdálkodott. Végül Guatemalában halt meg 1858-ban. Iowa államban várost is elneveztek a szerencsésen megmenekült magyarról. Az eset háttérében azonban a diplomácia legkényesebb kérdései húzódtak meg, amelyekről a vezető európai újságok is tudósítottak, s valamivel később az amerikai sajtó is hírt adott róla.

Több mint egy hónap telt el, mire az Egyesült Államok kormányzata értesült a szmirnai incidensről. Ebben az időben tárgyalta az amerikai Kongresszus a flotta erősítését célzó törvényjavaslatot, s az incidens éppen a legjobbkor történt. Az eset kapcsán többszöri levélváltásra került sor az amerikai külügyminiszter és a washingtoni osztrák követ között, melyben az osztrák követ a nemzetközi jogot sértő eljárás ellen tiltakozott, az amerikai külügyminiszter pedig egy leendő amerikai állampolgár jogainak a sérelmét róta fel. A levélváltás Amerika-szerte nagy érdeklődést váltott ki. A külügyminisztert támogatásáról biztosította az amerikai Kongresszus, s az incidens végén a Kongresszus arany érdemrendet szavazott meg az amerikai hajó kapitányának.

Az eset kapcsán felmerül a kérdés, mi adott okot az osztrák követnek Koszta elfogatására. Az esetet feldolgozó Klay, források hiányában nem tudott biztos választ adni a kérdésre.<sup>3</sup> Az egyik hipotetikus válasz szerint az osztrákok azt hitték, hogy Koszta titkos információk birtokában van a Szent István-i korona külföldre juttatását illetően, egy másik ok az lehetett, hogy Kosztát összetévesztették valakivel.

Az 1889-es legfelsőbb bírósági határozatban a végrehajtó hatalom kiterjedésének a vitája kapcsán tettek említést a Koszta-ügyről. Törvényi felhatalmazás hiányában meddig terjed az Elnök és a katonai erők végrehajtó hatalma – tette fel a kérdést a határozatot fogalmazó bíró. A Koszta-ügyben legitimnek tartották a kapitány eljárását, bár az eljáráshoz szükséges törvé-



nyi felhatalmazás hiányzott. A végrehajtó hatalom azonban törvényi felhatalmazás hiányában is jogosult eljárni, amennyiben az eset az Egyesült Államok külkapcsolatait érinti, ezért a Koszta-incidens kapcsán jogszerű volt a kapitány eljárása – állt a határozat különvéleményében.<sup>4</sup>

## 2. A századelő magyar vonatkozású bevándorlási ügyei

**B**ár az 1880-as évektől a magyarok tömeges bevándorlását regisztrálták, évente kb. százezer fő lépte át az Egyesült Államok határát, s bizonyára nem egy jogvita is keletkezett, a Legfelsőbb Bíróság elé ebben a korszakban mindössze két magyar vonatkozású jogeset került.

Az első, emigrációval kapcsolatos magyar vonatkozású legfelsőbb bírósági határozat 1907-ből származik, egy osztrák hajószakács esete, aki nem tért vissza egy a New York-i kikötőben horgonyzó fiumei hajóra.<sup>5</sup> A határozatban Magyarországról a fiumei kikötő kapcsán tettek említést. Az ügy hátterében az akkor hatályos bevándorlási törvény rendelkezése állt, mely minden hajó tulajdonosának és kapitányának előírta, tegyen meg minden előzetes intézkedést, hogy a hajójukon az országba érkező idegenek kizárólag a Bevándorlási Hivatal tisztségviselői által meghatározott időben és helyen lépjenek be az országba.

A hajószakács, akit oda- és visszaútra szerződtettek, és bérét is csak a fiumei partraszállás után fizették volna ki, munkáját elvégezve, egyik esti kimenője alkalmával nem tért vissza a hajó fedélzetére. A hajószakács „dezerálása” azonban nem sértette a bevándorlási törvény említett rendelkezését – határozott a Legfelsőbb Bíróság, mivel ő nem utasként érkezett az országba, ezért a hajóskapitányt a korábbi elmarasztaló ítélet alól felmentették.

A másik korai bevándorlási ügy leánykereskedelemmel kapcsolatos; a per tárgya az országba való beutazás elősegítése volt prostitúció céljából.<sup>6</sup> A határozat magyar vonatkozását az a tény adja, hogy Irene Bodi, aki a határozatban a „magyar király alattvalójaként” szerepel, prostituáltként New York-i, majd a vádlott által üzemeltetett chicagói nyilvánosházakban dolgozott. A leánykereskedelmet folytató vádlott elmarasztaló ítéletét a Legfelsőbb Bíróság megerősítette, és őt tizennyolc hónapi börtönbüntetésre ítélték.

A pusztá ténykérdésen túl azonban a Legfelsőbb Bíróság alkotmányos szinten azt a kérdést vizsgálta, hogy az egyes államoknak vagy a Kongresszusnak, van-e joga az országba való beutazást ellenőrizni. A föderalizmus

alapján – és a beutazási feltételek egységesítése céljából – a legfelsőbb bírói fórum az államok szuverenitásának korlátozása mellett döntött, s a kérdés szabályozását szövetségi szintre emelte.

*Excursio:* Az 1. világháborút követő magyar vonatkozású határozatok

Az 1. világháború és annak joghatását érintő jogesetek a magyar vonatkozású legfelsőbb bírósági ítélezésben 1927-ig meghatározó jelleggel bírtak; ebben a korszakban Magyarország a legfőbb bírói fórum ítéleteiben kizárólag a háborúval összefüggésben nyert említést. A világháborúval kapcsolatos magyar vonatkozású jogesetek abból a sajátosan kettős politikai helyzetből adódtak, hogy az Egyesült Államok kezdetben semleges álláspontra helyezkedett, 1917-ben azonban belépett a háborúba. 1917 áprilisában Németországnak üzent hadat, 1917 decemberében pedig az Osztrák–Magyar Monarchiának.

Az első magyar vonatkozású, a világháború joghatásával kapcsolatos fellegbezés ügyében 1918-ban hozott döntést az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága.<sup>7</sup> Az ügy egy nemzetközi magánjogi vonatkozású jogeset, mely egy brit és egy osztrák–magyar cég szerződéses kapcsolatából eredt. A felperes brit cég egy algériai telephelyre szállított szenet az osztrák–magyar vállalkozónak, mielőtt országaik között kitört volna a háború.<sup>8</sup> Az alperes cég, az *Unione Austriaca di Navigazione*, hivatkozva a két ország között fennálló háborús állapotra, megtagadta az esedékes tartozás megfizetését.

Ezért 1914-ben az eladó pert indított egy akkor semleges ország bírósága, az Egyesült Államok New York-i Kerületi Bírósága előtt, s követelte a hadüzenet előtt szállított szén árának a megtérítését. A perben először az eljáró bíróság illetékességéről kellett döntenet, mivel a nemzetközi magánjog értelmében mindkét fél külföldinek számított, és a teljesítés is külföldön történt. A fenti tények alapján a bíróság diszkreciós joga volt, hogy napirendjére tűzi-e az ügyet. Az elsőfokú bíróság nem adott helyt a keresetnek, mivel mindkét ország joga tiltja háború idején az ellenséges országba történő bárminemű fizetés teljesítését. 1917-ben az amerikai elnök hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, éppen ezért lehetetlen volt az osztrák–magyar cég képviselése az Egyesült Államokban. A Legfelsőbb Bíróság ezért az Egyesült Államok és az Osztrák–Magyar Monarchia közötti

béke helyreállításáig – és további eljárás végett – visszaküldte az ügyet az első fokon eljáró bíróságnak.

Egy 1923-as ítéletben ugyancsak utalás jelleggel szerepel az Osztrák–Magyar Monarchia, de a rövid kitétel is híven tükrözi a világháború utáni külpolitikai viszonyokat.<sup>9</sup> Egy búzakereskedelmi cég ügyében hozott határozatban említést tettek egy 1919-ben elfogadott törvényről és annak végrehajtási rendelkezéséről, melyben az amerikai búzaértékesítő céget a világháború utáni éhező lakosság megsegítésére, az Amerikai Segélyező Hivatallal való együttműködésre kötelezték. Az élelmiszersegélyből azonban kizárták Németország, Ausztria, Magyarország, Bulgária és Törökország, azaz a központi hatalmak lakosságát.

A világháború után a Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlatában fontos helyet kapott olyan törvényi terminológiák értelmezése, mint az „ellenesség”, illetve „ellenesség szövetségese”, mivel ezen kategóriák alapján határozták meg, hogy a világháború után ki jogosult kártérítésre.<sup>10</sup> Ennek kapcsán sorozatosan említést tettek Németország és Ausztria mellett Magyarországról is, mint háborús ellenségről.

A legutolsó, I. világháborúval kapcsolatos, közvetett módon magyar vonatkozású határozatot 1927-ben hozták meg.<sup>11</sup> A jogvita egy osztrák bankban való pénzletét körül folyt. A letéteményes-hitelező az Osztrák–Magyar Monarchia és az Egyesült Államok közötti háború kitörése előtt, 1917-ben kötött le igen nagy összeget, akkor kb. kétmillió osztrák korona értékben a Wiener Bank-Vereinban. 1919-ben bírósági letét formájában teljesített a bank, és a teljesítésről értesítette a hitelezőt. Az OPTK római jogi alapú szabályai<sup>12</sup> szerint ezáltal mentesült a bank a további kötelezettségek alól, s a letett összegért való felelősség is átszállt a hitelezőre.<sup>13</sup>

A határozat indokolásában Holmes bíró idézte is az OPTK szabályát,<sup>14</sup> s úgy vélte, hogy ezen a tényen az sem változtatott, hogy az osztrák bank tulajdonát az ellenséggel való kereskedelemről szóló törvény alapján az Ellenséges Tulajdonmegőrző Hivatal (*Alien Property Custodian*) elkobozta, és azt befizette az Egyesült Államok kincstárába. Justice Holmes, az Osztrák–Magyar Monarchiában irányadó jogszabályokon túl, hivatkozott a Deutsche Bank nürnbergi képviselőjének hasonló tényállású ügyében meghozott döntésre is.<sup>15</sup> Ennek alapján a teljesítést perfektuálnak, a kötelemet pedig megszűntnek tekintette, melyből a bírósági letétet illetően kizárólag a hitelező igénye maradt vissza. Ezen az alapon elutasították a hitelező keresetét, mivel az ellenséggel való kereskedelemről szóló törvény nem



konvertálta az osztrák tartozást amerikai kötelemmé, s az első fokon megítélt kártérítést hatálytalanították.

Az ellenséggel folytatott kereskedelemről szóló törvényt 1917 októberében fogadták el az Egyesült Államokban,<sup>16</sup> fél évvel azután, hogy az Egyesült Államok hadat üzent Németországnak. A törvényhozás ezáltal – a béke helyreállításáig – megfelelő őrizet alá kívánta helyezni az ellenséges tulajdont, s egyúttal meg kívánta előzni az amerikai állampolgárok esetleges jogsérelmét – indokolta a törvényt egy korbelti kommentár.<sup>17</sup> Ténylegesen azonban a háború idején az idegen tulajdon kártérítés nélküli kisajátításáról volt szó.<sup>18</sup>

A törvény értelmében az Elnök volt jogosult meghatározni az illetékes vagyonkezelő szerv, az Ellenséges Tulajdonmegőrző Hivatalnak (*Alien Property Custodian*) a hatáskörét, s annak vezetőjét kijelölni. A törvény és későbbi módosításai azonban folyamatosan tovább bővítették a vagyonkezelő szerv hatáskörét.<sup>19</sup> Az Ellenséges Tulajdonmegőrző Hivatal kezelte az ellenséget megillető mindenfajta pénztartozást. A törvény részletesen szabályozta, ki tekinthető ellenségnek, s felhatalmazta az elnököt, hogy további személyeket nevesíthessen. A kvalifikáció alapjául elsődlegesen az állampolgárság vagy a cég székhelye szolgált, s a törvény jogellenesnek nyilvánított az ellenséggel fennálló mindenfajta kereskedelmi kapcsolatot, tartozás-kiegyenlítést és szerződés szerinti teljesítést.

A törvényt 1941-ben újra módosították, s a 2. világháború idején is hatályban volt, úgyhogy az 1917-ben elkobzott német javakról továbbra is az amerikai Vagyonkezelő Hivatal rendelkezett. Az 1917-es törvényre hivatkoztak 1945-ben is a Legfelsőbb Bíróság előtt abban a tulajdoni perben, melynek határozatában említést tettek az egykori ellenségről, az Osztrák–Magyar Monarchiáról is.<sup>20</sup>

Az 1. világháborús törvény s az Ellenséges Tulajdonmegőrző Hivatalnak intézkedése képezte az autógyáros Opel család vagyonjogi ügyében a per tárgyát, melyben 1952-ben hozott döntést a Legfelsőbb Bíróság.<sup>21</sup> A határozatban említést tettek a családnak egy magyarországi bauxitbányában való részesedéséről, mely a 2. világháború alatt Németországba szállított bauxitot. Ezt a tulajdoni részt, számos egyéb részvénnyel egyetemben, 1942-ben elkobozta az amerikai Vagyonkezelő Hivatal, mely eredetileg a külföldön élő német állampolgár, Fritz von Opel tulajdonába tartozott. A Legfelsőbb Bíróság az ügyet további megfontolás végett visszaküldte az alsóbíróságnak.

### 3. Egy magyar pacifista honosítási kérelme a két világháború között

A nemzetközileg ismert magyar származású női választójogi és békeharcos, Schwimmer Róza bevándorlási ügyét 1929-ben tűzte napirendjére a Legfelsőbb Bíróság, mely önálló fejezetet képez a szólásszabadság első alkotmánykiegészítésbeli garanciájának értelmezésében, és a fegyveres szolgálat megtagadásának mint alkotmányos jog gyakorlásának a történetében.<sup>22</sup> A jogeset lényegét kommentálva, egy kortárs jogtudós, az amerikai közigazgatási jog híres chicagói professzora, Ernst Freund az alábbi gondolatot emelte ki a legfelsőbb bírósági határozatból: „A kérelmező pacifista és nacionalizmustól mentes gondolatai nem állnak-e ellentétben az állampolgársággal járó azon kötelezettséggel, hogy az illető állampolgárnak fegyveresen is meg kell védenie az országot.” Schwimmer nézetei azonban összeegyeztethetetlenek voltak az alábbi elvvel, ezért a kerületi bíróság az irányadó jognak megfelelően megtagadta a kérelmet.<sup>23</sup> Az eset háttérében álló tények megismerése céljából érdemes felvázolnunk Schwimmer asszonynak a bevándorlása előtti életútját is, melyen keresztül a magyar feminista mozgalom történetének kiemelkedő személyiségét is megismerhetjük.

Schwimmer Róza (1877–1948), akit az amerikai és az európai újságok „a világ legbefolyásosabb asszonyaként” emlegettek, budapesti izraelita családból származott, mely már korábban is pacifista hagyományokkal rendelkezett.<sup>24</sup> Schwimmer Róza ifjúkorában csodálója volt a Nobel-békedíjas osztrák arisztokrata írónőnek, Bertha von Suttnernek (1843–1914), aki a századvég nemzetközi békemozgalmának kiemelkedő személyisége volt. Schwimmer nagybátyja levelezése útján ismerkedett meg Suttner bárónéval, s annak a világbéke ügyében tett lépéseivel.<sup>25</sup> Az 1. világháború kitörése előtt Schwimmer már elismert újságíró volt, s a női választójogi mozgalomban is aktív szerepet játszott. A *Nő* címmel feminista újságot adott ki, s a Magyar Női Választójogi Egyesület elnökévé jelölték.

1914-ben, a háború kitörésekor Londonban dolgozott a Nemzetközi Női Választójogi Szövetség (*International Woman Suffrage Alliance*) sajtótitkáraként, s több európai lapnak tudósított. A belga határok megtámadásakor közvetlenül az Egyesült Államok elnökéhez, Woodrow Wilsonhoz s több más semleges országhoz fordult, hogy kezdeményezzenek egyeztető béketárgyalásokat az európai háborús felek között. 1914-es, első amerikai útja során fogadta maga Wilson elnök is, aki Schwimmer béketerv-



javaslatára elutasító módon reagált. A magyar pacifista ezt követően sorra járta az Egyesült Államok huszonnégy tagállamát, hogy előadásokat tartson béketervének megvalósítása céljából. Egy évvel később már a hágai női nemzetközi kongresszus aktív résztvevője, ahol egy újonnan megalakult női békeszervezet alelnökévé választották. Schwimmer volt a megszervezője az egyik leghatásosabb háborúellenes kampánynak, az autógyáros Henry Ford békehajójának, melyet közismert pacifistákkal a fedélzetén, az európai békeközvetítés céljából indítottak útnak. A vállalkozás csakhamar „zátonyra futott”, s Schwimmer osztrák–magyar állampolgársága az amerikai lapokban gyanús találgatásokra adott okot.<sup>26</sup>

Az osztrák–magyar monarchia összeomlása után a Károlyi-kormány, a semleges Svájc magyar nagykövetévé nevezte ki Schwimmert. A világtörténelemben Schwimmer volt az első nő, aki nagyköveti szinten diplomata megbízást kapott. Diplomáciai tevékenysége, neme és zsidó származása miatt, azonban kudarcba fulladt,<sup>27</sup> a Svájcba akkreditált diplomaták az ismert magyar feminista diplomatát (*ambadrest*) csak „provizórius” jelleggel fogadták el.<sup>28</sup> Schwimmert ezért 1918 decemberében kormánya hazahívta, s ő, még a Tanácsköztársaság kikiáltása és Kun Béla hatalomátvétele előtt, visszatért az országba.<sup>29</sup> Később ugyanis azt is felrötták neki, hogy állítólag a kommunista kormány diplomáciai képviselőt látta el, s magát Schwimmert is kommunistának tekintették. A Tanácsköztársaság és az azt követő fehérterror elől azonban emigrációba kényszerült. 1920-ban nem kapott útlevelet, ezért egy Bécsbe tartó hajó fedélzetén, illegálisan elhagyta az országot.<sup>30</sup> Ezután Európa számos városában megfordult, ahol előadásokat tartott. A két világháború közötti Magyarországon – mint az köztudott – nem találtak kedvező fogadtatásra a pacifista és liberális-feminista gondolatok, s az egyre növekvő antiszemitizmus is Schwimmer kivándorlása mellett szólt. Schwimmer Róza 1921-ben az Egyesült Államokban, Illinois államban keresett menedéket.

Schwimmer asszony már 1921-ben folyamodott az állampolgárság megszerzéséért, de az irányadó jog a honosítás feltételeként ötévi tartózkodást kívánt meg,<sup>31</sup> így 1926-ban, akkor negyvenkilenc évesen, újra benyújtotta honosítási kérelmét. Az eljárás keretében egy nyomtatványt kellett kitöltenie, melyben az egyik kérdés így hangzott: „Amennyiben szükséges, hajlandó-e fegyvert fogni az ország védelmében?” Schwimmer asszony erre a kérdésre nemleges választ adott. A bevándorlási hivatal ezért az ügyben szóbeli meghallgatást tűzött ki, ahol Schwimmer kész volt a hűségesköt letenni, az országnak az alkotmány védelmében minden támogatást



megadni, s más ország iránti lojalitását megtagadni. Nézeteit így foglalta össze: „A szóban forgó kérdésre igennel is válaszolhatnék, mert nem kívánok többé Magyarország állampolgára lenni, s azért választottam új hazámul az Egyesült Államokat, mert az Egyesült Államok alkotmánya és intézményei állnak a legközelebb a függetlenség és a tolerancia alapján kormányzott, népi demokratikus köztársaságról alkotott ideáljaimhoz. Az Egyesült Államok mennyországnak tűnik egy olyan országból menekülő számára, ahol az öntudatos férfiak és nők számára elviselhetetlenné váltak a társadalmi előítéletek és a feudális intézmények. Ezért teljes szívből kész vagyok igaz hitet és engedelmességet fogadni, s az alkotmány védelmében minden hazai és külföldi ellenséggel szembeszállni.”<sup>32</sup>

A fegyverviselés megtagadását Schwimmer nem tartotta összeegyeztethetetlennek a hűségesküvel, mert szerinte lehetetlen, hogy az Egyesült Államok nőket fegyveres harcra kényszerítsen. „Ha a fegyveres harc lenne az állampolgárság lényege, nem folyamodnék annak megszerzéséért. Megegyezést nem ismerő pacifista vagyok, egy cseppnyi nacionalizmus sincs bennem, csak az emberiség összetartozásának kozmikus tudata” – nyilatkozta Schwimmer.<sup>33</sup>

A bevándorlási hivatal szerint – az idézett pont kivételével – Schwimmer teljesítette az állampolgárság megszerzésének a feltételeit. Ezért további pontosítás végett az ügyet a szövetségi kerületi bíróság elé vitték. Az elsőfokú bíróság egy hipotetikus kérdésre adott nemleges válasz alapján viszont megtagadta az állampolgárság megadását,<sup>34</sup> amit a fellebbezési bíróság Schwimmer javára megváltoztatott. A másodfokú ítéletben Schwimmer nemére és életkorára hivatkoztak, s tekintettel arra, hogy a nők nem alkalmasak a fegyverviselésre, Schwimmer nemleges válaszát nem tartották lényegesnek az állampolgársági hűségfogadalom szempontjából. Így nem volt akadálya Schwimmer Róza honosításának.

A másodfokú bíróság ítélete ellen a hazafias egyletek körében azonban széles körű tiltakozás bontakozott ki, s Schwimmert „az ország egyik legveszélyesebb propagandistájának” nevezték.<sup>35</sup> Az 1920-as évek amerikai társadalma nem üdvözölte a radikális nézetek híveit, s mint azt a két dél-olasz radikális emigráns, Nicola Sacco és Bartolomeo Vanzetti világszerte széles körű felháborodást kiváltott pere (1920–27) is jelez,<sup>36</sup> az akkori amerikai közvéleményben valamiféle idegenellenesség uralkodott. Saccót és Vanzettit Massachusetts államban akkor ítélték halálra, amikor a kerületi bíróság Illinoisban első fokon tárgyalta Schwimmer Róza ügyét. A bevándorlá-

si szabályok megszigorítása az 1920-as években részben ennek az idegenellenes hangulatnak is a következménye.

Az igazságügy-miniszter kezdetben nem látott okot fellebbezés céljából a *certiorari* kérelmezésére, mert az akták áttanulmányozása után nem találta semmiféle jelét a kérelmező hűtlenségének. Az ügy azonban már akkor is nagy nyilvánossággal bírt, s arra való hivatkozással, hogy a bevándorlási jog férfiaktól és a nőktől is azonos feltételeket kíván meg, az igazságügy-miniszter végül is a *certiorari* iránti folyamodás mellett döntött. „Schwimmer veszélyes, mert nem hisz a jól szervezett kormányzatban, mert a jól szervezett kormányzat nem létezhet hadsereg nélkül. Ezenkívül közismert személyiség, meggyőző szónok és író, ezért másokat is könnyen meggyőzhet arról, hogy tagadják meg katonai szolgálataikat.” – állt a *certiorari* iránti kérelem indokolásában.

A Legfelsőbb Bíróság 1928 novemberében helyt adott a fellebbezési kérelemnek, és viszonylag rövid időn belül, 1929 májusában ítéletet is hirdetett. A bíróság 6:3 arányban elutasította Schwimmer Róza honosítási kérelmét, mert az indokolás szerint: „Az a tény, hogy valaki kész az alkotmányt megvédeni, magában foglalja a fegyverviselést is. Az állampolgárság nem egyeztethető össze a pacifista nézetekkel, s akiből hiányzik a nacionalizmus, az nem valószínű, hogy a honosítandó idegenektől megkívánt mértékben fog azonosulni az ország elveivel. Az a tény, hogy valaki neménél, koránál vagy egyéb körülménynél fogva nem alkalmas a fegyverviselésre, nem változtat azon, hogy másokat a katonai szolgálat megtagadására beszélhet rá.”<sup>37</sup>

Az akkor nyolcvannyal éves, antipacifista Justice Oliver Wendell Holmes, a híres *dissenter*, különvéleményt fűzött a határozathoz, melyben rámutatott, hogy Schwimmer Róza jellemére és intelligenciájára tekintettel igenis kívánatos lenne, hogy megkapja az állampolgárságot.<sup>38</sup> Holmes bíró Schwimmer nemére és korára, valamint a háborút naiv módon elutasító, optimista álláspontjára hivatkozott. Különvéleményében a Schwimmer-ügy lényegét átértelmezte, s az egyszerű honosítási kérdést a szólásszabadság gyakorlásának a jogaként fogta fel.

Míg a többségi határozatot fogalmazó Butler bíró szerint az 1. alkotmánykiegészítés nem vonatkozott az állampolgárságot kérelmező idegenekre, ezért a Schwimmer ügyben sem bírt relevanciával, addig Holmes szerint a kérelmezőt azért nem szabad elítélnünk, mert nézetei mások számára népszerű előítéletek forrásává válhat.<sup>39</sup> Holmes életrajzírói a Schwimmer-határozathoz fűzött különvélemény alapján vélték bizonyítottnak, hogy a híres *dissenter* bírói pályájának utolsó szakaszán nagy figyelmet



szentelt a szólásszabadság gyakorlásának.<sup>40</sup> „A szólásszabadság, nemcsak azok számára jelent szabad véleménynyilvánítást, akiknek a nézeteivel egyetértünk, hanem azok számára is, akiknek a gondolatai gyűlöletesnek tűnnek számunkra” – áll a határozathoz fűzött különvéleményben.<sup>41</sup>

A különvélemény kapcsán Holmes bíró és Schwimmer Róza között levélváltás kezdődött. Schwimmer asszony Holmes bírónak írt első levelében, megkockáztatva a jogi etikett megsértését, kifejezte „mélyérzésű hálóját”, melyre Holmes a következőképpen válaszolt: „Ön túlságosan is intelligens ahhoz, hogy megértse, egy bírónak ne nyilvánítson köszönetet...” – s ha a bírói döntés másokat hálára kötelezne, ő lemondana hivataláról. A Holmes haláláig tartó levélváltás is a legfelsőbb bírósági bírónak a szólásszabadság iránti tudatosságát bizonyítja.

A legfelsőbb bírósági Schwimmer-határozat kapcsán többen is véleményt nyilvánítottak az ügyben, a *New York Times* is több cikket jelentetett meg pro és kontra.<sup>42</sup> Az egyház a legfelsőbb bírósági döntéssel szemben foglalt állást, s egy teológiai szeminárium gyűlésén a Legfelsőbb Bíróság határozatát „a szabadság amerikai hagyományainak, a szólás- és gondolatszabadság csorbításának” nevezték, mely szégyent hoz az országra.<sup>43</sup> Egy New York-i templom szószékéről a Schwimmer-üggyel példálózta annak kapcsán, hogy a kereszténységről maguk a keresztények feledkeztek meg: a fegyverviselés megtagadásának jogát már az őskeresztények is gyakorolták.<sup>44</sup> A Kongresszusban az ügy kapcsán törvénytervezetet nyújtottak be, s a honosítási törvénynek azt a szakaszát módosították volna, mely szerint a hadviselésre vonatkozó vallási, illetve lelkiismereti nézetek az állampolgárság megszerzését kizárták.

Az ügy további kihatását mutatja, hogy az újabb háborús készülődés és a totalitarizmus európai térhódításának idején, a Legfelsőbb Bíróság ugyanezen az alapon utasította el két kanadai állampolgár honosítási kérelmét.<sup>45</sup> A kérelmezők – egy egykori tábori pap és egy pszichiátriai ápolónő – a világháború szörnyűségeit megtapasztalva, csak a lelkiismeretükkel összeegyeztethető fegyveres szolgálatot fogadták meg az állampolgársági esküben. Egyik későbbi határozatban sem utaltak viszont arra a Schwimmer Róza ellen szóló érvre, hogy a kérelmező háborúellenes propagandát folytathat, ami az ország biztonságát veszélyeztetné.

A fegyveres szolgálat megtagadása lelkiismereti vagy vallási alapon – mint a honosítás kizáró oka – az állampolgársági ügyekben egészen 1946-ig meghatározó jelleggel bírt.<sup>46</sup> Az 1946-os jogeset pozitív határozatában a Legfelsőbb Bíróság a Schwimmer-ügyhöz csatolt különvéleményre hivat-



kozott, azaz a fegyverviselés megtagadása nem jelent szükségszerűen hűtlenséget az országgal és annak intézményeivel szemben. „A Bill of Rights-ban lefektetett gondolat szabadsága azt jelzi, hogy a lelkiismeret területén létezik egy állam felett álló felsőbbrendű erkölcsi hatalom is” – érveltek az 1946-os határozatban, mely egyúttal a természetjogi gondolkodás reneszánszának pregnáns példájaként is értékelhető.<sup>47</sup> Ezzel megnyíltak a kapuk a fegyveres szolgálatot lelkiismereti okok miatt megtagadó idegenek honosítása előtt, s az 1952-es törvénymódosításban az ítélkezési gyakorlat jogszabályi alapokra került. A mai honosítási eljárás során a hűségesküben, a belső és külső ellenséggel szemben az alkotmány és az Egyesült Államok jogrendjének a védelmét, valamint az országnak igaz hitet és engedelmességet fogadnak a honosítandó idegenek. A fegyveres szolgálatot lelkiismereti alapon elutasító idegenek alternatív hűségesküvet tesznek.<sup>48</sup>

Schwimmer Róza jogi státusa a továbbiakban „az Egyesült Államokban honos idegen állampolgár” lett, s 1948-ban bekövetkezett haláláig élt. Schwimmer asszonyt kortársai azonban egocentrikus, arrogáns és követelőző jellemnek írták le, aki az egyetlen, őt támogató szervezet (*American Civil Liberties Union*) képviselőit is magára haragította. Az *American Civil Liberties Union* azért állt az ügy mellé, mert a pacifisták honosítását megtagadó kormánydöntést a polgárjogok megsértésének tekintette.<sup>49</sup> Amikor a több mint két évig tartó pereskedés után a szervezet Schwimmertől a perköltség egy részének megtérítését kérte, ő a fizetést egy, akkor még függőben lévő per kártérítéséből akarta megfizetni. Schwimmer Rózát a Ford-féle békehajó kapcsán még csalással is vádolták, s bár ténylegesen sohasem kezelt pénzt, „saját nevének dicsőítésére használta fel a Ford alapokat”.<sup>50</sup>

Schwimmer asszony életének hátralevő részében előadásokat tartott és rádióinterjúkat adott, s megjelentetett egy magyar népmesegyűjteményt is.<sup>51</sup> Bár kilenc (!) nyelven beszélt, életének utolsó szakaszában, saját jövedelem hiányában, adományokból élt. A harmincas évekbeli tevékenysége az európai menekültek megsegítésével<sup>52</sup> és egy, a világon egyedülálló feminista levéltári központ létrehozásával jellemezhető. Neve ugyan többször is szóba került a Nobel-békedíjjal kapcsolatban, s adósságainak fedezése céljából a díjjal járó összegnek igen nagy hasznát vette volna, azt sohasem kapta meg. 1937-ben egy nem kevésbé jelentős világbékedíjjal tüntették ki.<sup>53</sup> A Schwimmer-ügy, bár az ítélkezési gyakorlat által túlhaladottá vált, a későbbi fegyveres szolgálat megtagadását érintő ügyekkel együtt, a honosítási jogi útmutatókban és a személyes szabadságról szóló alkotmányjogi kézikönyvekben ma is példaértékkel bír.<sup>54</sup>

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> Az incidens feldolgozására lásd *Klay: Daring Diplomacy*, az eset rövid ismertetésére lásd *Lukács: Magyar politikai emigráció 1849–1867.* 112–113. p.

<sup>2</sup> In re Neagle (135 U.S. 1), 64. és 84. p.

<sup>3</sup> *Klay: Daring Diplomacy.* 198. p.

<sup>4</sup> In re Neagle (135 U.S. 1), 84. p.

<sup>5</sup> Taylor v. United States (207 U.S. 120).

<sup>6</sup> Keller v. United States (213 U.S. 138).

<sup>7</sup> Watts, Watts & Company, Ltd v. Unione Austriaca di Navigazione & Co. (248 U.S. 9).

<sup>8</sup> 1914. augusztus 12-én üzent hadat Nagy-Britannia az Osztrák–Magyar Monarchiának.

<sup>9</sup> U.S. Grain Corporation v. Phillips (261 U.S. 106) 110. p.

<sup>10</sup> Behn, Meyer & Co. v. Miller (266 U.S. 457).

<sup>11</sup> Zimmermann et al. v. Sutherland, Alien Property Custodian et al. (274 U.S. 253).

<sup>12</sup> Diocletianus óta a római jogban is a teljesítés egy fajtájaként értelmezték depositumot, melynek következtében az adós mentesült a további kötelezettségek alól. *Kaser: Römisches Privatrecht.* 211. p. „In hoc autem casu publicum intelligi oportet vel sacratissimas aedes, vel ubi competens iudex super ea re aditus deponi eas deposuerit.” („*Ebben az a »nyilvános« [teljesítés helye] alatt vagy egy szent helyet értünk, vagy egy az illetékes bíró által a letétre meghatározott helyet.*”) (C. 4. 32. 19.).

<sup>13</sup> „Kann eine Schuld aus dem Grunde, weil der Gläubiger unbekannt, abwesend, oder mit dem Angebotenen unzufrieden ist, oder aus andern wichtigen Gründen nicht bezahlt werden; so steht dem Schuldner bevor, die abzutragene Sache bei dem Gerichte zu hinterlegen [...]. Jede dieser Handlungen, wenn sie rechtmäßig geschehen und dem Gläubiger bekannt gemacht worden ist, befreit den Schuldner von seiner Verbindlichkeit, und wälzt die Gefahr der geleisteten Sache auf den Gläubiger.” („*Ha egy tartozás azért nem teljesíthető, mert a hitelező távolmaradt, a hitelező a teljesítéssel nem elégszik meg, vagy más fontos okból kifolyólag, akkor az adós a teljesítés fejében jogosult a dolgot a bíróságnál letétbe helyezni [...]. Hogyha a cselekmény jogszerűen történt és a hitelező arról tudomást szerzett, akkor az adós szabadul a teljesítési kötelezettségétől és a teljesített dolog utáni felelősség a hitelezőre száll át.*”) (ABGB § 1426).

<sup>14</sup> Zimmermann et al. v. Sutherland, Alien Property Custodian et al. (274 U.S. 253.). 255. p.

<sup>15</sup> Deutsche Bank Filiale Nürnberg v. Humphrey (272 U.S. 517)

<sup>16</sup> 40 St 411.

<sup>17</sup> *Hays*: Enemy property in America. 11. p.

<sup>18</sup> *Verdross*: Völkerrecht. 469–470. p.

<sup>19</sup> 1918–1920 között kb. tíz esetben módosították.

<sup>20</sup> Markham v. Cabell (326 U.S. 404).

<sup>21</sup> *Übersee Finanz-Korporation, A.G. v. McGrath* (343 U.S. 205), a határozat magyar vonatkozását idézték a *Kaufmann v. Societe Internationale* ügyében meghozott ítéletben is (343 U.S. 156). 164. p.

<sup>22</sup> *United States v. Schwimmer* (279 U.S. 644). A határozat és az angol nyelvű irodalom Schwimmer asszony keresztneveként Rosikát említi, egy helyen azonban Róza néven szerepel.

<sup>23</sup> *Freund, Ernst*: *United States v. Schwimmer*. In *New York University Law Quarterly Review*, 7. Köt, 1929–1930, 157–159. p.

<sup>24</sup> Nagybátyja, aki a róla szóló irodalomban Leopold Katscher néven szerepelt, a Magyar Békétársaság egyik alapítója volt. *Stockwell*: Bertha von Suttner and Rosika Schwimmer. 148. p.

<sup>25</sup> *Stockwell*: 141–156. p.

<sup>26</sup> *Kraft*: The peace ship. 273. és k. l.

<sup>27</sup> *Pastor, Peter*: The Diplomatic Fiasco of the Modern World's First Woman Ambassador, Roza Bedy Schwimmer. In *East European Quarterly*. 8. köt., 1974. szeptember, 273–282. p. Fogadtatását jól tükrözi a *New York Times* korabeli cikke is, melyben Schwimmer korábbi diplomáciai tevékenységét nem kevés iróniával ismertették (1918. november 27., 12. p.). Schwimmer küldetésének a fiaskójához valószínűleg nagystílű életvitele is hozzájárult, mely szerinte hozzátartozott a diplomata státushoz (állami pénzekből exkluzív lakást és limuzint tartott fenn, s szőrme kabátot vásárolt). *Kraft*: The Peace ship. 285. p.

<sup>28</sup> *New York Times*, 1918. december 12., 2. p.

<sup>29</sup> *Flowers–Lahutsky*: The Naturalization of Rosika Schwimmer. 357. p.

<sup>30</sup> *Kraft*: The Peace ship. 285. p.

<sup>31</sup> 1906-os honosítási törvény (8 U.S. C. § 381).

<sup>32</sup> *Flowers–Lahutsky*: The Naturalization of Rosika Schwimmer. 345. p.

<sup>33</sup> *Flowers–Lahutsky*: Uo. 346. p.

<sup>34</sup> A kérdés így hangzott: „Hajlandó lenne-e egy amerikai tiszt védelmében megölni egy ellenséges katonát?”



- <sup>35</sup> A National Patriotic Association, American Coalition of Patriotic Societies, Organization to Coordinate Patriotic Efforts to Keep America American szervezetek tiltakozó nyilatkozatot küldtek az Egyesült Államok igazságügy-miniszteréhez. *Flowers–Lahutsky: The Naturalization of Rosika Schwimmer*. 349–350. p., 27. lábjegyzet.
- <sup>36</sup> *Hall: The Magic Mirror*. 250. p.
- <sup>37</sup> *United States v. Schwimmer* (279 U.S. 644) 650. p.
- <sup>38</sup> A Legfelsőbb Bíróság határozatában is említést tettek Schwimmer francia, német, holland, skandináv és olasz nyelvű publikációiról. *United States v. Schwimmer* (279 U.S. 644) 647. p.
- <sup>39</sup> *United States v. Schwimmer* (279 U.S. 644), 655. p.
- <sup>40</sup> *White, Edgar G.: Justice Holmes and the Modernization of Free Speech Jurisprudence: The Human Dimension*. *California Law Review*, 80. évf., (1992. március) 455–462. p.
- <sup>41</sup> *United States v. Schwimmer* (279 U.S. 644) 654–655. p.
- <sup>42</sup> Lásd a *New York Times* 1929. május 29-i, június 3-i és július 23-i számain. Az ügyet egyesek párhuzamba állították Andrássy Katinka beutazási kérelmének az elutasításával (*New York Times*, 1929. július 23., 29. p.).
- <sup>43</sup> *New York Times*, 1929. május 29., 30. p.
- <sup>44</sup> *New York Times*, 1929. június 3., 28. p.
- <sup>45</sup> *United States v. Macintosh* (283 U.S. 605) és *United States v. Bland* (283 U.S. 636).
- <sup>46</sup> A *Girouard v. United States* ügy (328 U.S. 61) változtatott a korábbi precedensen.
- <sup>47</sup> A *Girouard v. United States* ügy (328 U.S. 61), 64–69. p.
- <sup>48</sup> *Weissbrodt: Immigration law*. 237. p.
- <sup>49</sup> *Kraft: The Peace ship*. 287. p.
- <sup>50</sup> *Kraft: Uo.* 288. p.
- <sup>51</sup> *Kraft: Uo.* 287. p. „Rosika Schwimmer Dead at Age of 70.” *New York Times*, 1948. augusztus 4., 21. p.
- <sup>52</sup> Albert Einstein például „mentőangyalának” nevezte Schwimmer Rózát.
- <sup>53</sup> *Flowers–Lahutsky: The Naturalization of Rosika Schwimmer*. 365. p.
- <sup>54</sup> *Weissbrodt: Immigration law*. 237–238. p., *Gunther: Individual rights in constitutional law*. 671. p.

# A HIDEGHÁBORÚ KORÁNAK IDEGENRENDÉSZETI POLITIKÁJA

## 1. A bevándorlási ügyek történelmi háttere

Az 2. világháború utáni hatalmi válság nyomán kialakult politikai helyzet, az ideológiai, gazdasági, politikai szinten és – atomfegyverek birtokában – bizonyos tekintetben katonai eszközökkel is vívott hidegháború, az Egyesült Államok és a Szovjetunió, valamint 1949 után a kommunista Kína, és azok szövetségeseinek hatalmi harca volt. A Truman-doktrína, a Marshall-segély, a NATO megalakítása s az Egyesült Államok „be nem avatózási politikája” voltak a hidegháború kezdetének mérföldkövei. A Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának magyar vonatkozású ítéleteire is egyértelműen rányomta a bélyegét a két hatalmi blokk, a „nyugati” és a „szocialista” országok hatalmi harca.

Az egykori szövetségese, a Szovjetunió ellen ideológiai szinten folytatott hidegháború következményeként, az Egyesült Államok belső, politikai életében újfajta konfliktus éleződött ki: a kommunizmusellenesség. Az amerikai politikai életben a 20. század folyamán ugyan mindig is meghatározó tényező volt az antikommunizmus, így például a kommunizmustól való félelemre hivatkoztak a New Deal ellenzői is. A kommunizmusellenes hangulat azonban az 1950-es években öltött hatalmas méreteket, amikor a kétmilliószövegségi államapparátust elnöki felhatalmazás alapján átvilágították. A wisconsini szenátor, Joseph McCarthy nyilatkozatai tömeges méretű bizalmatlanságot váltottak ki, s neve az Egyesült Államokban a kommunizmusellenesség szinonimájává vált. Az ebben a korban meghozott magyar vonatkozású határozatok pregnánsan példázzák az amerikai közéletben a hidegháború és az antikommunizmus hatását.

## 2. A beutazás alkotmányos joga

Egy 1953-as magyar vonatkozású legfelsőbb bírósági határozat alperesének, Mezei Ignácnak az esete adekvát módon tükrözi az amerikai társadalom általános bizalmatlansággal teli légkörét a hidegháború korában.<sup>1</sup> A jogeset a későbbi jogirodalomban a vízum megtagadásának és a beutazni kívánó idegenek alkotmányos jogainak kapcsán iskolapéldaként szerepelt.<sup>2</sup>

Mezei Ignác, aki 1923–48 között idegen állampolgárként élt az Egyesült Államokban, különös háttérrel mondhatott a magáéna, melyet az elsőfokú határozatban így foglaltak össze: „Mezei előtörténete is sok bizonytalanságot takar.” Az alperes Gibraltárban látta meg a napvilágot, magyar és román szülők gyermekeként, az emlékezetes jogeset előtt azonban huszonöt évig az Egyesült Államokban élt.<sup>3</sup> A New York állambeli Buffalóban telepedett le feleségével, és ácsként keresett fizetéséből négy gyermekét tartotta el.<sup>4</sup>

A több évig elhúzódó jogeset 1948-ban kezdődött, amikor Mezei Európába hajózott, hogy Romániában nagybeteg édesanyját meglátogassa. Mivel Romániába nem kapott beutazási vízumot, az amerikai vízum megszerzéséig Magyarországon maradt, s tizenkilenc hónap elteltével a budapesti amerikai nagykövetségen kiállított bevándorlásikvóta-vízum birtokában felszállt egy Le Havre-ból New Yorkba tartó hajóra. 1950 februárjában érkezett meg a New York-i kikötőbe, Ellis Islandre, ahol először *időlegesen*, majd az igazságügy-miniszter rendelkezésére, szóbeli meghallgatás nélkül, *véglegesen* megtagadták tőle az országba való beutazást. A kizárást az igazságügy-miniszter „az Egyesült Államok közérdekét veszélyeztető bizalmas természetű információkkal” indokolta. Mezeinek az országba való belépése az Egyesült Államok érdekével biztonsági okokból ellentétes – állt a határozatban.

Az igazságügy-miniszter intézkedését a hatályos, 1918-ban elfogadott útleveletörvénnyel indokolták,<sup>5</sup> a törvényi rendelkezés ugyanis felhatalmazta a végrehajtó hatalom gyakorlóját, a mindenkori elnököt, hogy a beutazás jogát tagadja meg olyan idegenektől, akiknek beutazása ellentétes lenne az Egyesült Államok érdekével. A beutazás szellemi, fizikai, gazdasági, munkajogi, büntetőjogi, erkölcsi feltételei, az analfabétaság és hűtlenség kizáró okai<sup>6</sup> közül az említett eset a legutóbbi kategóriába tartozott. Ezen az alapon zárták ki az anarchistákat is, a szervezett kormányzat ellenzőit, a kommunista vagy egyéb totalitarista párt tagjait, a világkommunizmus híveit,



vagy az Egyesült Államok kormányzatának megdöntésére készülő szervezetek tagjait.<sup>7</sup>

Több országhoz is folyamodott Mezei vízumért, de a korábbi elutasítások hatására mind Franciaország, mind Nagy-Britannia megtagadta tőle a beutazást. Franciaországhoz nem volt semmiféle jogi köteleke, mivel csak átutazóként tartózkodott ott, s a New York-i brit konzult sem sikerült meggyőznie arról, hogy ő születésénél fogva brit állampolgár.<sup>8</sup> Az amerikai külügyminisztérium lépéseket tett a Magyarországra való visszatérés ügyében, de a magyar hatóságok is megtagadták a beutazását. Az őt szállító francia vállalat közvetítésével<sup>9</sup> egy tucat latin-amerikai országba is kérte beutazását, de azok kivétel nélkül megtagadták a vízumot, ezért a hontalan Mezei a New York-i kikötőben, Ellis Islanden maradt kvázi „igazgatási őrizetben”. „Mivel az Egyesült Államok kivetette magából, és más államok nem akarták befogadni” – áll a legfelsőbb bírósági határozat indoklásában,<sup>10</sup> az alperes huszonegy hónapon át (!) Ellis Island Bevándorlási Hivatalának fogdájában maradt, míg családja Buffalóban várt rá.

Mezei többször is pert indított szabadságának visszanyerése ügyében, végül a negyedik sikertelen próbálkozás után az illetékes szövetségi kerületi bíróság helyt adott a *writ of habeas corpus* iránti kérelmének, s óvadék ellenében feltételesen szabadon bocsátották.<sup>11</sup> „Egy idegen, akinek nincs hova mennie, nem kérdőjelezi meg a kizárást elrendelő utasítás jogosságát, de huszonegy hónapos őrizet után megerősítő bizonyítékokra van szükség abban a tekintetben, hogy az alperes ténylegesen is veszélyezteti-e a közbiztonságot” – indokolták az elsőfokú határozatban, melyet a másodfokú fellebbezési bíróság, nem egyhangúlag ugyan, de megerősített.

A határozatokban a jogszerű eljárás (*due process*) alkotmányos elvére hivatkoztak, mely szerint az állampolgároknak az élethez, a szabadsághoz és a tulajdonhoz való joga nem korlátozható jogszerű eljárás nélkül. A Bill of Rightsban, az 5. alkotmánykiegészítésben rögzített jogszerű eljárás eljárásjogi garanciája, tehát az az alkotmányos követelmény, hogy *jury* eljárás, illetve szóbeli meghallgatás nélkül senkinek sem korlátozhatják a szabadságát, a beutazni szándékozó idegenekre is vonatkozik, vélte az első fokon eljáró kerületi bíróság.<sup>12</sup> A fogva tartás jogosságát igazoló tények hiányában, illetve, ha a bevándorlási hatóságok megtagadják a bizonyítékokat, nem korlátozható senkinek sem a szabadsága – szól az ítélet.

A szóban forgó jogkérdésben, azaz hogy vonatkoznak-e az alkotmányos rendelkezések a beutazni szándékozó idegenekre is, a Legfelsőbb Bíróság eltérő álláspontot képviselt. A *due process* joga az országban honos idege-

neket megillette, de a beutazni kívánó idegenek nem állanak az alkotmány védelme alatt – vélte a legfőbb bírói fórum 5:4 arányban hozott határozatát megfogalmazó Clark bíró.<sup>13</sup> Az alperes korábbi egyesült államokbeli tartózkodása nem jelentett számára külön előjogokat, „mivel visszatérési okmányok nélkül hagyta el az Egyesült Államok területét, s tizenkilenc hónapig a vasfüggöny mögött tartózkodott, így elvesztette a jogszerű állandó lakosokat megillető jogokat” – indokolták a határozatot. A New York-i kikötőben való partraszállása nem jelentette az országban való tartózkodást, s nem volt jogosult a szóbeli meghallgatásra. Az ügy a beutazás megtagadásának klasszikus esete – érvelt a határozatot fogalmazó legfelsőbb bírósági bíró, mely nem érinti a *due process* elvét.<sup>14</sup> Az idegenek kizárásának a joga minden szuverén hatalom alapvető attribútuma, s mentes bármiféle bírói kontrolltól – állt a határozatban.

Clark bíró indokolásának a végén összegezte a kizárás s az elsőfokú határozat megváltoztatása mellett szóló érveket, melyek híven tükrözik az 1950-es évek elejének bizonytalansággal teli hangulatát. „A nemzetbiztonságot veszélyeztető esetben sem racionális megfontolás, sem törvényi felhatalmazás nem szól a szabadon bocsátás mellett. Az országba biztonsági okokból be nem engedett idegen befogadása a kizárás tényleges célját semmisíti meg. Legyen akármilyen is az a korszak, amelyben élünk, egy idegen befogadásának a terhét más országok nem ruházhatják ránk, melyhez nekünk is annyi közünk van, mint más országoknak.”<sup>15</sup>

A Legfelsőbb Bíróság kilenc bírójából négyen ellenkező véleményen voltak. A határozathoz fűzött különvéleményükben Black és Douglas bírárámítottak, hogy Mezei fogva tartása, akinek a szabadsága az igazságügy-miniszter diszkreciójától függ, sérti a *due process* elvét. Egy társadalom sem tekinthető szabadnak, ha egy személy szabadsága egy másíknak az akaratától függ – indokolták klasszikus természetjogi álláspontjukat, s különvéleményükben az 1934-es, a társadalmilag veszélyes állampolgárok elkülönítését elrendelő, szovjet törvényre és a náci Németország gyakorlatára hivatkoztak.<sup>16</sup> A különvélemény végén patetikus módon nyert megfogalmazást a Bill of Rights-beli *due process* elve, mely szerint, vallási hovatarozásra való tekintet nélkül, szegényeket és gazdagokat, alacsony növésűeket és magasakat, állampolgárokat és idegeneket, fehéreket és színes bőrűeket egyaránt megillet a *due process*, amennyiben életének, szabadságának vagy tulajdonának a korlátozásáról van szó.<sup>17</sup> Ezen az alapon, titkos információ birtokában, a végrehajtó hatalom utasítására senki sem tartható fogva, s Mezei szabadsága is csak nyilvános szóbeli eljárás és tényleges bizonyíté-



kok, nem pedig az ügyészégi intézkedés alapján korlátozható.<sup>18</sup> Black bíró a tárgyalóteremben olvasta fel különvéleményét, melynek hatását az egyik bírósági fogalmazó az alábbi módon írta le: „[...] s hirtelen a Szenátor szólott hozzánk. A beszéd igazi szónoklat volt. Suttogással kezdődött, s mennydörgésben végződött. A tárgyalóteremben megkövülten hallgatták.”

### 3. A jogszerű eljárás alkotmányos gyakorlata

Robert Jackson bíró az ítélethez fűzött másik különvéleményben, melyhez Felix Frankfurter is csatlakozott, felvázolta a *habeas corpus* és a *due process* elvének a szóban forgó esetben releváns történeti és elméleti hátterét. A különvélemény élesen bírálta a végrehajtó hatalom eljárását, s az 1950-es évek bizonytalansággal teli hangulatára liberális, megfontolt gondolatokkal reagált – ezért érdemes részletesen is kitérni rá.

Felix Frankfurter (1882–1965) liberális gondolkozásáról ismert személyiség volt, ezt korábbi közszereplése is igazolta: legfelsőbb bírósági kinevezése előtt Franklin D. Rooseveltnél tanácsadója volt, az 1920-as években, a Harvard egyetem professzoraként, Sacco és Vanzetti védelmében szállt síkra, s a per jogsértő voltáról publikált.<sup>19</sup> Frankfurter együttműködött a színes bőrűek egyenjogúsítását célul tűző politikai szervezettel, a NAACP-vel (*National Association for the Advancement of Colored People*), s alapító tagja volt az Amerikai Polgárjogi Uniónak (*American Civil Liberties Union*). Frankfurter ezért is számított az amerikai közéletben „kérlelhetetlenül liberálisnak”. A bírák közül, személyes élményei alapján, talán ő érzett a leginkább együtt a beutazást kérelmező Mezeivel, hiszen Bécsből emigrálva, az akkor tizenkét éves Felix Frankfurter, szüleiével, 1894-ben minden bizonnyal a New York-i kikötőben szállt partra.<sup>20</sup> A demokrata párti Jackson bíró (1892–1954), F. D. Rooseveltnél adminisztrációjának egykori igazságügy-minisztere is közel állt az elnökhöz, annak tanácsadója és támogatója volt.

A nagyszerűen megszerkesztett különvélemény az alábbi megjegyzéssel kezdődött: „Szerencsére ma már megütöközést kelt, ha vádirat hiányában vagy büntetőeljárás megindítása nélkül valakit bizonytalan ideig őrizetben tartanak.” A végrehajtó hatalom által elrendelt fogva tartás, János király s a Magna Charta kiadása óta, jogellenes és önkényes tettnek számít, tehát bírának ítélete vagy az ország jogának rendelkezése nélkül egyetlen szabad embert sem vethetnek börtönbe, nem foszthatnak meg tulajdonától, illet-



ve nem számíthatnak. Az angol bírúk is ezen immunitások védelmében fejlesztették ki a *writ of habeas corpus* performulát. A kiváló angol–amerikai jogi tradíciók alapján egyetlen személyt sem vehetnek őrizetbe csak azért, mert idegennek számít. Egy híres angol jogesetre hivatkoztak, melyben egy idegen, fekete rabszolga érdekében alkalmazták az angol bíróságok a *writ of habeas corpus*.<sup>21</sup>

Ezután az eset körülményeit ismertették, s külön kiemelték az alperes huzamos idejű, jogszerű tartózkodását az országban, valamint hazatérési szándékát, mivel a „kelet-európai zavaros viszonyok” következtében nem volt képes nagybeteg édesanyját meglátogatni.<sup>22</sup> Az igazságügy-miniszter figyelmen kívül hagyta az amerikai konzul döntését és Mezei beutazási vízumát, s hazatérését a nemzet biztonságát fenyegető veszélynek nyilvánította. „A korábban jelentéktelen életvitelű alperes bizonyára megütközött azon, hogy az Egyesült Államok kormányában hirtelen olyan félelmet keltett, hogy nem is hajlandók vele közölni, hogy miért félnek tőle olyannyira” – szölt a különvélemény, s a bibliai példát idézve így folytatta: „Úgy nézünk erre az emberre, mint Sámsonra, aki templomunk oszlopaait is képes ledönteni.” Miután a bevándorlási hatóságok őrizetében már majdnem két évet töltött el, s a kormány döntése alapján meghatározhatatlan időre, talán élethosszig is fogva tartják olyan ok miatt, amelyről csak az igazságügy-miniszter tud.

S bár a kormányzat azzal érvel, hogy nem fosztották meg szabadságától, s szabadon mehet, amerre akar, csak nem nyugatra. Ez azonban csak abban az esetben lenne szabadság, ha az illető kétéltű lenne – jegyezte meg keserű iróniával Jackson és Frankfurter bíró.<sup>23</sup> Reálisan szemlélve a tényeket, ezt az embert őrizetben tartják, s ez az eset meghaladja azt a jogi fikciót, hogy jogilag szabad, mivel fogsága a legteljesebb módon nyilvánvaló. Ezért a fogva tartás és a *due process* megtagadásának a jogosságát kell megvizsgálni.

Ezután a különvélemény a *due process* elvének anyagi jogi és eljárásjogi háttérére tért ki. Jackson és Frankfurter bíró abban a tekintetben egyetértett a többségi véleménnyel, hogy anyagi jogi alapon a kormányzatnak jogában áll megtiltani az idegenek belépését az országba, amennyiben az tényleges veszélyt jelentene az ország biztonsága szempontjából. Az idegennek ugyanakkor lehetősége van magát megvédenie – azaz az idegent megilleti az eljárásjogi *due process*. Mivel Mezeinek nem adatott meg ez a lehetőség, Jackson és Frankfurter bíró különvéleményen volt. „Az eljárásjogi *due process* sokkal elemibb, és kevésbé enged eltéréseket, mint az anyagi jogi *due process*. Nem alakítható sem a kor szelleméhez, sem az egyedi feltételekhez, s a törvényhozás sem változtathat rajta. A jogszerű el-

járást csak a tanulatlan laikus vagy a sarlatán jogász hagyná figyelmen kívül, hiszen az eljárásjogi jogszerűség és szabályosság a szabadság elengedhetetlen feltétele” – indokolta álláspontját a két bíró.

Az a tény, hogy Mezeitől megtagadták a jogszerű eljárást, Jackson és Frankfurter bírót a náci Németország gyakorlatára emlékeztette. A bírói meghallgatás nélküli önkényes fogva tartás, a „megelőző, védőőrizet” példaként hivatkozott a koncentrációs táborokra, ahol azokat tartották fogva, akikről ugyancsak valószínűsítették, hogy a jövőben bűncselekményt követhetnek el. A koncentrációs táborok ezen az alapon teltek meg „titkos információk alapján igazgatási őrizetben tartott áldozatokkal”. Az idevonatkozó lábjegyzetben Jackson bíró, Hermann Göring nürnbergi perben tett vallomását idézte, s ennek különös aktualitását az a tény adta, hogy Jackson bíró a nürnbergi perben az Egyesült Államok főügyészeként járt el,<sup>24</sup> s Göring kihallgatását is ő vezette.<sup>25</sup> A *common law* és az önkényes eljárás különbségét ezenkívül a szovjet állam diktatórikus gyakorlatával szemléltette, s összehasonlításul a következő hipotetikus megjegyzést tette: „Kedvezőbb a *common law* eljárás keretében alkalmazott szovjet tételes jog szerint élni, mint szovjet eljárási szabályok és *common law* tételes jog alapján.”

Az igazságügy-miniszter határozata mellett csak az alábbiak szólhattak: „A probléma, a behatolás kommunista konspirációs technikájából ered, mely arra kényszeríti a kormányt, hogy a gyanúsítottakat titkos információ alapján tartsa őrizetben. Nem tartozunk azok közé, akik lekicsinyelnék a kommunista gonosz hatalmát, de kormányzatunk biztonságát szolgálva egyformán oda kell figyelniük azokra, akik nem hajlandók észrevenni a kommunizmus veszélyét, és azokra, akik semmi másban nem látnak veszélyt.”

Az, hogy az alperesnek nincs joga belépni az országba, jelenti-e azt, hogy teljes mértékig jogfosztott? – tette fel a kérdést Jackson és Frankfurter bíró a különvélemény végén. A Kongresszusnak széles körű jogában áll meghatározni, hogy ki jogosult az országba belépni, azzal a kivétellel, hogy az Egyesült Államok tisztségviselőit nem jogosíthatja fel, hogy életüktől, szabadságuktól, illetve javaiktól, a *due process* figyelmen kívül hagyásával foszsanak meg idegeneket. Összességében tehát, jogszerű eljárás keretében, a vádpontok ismertetésére van szükség. Számunkra felfoghatatlan, hogy az igazságszolgáltatás jogszerű eljárása következtében veszélybe kerülne az ország biztonsága. „Senki sem hitetheti el velünk, hogy olyan megszűre jutottunk” – szólt a különvélemény patetikus végszava.



A legfelsőbb bírósági határozat következményeként, az óvadék ellenében szabadlábon levő Mezeinek vissza kellett térnie Ellis Islandre. Fél évvel később, egy háromtagú, különleges meghallgatási bizottság elé vitték, melynek tagjai – ellentétben a korábbi, bevett gyakorlattal – nem a Bevándorlási Hivatal tisztviselői, hanem magánszemélyek, a Columbia és a New York-i Egyetem jogi karának professzorai voltak.

#### 4. Mezei igazgatási őrizetének lehetséges okai

Miért állt elsődleges érdekében az Egyesült Államok igazságügy-miniszterének, hogy Mezei Ignácot, a buffalói ácsot az országból kiutasítsa, miáltal politikai kellemetlenségeket is megkockáztatott?<sup>26</sup> Mezei 1924-ben csatlakozott a New York-i magyarok Betegségélyező és Önképző Egyesületéhez. Az egyesület 1930-ban egyesült más csoportokkal és a Nemzetközi Munkás Rend (*International Workers Order* = IWO) magyar frakcióját képezte. Amíg az IWO csupán fraternális alapon működő társaságnak tartotta magát, mely biztosítást nyújtott tagjai számára, addig mások eltérő véleményen voltak. 1947-ben az igazságügy-miniszter a kommunista szervezetek listájára vetette fel az IWO-t, mely a kommunista párt igazgatása alatt működött, s kommunista propagandát terjesztett. Bár a korábbi *habeas corpus* eljárásban Mezei megerősítette, hogy az IWO nem tartozott a kommunista szervezetek közé, a Bevándorlási Hivatal tisztviselőit nem sikerült erről meggyőznie. Sőt, a Bevándorlási Hivatal arra utasították, hogy különös figyelmet szenteljen az IWO-tagok bevándorlási ügyének. Ezen tények ismeretében könnyebb elképzelni, hogy miért volt az igazságügy-miniszter Mezei kizárásának feltétlen híve.

Mezei azonban több volt, mint az IWO egyszerű tagja: ő volt az IWO magyar frakciójának buffalói elnöke és titkára. 1950-es Ellis Island-beli fogva tartása során többször is kérdéseket intéztek hozzá az IWO-ról és a kommunista párról. Mezei elismerte ugyan, hogy a buffalói IWO-tagok között több kommunista szimpatizáns is volt, de tagadta, hogy neki bármiféle köze is lenne a kommunista párthoz. Mindez azonban csak megalapozatlan vádnak tűnhetett, a tényleges kizárásra három konkrét vádpont adott okot. 1. 1929–45 között Mezei tagja volt a kommunista pártnak; 2. buffalói lakosként morálisan elmarasztalható bűncselekmény (kis értékre elkövetett lopás) elkövetésében bűnösnek találták; 3. a vízum megszerzése érdekében



félrevezette a budapesti konzult. A szövetségi kormányzat mindazonáltal nem közölte, hogy mire alapozza a fenti vádpontokat.

Mezei tagadta az első és a harmadik vádpontot, de a bűncselekmény elkövetését, mely maga is elengedő ok volt a kizárásra, nem kérdőjelezhetette meg. Az akkor hatályos bevándorlási törvény rendelkezése, az országba való beutazásból kizárta az erkölcsileg felróható bűncselekmény elkövetésében elmarasztalt személyeket.<sup>27</sup> 1935-ben Mezeit a környék több lakosával egyetemben valóban elmarasztalták, s orgazdaságért tíz dollár megfizetésére ítélték, mert néhány zsák lisztet vásárolt, nem tudva, hogy az lopott volt. Mezei kommunista párttagságát két – mint később kiderült hamis – tanúval bizonyították, mely ellen az alperes nem tudott ellenérveket felhozni.<sup>28</sup> Védőügyvédje segítségével sem volt képes bizonyítani, hogy beutazása nem fenyegeti a nemzet biztonságát.<sup>29</sup> Felesége tanúbizonyságát nem fogadták el, mert őt szeszcsempészség vádja miatt kétszer is elmarasztalták. Ugyanakkor az Ellis Island-i fogdában a hasonló körülmények miatt fogva tartott német állampolgár, Ellen Knauff jegyezte meg, hogy az, „aki annyi időt tölt a Biblia olvasásával, mint ő, az nem lehet kommunista”.

A speciális vizsgálóbizottság határozata végül is Mezei kizárását rendelte el, de nem kényszeríthették arra, hogy életfogytig Ellis Islanden éljen. A vizsgálóbizottság az ügyet az igazságügy-miniszter elé terjesztette, aki diszkreciós jogánál fogva Mezei feltételes szabadon bocsátását rendelte el. Mezei sohasem kapta meg az állampolgárságot vagy az állandó lakosokat megillető jogi státust,<sup>30</sup> de legalább megmenekült az élethosszig tartó fogaságtól Ellis Islanden. „Egy újabb verébbel álltak ismét szemben – kommentálta az esetet egy későbbi jogi monográfia –, akinek az esete jelentős nyilvánosságot kapott, s a politika korrigálta a rajta esett sérelmet, hogy Truman elnök Legfelsőbb Bíróságának a támogatásával a szövetségi kormányzat hosszú távú politikai fogollyá nyilvánítsa.”<sup>31</sup>

A Mezei-ügy példa értékkel bír a későbbi bevándorlási jogban. Az 1980-as években, a nagyszámú kubai bevándorló partraszállása kapcsán újra aktuális problémaként jelentkezett a Mezei-ügy jogkérdése.<sup>32</sup> A bevándorlási papírok nélkül a dél-floridai kikötőbe érkezett több százezer kubai nem térhetett vissza hazájába, s többségüket az Egyesült Államokban feltételes szabadon bocsátották. A szövetségi fellebbezési bíróságok véleménye megoszolt az ügyben, s újra visszatértek a Mezei mellett és ellen szóló érvekhez.<sup>33</sup>

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> *Shaughnessy v. United States ex rel. Mezei* (345 U.S. 206). A további utalásokban csak az alperes nevét tüntetjük fel.

<sup>2</sup> Az amerikai jogi folyóiratokban százharmincegy cikk foglalkozott az esettel, s a Legfelsőbb Bíróság húsz esetben hivatkozott rá a Lexis-Nexis keresőprogram szerint. Az ügy teljes feldolgozására és jogi relevanciájára lásd *Weisselberg: The exclusion aliens*. 933–1034. p. Továbbá *Motomura* *The curious evolution of immigration law*. 1625–1695. p.

<sup>3</sup> A 2. világháborúban az amerikai hadseregben a légi elhárításnál szolgált. *Weisselberg: The exclusion of aliens*. 962. p.

<sup>4</sup> Mezei családi és személyes hátterére lásd *Weisselberg: The exclusion of aliens* 967. p., és *Hart: The Power of Congress*. 1395. p.

<sup>5</sup> 1918. május 22-i törvény (40 Stat. 559), melyet 1941. június 21-én módosítottak (55 Stat. 252).

<sup>6</sup> Részletes ismertetésüket lásd *Wasserman: Immigration law*, 133–293. p.

<sup>7</sup> *Wasserman: Uo.* 189–192. p.

<sup>8</sup> Állampolgársága nem volt tisztázott, egy helyen Romániát említették „native” hazájaként. *Newman: Hugo Black*. 410. p.

<sup>9</sup> A Compagnie Générale Transatlantique-nak üzleti érdeke is fűződött Mezei sikeres beutazásához, egyébként a társaságnak kellett volna megtérítenie az esetleges visszaút költségeit is.

<sup>10</sup> *Shaughnessy v. Mezei* (345 U.S. 206) 209. p.

<sup>11</sup> A kizárási eljárás keretében történő feltételes szabadlábra helyezéshez lásd *Wasserman: Immigration law* 209. p.

<sup>12</sup> Bill of Rights, 5. alkotmánykiegészítés: „No person shall be held to answer for a capital, or otherwise infamous crime, unless on a presentment or indictment of a Grand Jury, [...] nor be deprived of life, liberty, or property, without due process of law [...]” („*Senkit sem lehet főbenjáró vagy súlyos bűncselekmény miatt felelősségre vonni, csak ha a Nagy Esküdtszék vádindítványt vagy vádhatározatot terjesztett elő, [...] életet, szabadságot vagy vagyont sújtó ítéleteket csak a törvénynek megfelelő eljárás alapján lehet kimondani, [...]*”)

<sup>13</sup> *Wasserman: Immigration law*, 213. p.

<sup>14</sup> Ebben a tekintetben hivatkoztak a jogesetre egy bevándorlási jogi kézikönyvben is; *Weissbrodt: Immigration law*, 44. p.

<sup>15</sup> *Shaughnessy v. Mezei* (345 U.S. 206) 216. p.

<sup>16</sup> *Shaughnessy v. Mezei* (345 U.S. 206) 217. p.

<sup>17</sup> A *due process*nek ez a megfogalmazása különösen azért jelentős, mert a következő évben hozták meg a feketék egyenjogúsításában mérföldkövet jelentő *Brown, Board of Education* határozatot, mely alkotmányellenesnek nyilvánította az etnikai kisebbséghez tartozó iskolás gyermekek szegregációját, s véget vetett a színes bőrűeket sújtó „megkülönböztetett, de egyenlő szolgáltatások” hatvan éve rögzült gyakorlatának. A deszegregáció tételes jogi szabályozására és végrehajtására azonban csak az 1960-as években, az új polgárjogi törvény (1964) meghozatalával került sor. A déli államokban a faji megkülönböztetés tényleges felszámolása is csak szövetségi rendőri erők bevetésével volt lehetséges. Vö. *Gönczi*: Amerikai alkotmány- és jogtörténet. 336. p.

<sup>18</sup> *Newman*: Hugo Black. 410–411. p.

<sup>19</sup> *The case of Sacco and Vanzetti: a critical analysis for lawyers and laymen*. Boston, 1927.

<sup>20</sup> *Weisselberg*: The exclusion and detention of aliens. 970. p.

<sup>21</sup> Ez a megjegyzés szintén a küszöbön álló *Brown*-döntés előszeleként is értelmezhető.

<sup>22</sup> *Shaughnessy v. Mezei* (345 U.S. 206) 219. p.

<sup>23</sup> *Shaughnessy v. Mezei* (345 U.S. 206) 220. p.

<sup>24</sup> Tőle származott például az a koncepció, hogy nemzetközi jogi bűncselekménynek számít az agresszív háború folytatása. Téziseire lásd *The Case Against the Nazi War Criminals*. New York, 1946, és *The Nürnberg Case*. New York, 1947.

<sup>25</sup> *Weisselberg*: The exclusion and detention of aliens. 969. p.

<sup>26</sup> Mind a sajtó mind a korabeli jogirodalom megütközéssel ismertette az esetet. Lásd például *Hambro*, Lois H. ismertetését a *Michigan Law Review*-ban (51. köt., 1953, 1231–1233. p.). Bíráló sajtóvisszhangokra lásd *Weisselberg*: The exclusion and detention of aliens. 970. p., 201. lábjegyzet.

<sup>27</sup> 1950-ben, amikor Mezei megkísérelt belépni az Egyesült Államok területére, az 1917-es törvény volt hatályban (39 Stat. 874); a bevándorlási törvény 1952-es átfogó revíziója, mely a büntetőjogi felelősségre vonást szintén meghagyta kizáró okként, az ügy elbírálása szempontjából nem volt releváns.

<sup>28</sup> *Weisselberg*: The exclusion and detention of aliens. 977–979. p.

<sup>29</sup> Mezei védőügyvédje a Legfelsőbb Bíróság előtt és a későbbi eljárás folyamán Jack Wasserman volt, aki korábban maga is a Bevándorlási Hivatal fellebbezési kollégiumának volt a tagja. Az eset érdekes körülménye,



hogy Wasserman a Mezei-ügyben egy korábbi döntéshez csatolt saját különvéleményére hivatkozott. Wasserman később bevándorlási jogi kézikönyvet jelentetett meg, mely az egyik legjelentősebb jogi monográfia az Egyesült Államok bevándorlási jogáról és eljárásáról: *Wasserman: Immigration law*.

<sup>30</sup> Ezért az ácsok szakszervezeti mozgalmához sem csatlakozhatott, s mindvégig alacsonyan fizetett munkahelyeken alkalmazták, s pénzügyi nehézségekkel küszködött. A védőügyvédjének járó magas honoráriumot is csak lassan, részletekben törlesztette.

<sup>31</sup> *Schubert, Glendon: Dispassionate Justice. A Synthesis of the Judicial Opinions of Robert H. Jackson. Indianapolis–New York, 1969, 212. p.*

<sup>32</sup> 1980-ban például százhuszonezer kubai érkezett az Egyesült Államokba.

<sup>33</sup> *Weisselberg: The exclusion and detention of aliens. 997–1000. p.*

# AZ 1960-AS ÉVEK MAGYAR VONATKOZÁSÚ JOGESETEI

## 1. 1956 rezonanciái a legfelsőbb bírósági határozatokban

Az 1956-os magyarországi események történelmi jelentőségét az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának határozataiban is nyomon követhetjük. Két korabeli határozatban, közvetett módon ugyan, de egyértelműen, a magyar forradalom eseményeiről emlékeztek meg. Érdekes módon mindkét ítélet jogkérdését, a korszak legtöbb politikai vonatkozású peréhez hasonlóan, a kommunista párttagság és a szólás- és egyesülési szabadság összeegyeztethetősége képezte. A felkeléshez, a zsarnok elleni tiltakozáshoz való jog kapcsán kézenfekvőnek tűnt a közelmúlt nagyszabású eseményére való hivatkozás. A szovjet tankok bevonulása és a kétszáz-ezer magyar „disszidens” külföldön való letelepedése még jobban tudatosította a világban az 56-os magyar forradalom megalapozottságát.

A legfelsőbb bírósági határozatok között egy 1961-ben meghozott ítéletben találunk utalást a magyar eseményekre, a perben a chicagói egyetem kutatóasszisztensének és oktatójának az ügyvédi kamarába való felvételét vitatták.<sup>1</sup> A kérelmező a felvételi eljárás során megtagadta a kommunista párttagságra vonatkozó kérdés megválaszolását, ezért a kamara egy szóbeli meghallgatás után elutasította az illető felvételi kérelmét. A kérelmező a szóbeli meghallgatás során maga utalt az 1956-os magyarországi eseményekre mint a felkeléshez való jog legitim gyakorlására Oroszország (nem a Szovjetunió!) ellen. A legfelsőbb bírósági határozat jegyzetében ezt a nyilatkozatot idézték, ahol a kérelmező példálózó jelleggel további történelmi eseményekre is hivatkozott: a náci Németország, az államvallás bevezetése valamint Jézus Krisztus halálbüntetése elleni tiltakozás jogát idézte.<sup>2</sup> Abból a tényből, hogy Illinois állam vizsgálóbizottsága előtt a jézusi perrel azonos jelentőséget tulajdonítottak a magyar 1956-nak, a magyar ügy amerikai visszhangjára és jelentőségére is következtethetünk.<sup>3</sup>

A másik 1956-ot idéző legfelsőbb bírósági határozat szintén 1961-ből származik, melynek középpontjában szintén a kommunista párttagság állt.<sup>4</sup> Az 1950-ben elfogadott nemzetbiztonsági törvény rendelkezése alapján, a dél-karolinai kerületi bíróság esküdtszéke bűnösnek találta, és a bíróság hat évi börtönbüntetésre ítélte a vádlottat, mivel tagja volt a kormányzat megdöntését célul tűző (értsd kommunista) szervezetnek.<sup>5</sup> A Legfelsőbb Bíróság 5:4 arányban megerősítette az alsófokú bíróság elmarasztaló ítéletét.

Douglas bíró különvéleményt fűzött a határozathoz, melyben kiemelte, hogy a szóban forgó esetben nem tényleges jogellenes magatartást ítélték el, hanem eszmék és hitek jogosságáról döntöttek. „Az elítélt politikai nézetei népszerűtlenek, és legtöbbünk számára minden bizonnyal lázítóknak is hatnak, de olyan eszmékről, dogmákról és hitvallásokról van szó, melyek az 1. alkotmánykiegészítés védelme alatt állanak” – szövegezte a különvélemény. Douglas bíró az Egyesült Államok történetében mélyen gyökerező intézménynek nevezte a forradalomban való hitet és az ahhoz való jogot. Példaképpen a Függetlenségi Nyilatkozatra utalt, s az Egyesült Államok jeles államférfiainak, Jeffersonnak, Madisonnak és Lincolnnak a nyilatkozatait idézte.

A felkelés jogossága kapcsán a magyar szabadságharcra mint történelmi példára hivatkozott, melyet nem különösebb pontossággal eképpen idézett: „A múlt században, amikor Oroszország megtámadta és megszállta Magyarországot, Kossuth Lajos idejött, s Amerikához fordult segítségért. Lincoln tagja volt annak a bizottságnak, mely 1852 januárjában támogatásáról biztosította a magyar szabadság ügyét.” Ezután a különvélemény az amerikai politikusnak két nyilatkozatát is idézte, melyekben ő a felkeléshez való jogot taglalta.<sup>6</sup> Az 1848 januárjában elhangzott beszédében így fogalmazott: „Minden népnek jogában áll, hogy megdöntse és elűzze a fennálló kormányzatot, s olyat hozzon létre, amely neki jobban megfelel. Ez a legértékesebb és legszentebb jog, amely mint reméljük és hisszük, meghozza a szabadságot a világnak.”<sup>7</sup> A világtörténelem számos függetlenségi mozgalma közül a magyar szabadságharcra való hivatkozás s annak leegyszerűsítése Oroszország megszállására egyértelműen a magyar 56-ot idézte.

A hidegháborús korszak oldódása és a kommunistaüldözés korszakának a végét is sejteti a fenti két határozat, melyek elmarasztaló ítéletei éppen hogy csak szótöbbséget kaptak. „Túlságosan gyakran egyensúlyozunk a szólás- és egyesülési szabadság alkotmányos joga és más társadalmi értékek között, azért, hogy lássuk, mi bírók érezzük-e, mi a fontosabb, az egyedi szükséghelyzet vagy a Bill of Rights garanciái” – érvelt Douglas bíró az utóbbi



ügyben, s a közelmúlt kommunista szimpatizáns jogeseteit, többek között az említett Anastaplo esetét is idézte.<sup>8</sup> „Az a felfogás, amely az 1. alkotmánykiegészítést nem többnek, mint a »mérséklés intelmének« tekinti, korábbi határozatainkkal szemben álló nézetet hirdet” – kommentálta a kommunista vonatkozású jogeseteket. Összegzésül újra nyomatékosította, hogy a dél-karolinai elítélt esetében nem jogellenes tettekről, hanem eszmék jogosságáról ítélték, mert a Legfelsőbb Bíróság a „veszélyes magatartás” megelőzését tűzte célul azáltal, hogy azokat bünteti, akik „ezen magatartás felélesztésén munkálkodnak”. Ez a fajta fogalmazás azonban azokat a sötét időköt idézi, amikor a kormányzat határozta meg, hogy milyen magatartás veszélyes, s a deviáns magatartást már nyilatkozati szinten is megtiltotta – állt Douglas bírő különvéleményében.

## 2. Magánjogi jogügyletek a vasfüggöny mögött

Egy csehszlovákiai örökös, amerikai öröksége elfogadásának ügyét 1962-ben zárt ülésen döntötték el, és látszólag egyszerű formai határozat volt, melynek tárgyalását a Legfelsőbb Bíróság lényeges szövetségi kérdés hiányában 7:2 arányban elutasította.<sup>9</sup> Douglas és Black bírók, akiknek több liberális különvéleménye is ismeretes, a fellebbezés elutasításával szemben foglaltak állást, s a törvényi rendelkezés alkotmányosságát vizsgálták. Különvéleményük általában vonatkozott a kommunista országok állampolgárainak az egyesült államokbeli örökjogára. A különvéleményben hivatkoztak egy magyar örökösök ügyében meghozott határozatra is, melynek alapjául egyazon törvényi passzus szolgált. Ezáltal a csehszlovákiai örökös ügye, mely egyetemes kérdést érintett, konkrét magyar vonatkozással is bír.

A Legfelsőbb Bírósághoz fellebbezett per tényállása a következő volt: egy csehszlovák állampolgár nem rendelkezhetett az öt New Yorkban megillető ingatlan örökrészéről, mivel New York állam hagyatéki bírósági törvényének rendelkezése felhatalmazta a hagyatéki bíróságot, hogy amennyiben fennáll a kisajátítás veszélye, tartsa vissza a külföldi állampolgárokat megillető tulajdont vagy pénztartozást addig az ideig, amíg a tulajdon átruházása vagy a tartozás kifizetése az örökös vagy a hagyományos javára lehetségessé válik.<sup>10</sup> A csehszlovákiai örökös Angliában élő rokonára kívánta átörökíteni az ingatlan feletti tulajdonjogot, amelyet a New York-i hagyatéki bíróság megtagadott. A bíróság azzal indokolta döntését, hogy a jelenlegi

kormányzati viszonyok közepette nem lehetséges, hogy az örökös valaha is birtokba vegye a neki járó örökrészt. Az alábbi döntés, az Egyesült Államokban fekvő ingatlan utáni örökösödés s a kommunista országokban élő örökösök örökjoga egyszerre több nemzetközi magánjogi kérdést is felvet.

### 3. A külföldiek tulajdonszerzésének történelmi aspektusai

A külföldiek tulajdon s különösen ingatlanszerzését illetően, az Egyesült Államokban eredetileg az a *common law*-elv érvényesült, mely kizárta a külföldieket a belföldön fekvő ingatlan megszerzéséből.<sup>11</sup> Öröklés esetén az angol jogban a soron következő örökösre szállt át az ingatlan; adásvételi, illetve ajándékozási szerződés esetén az uralkodónak jogában állt visszavenni az ingatlant.<sup>12</sup> Egy angliai ingatlannak idegenre való átruházása, feljogosította a koronát az ingatlan kisajátítására – vélte William Blackstone, a *common law* 18. századi kommentátora.<sup>13</sup> Blackstone a középkori Anglia feudális struktúrájával indokolta a szabály lényegét, melynek kialakulásához az a törekvés vezetett, hogy megakadályozzák az angliai ingatlanok franciaországi örökösök, s a francia király kezére jutását.<sup>14</sup> Ez a *common law* szabály Angliában 1870-ig érvényesült, ekkor helyezték törvénnyel hatályon kívül. Az Egyesült Államokban, a függetlenségi háborút követő évszázad folyamán, az államok törvényhozásai fokozatosan liberalizálták ezt a jogelvet, s a *common law*-szabály helyébe itt is törvényi rendelkezés lépett.<sup>15</sup> Ebben a korban az államok arra törekedtek, hogy az örökösöket az adott államon belüli letelepedésre bírják rá.<sup>16</sup>

Az 1880-as évektől az idegenek tömeges bevándorlása politikai, gazdasági és szociális félelmet és gyűlöletet szült, s az amerikai nemzetet úrrá levő idegenellenesség ellentétes irányba fordította ezt a folyamatot. A közvélemény nyomására az államok törvényben rendelkeztek az idegen állampolgárságú, állandó belföldi lakosok tulajdonszerzésének a tilalmáról.<sup>17</sup> A törvényhozás kezdetben a brit állampolgárok ellen irányult, majd hamarosan a japánok és a kínaiak ellen fordult, melynek alapjául faji és gazdasági félelmek szolgáltak. Az egyik legjelentősebb irányadó törvényt 1920-ban Kalifornia államban hozták meg, mely a japánok ingatlanszerzésének a tilalmát szabályozta, ezt követően számos állam (Oregon, Idaho, Montana, Arkansas, Texas, Arizona, Delaware) is hasonló rendelkezéseket fogadott el.<sup>18</sup>



A 2. világháború idején újabb korlátozó intézkedéseket hoztak, a törvényhozás elsődleges célja azonban a náci Németországnak és szövetségeseinek kisajátító politikája ellen irányult. Az amerikai örökhagyó egyesült államokbeli ingatlanának ellenséges államban élő örökösét – az új törvényi rendelkezés értelmében – megfosztották örökjogától. New York állam törvényhozása ebben az időben (1939 áprilisában) fogadta el az idézett jogeset alapjául szolgáló törvényi rendelkezést, mely eredetileg a náci Németországnak a zsidó örökösök örökrészét kisajátító intézkedéseit volt hivatott megakadályozni. Az 1940-es évek folyamán a legtöbb állam is hasonlóan rendelkezett: New Jersey 1940-ben, Kalifornia 1941-ben, Oregon már 1937-ben fogadott el hasonló tartalmú jogi rendelkezést.<sup>19</sup> Az eredetileg a zsidó örökösöket megillető örökrész visszatartására vonatkozó törvény hatályát az orosz nemzetiségű, illetve a náci Németország által megszállt területek lakosaira is kiterjesztették. 1941 óta a hagyatéki bíróság ezen az alapon tarthatta vissza a Magyarországon élő örökösök örökrészét is.<sup>20</sup> A rendelkezést eredeti célja szerint nem az örökösök hátrányára, hanem éppen azok védelmében hozták meg, de mint azt a későbbi gyakorlat igazolta, ezen az alapon nemegyszer az örökösök szenvedtek kárt.

A hidegháború szülte félelem és gyűlölet nyilvánvalóan már más irányultsággal, de hasonló rendelkezéseket hívott életre (Maryland: 1947, Rhode Island és Connecticut: 1951), s az 1950-es évek elején a meglévő rendelkezéseket is a „vasfüggöny” mögött élő személyek örökrészére vonatkozóan módosították. Az alábbi törvényi rendelkezéseket a jogi irodalom „vasfüggöny-törvényeknek” (*iron curtain statutes*) nevezte, melyeknek két típusa ismert.<sup>21</sup>

Az egyik – mint a szóban forgó New York-i törvény is – abban az esetben zárta ki az örökség átutalását, amennyiben fennállt a veszélye, hogy az nem jut el az örökösökhöz, hanem az állam maga konfiskálja. A másik törvényi rendelkezés a viszonyosság elvét tartotta irányadónak, tehát attól tette függővé az idegen állampolgár örökjogát az amerikai tulajdon után, amennyiben amerikai állampolgárok is örökölhettek az idegen állampolgár, idegen államban fekvő hagyatéka után.<sup>22</sup> Az irányadó jogot az érdekelt peres félnek, a bíróság által elismert formában (kivonat, másolat, szakfordító hivatalos fordítása) kellett bizonyítania, s a meglévő jogszabályi rendelkezés sem garantálta, hogy a jogszabály végrehajtása is jogszerűen történik. A bíróságok irányadónak fogadták el az Egyesült Államokban vezetett ún. *Treasury List* nyilvántartását. A listán szereplő országok postai, szállítási, banki feltételei nem tették ugyanis lehetővé, hogy az egyesült államokbeli



számlára szóló fizetési meghagyás vagy csekk rendes körülmények között eléri a címzettet. 1984-ben Albánia, Kuba, Észak-Korea, Vietnam és az NDK volt e listán.<sup>23</sup> Így például az amerikai bíróságok a kisajátítás rejtett módjának tekintették a helyben kötelező átváltási árfolyamot is.<sup>24</sup> A jogsegélyegyezmények alapján a magyar állam diplomáciai képviselői külön meghatalmazás nélkül is eljárhattak állampolgárunk képviselőtében,<sup>25</sup> mely nem garantálta egyértelműen, hogy az örökrész eljut az örököshöz.

A vasfüggöny mögötti örökös örökrészének a visszatartása mellett az amerikai politikában ideológiai érvek is szóltak. 1967-ben hivatkoztak ezzel kapcsolatosan egy hasonló tényállású ügyben<sup>26</sup> Magyarországra is. Az ítélet idézte a kisajátítás lehetséges céljaként azt a New York-i ítéletet, melyben így foglaltak állást: „Ha ez a bíróság hozzájárul, hogy az országon kívül, például Magyarországra küldjön pénzt, akkor egyúttal a kommunista hatalmat támogatja. Ha ez a pénz eljut az orosz hatóságokhoz, akkor arra fogják fordítani, hogy fiainkat és ártatlan embereket öljenek meg Délkelet-Ázsiában.” Egy bírósági határozatban előforduló ideológiai célzatú kijelentések a korabeli politikai hangulat egyértelmű megnyilatkozásaként értelmezhetők.

Az alábbi elméleti kitérő után vizsgáljuk meg, hogyan jártak el a bíróságok. Amennyiben a tényleges jogi helyzet az öröklés lehetetlenülése mellett szólt, az örökrész a bíróság őrizetébe került, s azt a bíróság addig nem is utalta át, amíg az illető országban nem változtak meg az örökség megszerzését gátló körülmények – az örökség ténylegesen tehát visszaszállt az államra. 1985-ben az idegenek ingatlanszerzését kizáró tizenegy állam közül kilenc állam még az ún. „vasfüggöny-törvények” alapján tiltotta meg az öröklést, melyet a „hidegháború jogi anakronizmusának” neveztek – azaz a hatályos törvényeket olyan tények alapján hozták, melyek létjogosultsága már nem állott fenn.<sup>27</sup>

A magyar konzuli eljárásra vonatkozó szabályok ugyanakkor felhatalmazták a diplomáciai vagy konzuli képviselőt, hogy a fogadó ország hatóságai előtt a saját állampolgár örökösének az ügyében eljárjon, méghozzá külön meghatalmazás nélkül, ha az örökös más meghatalmazottat nem bízott meg.<sup>28</sup> Az amerikai hatóságok bizalmatlansága a keleti tömb országaival, annak diplomáciai képviselőjével szemben az alábbi jogeseteken keresztül is jól érzékelhető. 1962-t írtak akkor, s az amerikai közvéleményben még erősen élt mind a magyar forradalom leverése, mind a hidegháborús politika „boszorkányüldözése”, mint azt Arthur Miller egy drámájában szemléletesen megörökítette.

Az államok által elfogadott „vasfüggöny-törvények” alkotmányosságát a jogirodalomban három elv alapján vitatták: a jogok egyenlő védelme (*equal protection of laws*),<sup>29</sup> a jogszerű eljárás (*due process*) elve<sup>30</sup> s a külügyekre vonatkozó szövetségi szuverenitás elve.<sup>31</sup> Ezen alkotmányos elvek személyi és területi hatálya azonban korlátozott volt, így kérdéses volt, hogy alkalmazhatók-e a külföldön élő idegen országok állampolgáira is. Az egyenlő jogi védelem elve ugyan idegenekre is vonatkozott, de az alkotmányos rendelkezés maga állította fel az Egyesült Államok törvénykezési területére vonatkozó területi korlátot. A *due process* elve a külföldön élő idegenek számára is garanciát jelentett, hogy tulajdonukat zavartalanul birtokolják, de a jogszerű eljárás elve természeténél fogva feltételezte az illető fizikai jelenlétét, ezáltal nyílt csak lehetőség szóbeli tárgyalásra, a tanúk meghallgatására, a tolmács és az ügyvédi védelem igénybevételére. A harmadik kritérium a föderalizmus alkotmányban rögzített elvéből adódott, mely megtiltotta, hogy az egyes államok önálló külpolitikát folytassanak, mindez kizárólagos szövetségi hatáskörbe tartozott. Ez volt a legerősebb érv a fent említett három alkotmányos követelmény közül, s 1968-ban ezen az alapon nyilvánított a Legfelsőbb Bíróság egy oregoni törvényt alkotmányellenesnek.<sup>32</sup> Az érdekesség kedvéért érdemes megjegyezni, hogy a jelen esetben különvéleményen levő Douglas bíró fogalmazta a korábbi törvények alkotmányosságát lerontó akkori határozat indokolását is.

#### 4. A keleti tömbben élő örökösök amerikai ingatlan utáni örökjogát kizáró szabályok alkotmányossága

Douglas és Black bírák különvéleménye 1962-ben, a csehszlovákiai örökös szóban forgó ügyének két jogi relevanciáját emelte ki: a föderalizmus elvét és a *due process* eljárásjogi követelményét. Az alkotmány megszorító rendelkezései értelmében tehát a Kongresszus szabályozta, hogy az egyik országban fekvő tulajdon egy másik ország állampolgárára való átörökítésének vagy átruházásának a kérdése *szövetségi* hatáskörbe és a nemzetközi kapcsolatok jogába tartozik.<sup>33</sup> A különvélemény kiemelte, hogy New York állam a nemzetközi jognak egy olyan kérdését szabályozta saját hatáskörében, amely szövetségi hatáskörbe tartozott, s a szövetségi jogszabály vagy a nemzetközi szerződés, illetve gyakorlat prioritással bír az állami szintű szabályozással szemben. New York állam hagyatéki bíróságának határozata tehát nem jogszerű – érveltek a különvélemény szerzői –, mert az-



zal egy szövetségi hatáskörbe tartozó kérdést kívánt rendezni. Ezért a Legfelsőbb Bíróságnak állást kellett volna foglalnia a New York-i törvény joghatásáról – vélte Douglas bíró, Black bíróval egyetemben.

Az ügyben a másik lényegi kérdés a *due process* kapcsán merült fel: a New York-i hagyatéki bíróság szóbeli tárgyalás nélkül döntött, s a törvényi rendelkezés alapján egyszerűen megtiltotta, hogy pénzüsszeget folyósítsanak a „vasfüggöny” mögött élő személyeknek. Ez az intézkedés ellentétes volt a *due process* eljárásjogi követelményével, mely szerint a Bill of Rightsban rögzített 5. alkotmánykiegészítés óta senki sem fosztható meg – jelen esetben – a tulajdonától, jogszerű eljárás, azaz szóbeli meghallgatás nélkül. A *due process* követelményét nem részletezte hosszan a határozat, ehelyett idézte New York állam fellebbezési bíróságának egy hasonló tényállású határozatához csatolt különvéleményét, melynek érintettjei magyar örökösök voltak.

A „vasfüggöny-törvények” lényegi kritikáját tartalmazza az az érv, mely szerint a határozat azért sem megalapozott, mivel fennáll annak a lehetősége, hogy a külföldön élő örökös tulajdoni hányadát később veszi birtokba. „Egy állam sem tilthatja meg a csehszlovák állampolgárok beutazását, mint ahogy saját állampolgárainak sem tilthatja meg, hogy odautazzanak” – érveltek a különvéleményben. (A Mezei-ügyet követő kb. tíz év alatt ennyit változott a közvélemény!) A különvélemény rosszallóan említette azt a széles körben ismert gyakorlatot, mely szerint „az állami szintű bíróságok viszatartják a kommunista országokban élő örökösök örökrészét, illetve megakadályozzák őket abban, hogy örökrészüket átörökítsék”.<sup>34</sup>

A csehszlovákiai örökös ügyében ugyanazon törvényi rendelkezés alapján határoztak, mint a különvéleményben a *due process* kapcsán idézett 1959-es magyar vonatkozású jogvitában, melyet az államok szintjén döntöttek el. New York állam hagyatéki bírósági törvényének szakasza alapján a bíróság vette át megőrzésre a Magyarországon élő örökösök nem csekély értékű örökrészét (kb. harmincezer dollárt), melyet nem folyósíthattak közvetlenül az örökösöknek. A döntést másodfokon is megerősítették, azaz kimondták: addig ne kerüljön sor az összeg kifizetésére, amíg a kisajátítás veszélye fennáll.<sup>35</sup>

A magyar örökösök egy New York-i ügyvéd útján kérték, hogy az örökséget kétszázötven dolláros havi részletekben fizessék ki ügyvédjük kezéhez, aki – mint azt a bíróság megjegyezte – „aránytalanul magas ügyvédi honorárium” ellenében, mely az örökrész 25%-át tette ki, az összeget



élelmiszer- és ruhaneműcsomagok, a természetbeni segély bevett módja formájában juttatta volna el a címzettekhez.

A különvélemény hosszan részletezte az eljáró ügyvéd megbízhatóságát, azaz hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara egykori tiszteletben álló tagja volt, mielőtt kivándorolt az 1930-as években az Egyesült Államokba, és 2. világháborús katonai szolgálata következtében megszerezte az állampolgárságot, s azóta New York államban praktizált a Szövetségi Ügyvédi Kamara tagjaként. Tehát nem forgott fenn az a veszély, hogy a magyar kormánnyal valamilyen kapcsolatban állt volna. A bíróság azonban azon az alapon utasította el a kérelmet, hogy „a hagyományos vagy az örökös ügysem részesedhet a pénzüsszeg, illetve a tulajdon hasznából, s a bíróságok nem tartják kedvezőnek, hogy tulajdonátruházásokat teljesítsenek a vasfüggöny mögötti országok lakosainak”, így lehetetlennek nyilvánították a pénzüsszeg kifizetését.<sup>36</sup>

A döntést szóbeli meghallgatás nélkül hozták meg, melyet az ítélethez fűzött különvélemény nehezményezett. Amennyiben sor került volna a szóbeli eljárásra, azaz a *due process* követelményét irányadónak tekintették volna – s ezen a ponton függ össze a csehszlovákiai és a magyar örökösök ügye –, akkor kiderült volna, hogy az örökösök idős emberek, akik „a magyarországi események áldozatai, és nem áll módjukban elhagyni az országot”. A hagyatéki bíróság által visszatartott összeget így sohasem vehetik birtokba, „vannak azonban karitatív szervezetek, akik eljuttatták volna hozzájuk a nekik szánt élelmiszer- és ruhaneműcsomagokat”.<sup>37</sup> A hagyatéki bíróság visszaélt a hatalmával – állt az idézett különvéleményben – azáltal, hogy szóbeli meghallgatás nélkül döntötte el az ügyet, s nem tette lehetővé, hogy a hagyatékok összegét az örökösökhöz eljutó segélycsomagokká konvertálják.

Visszatérve a „keret” ügyhöz, Douglas bíró így összegezte a határozat joghatását: „ezek után egy New Yorkban készült végrendelet alapján egyetlen csehszlovákiai lakos sem veheti birtokba s nem rendelkezhet az őt megillető tulajdoni hányadról, bár a kisajátítás veszélye nem forgott fenn, sem az, hogy az ingatlan valamiképpen is az állam kezébe juthatott volna. Amennyiben az volt New York állam célja, hogy az ellenséges országok kormányait kizárja a hagyatékból, akkor a külkapcsolatok önálló szabályozására tett kísérlet.”<sup>38</sup> Az idős csehszlovákiai örökös tehát nemcsak hogy nem léphetett a hagyatékok birtokába, de londoni rokona javára sem rendelkezhetett, s mindez a *due process* figyelmen kívül hagyásával történt.

## 5. Utazás a vasfüggönyön túlra: Az utazás alkotmányos jogának a korlátozása

A magánjogi, elsősorban örökjogi ügyletek mellett a hidegháború idején, egy másik alkotmányos jog gyakorlása is vitatott volt, mely a kelet-európai kommunista országokba való beutazás szabadsága mint az utazás, helyváltoztatás szabadsága fogalmazódott meg. A beutazási jog egy újabb esetsoportot képezett az amerikai alkotmány dogmatikájában, hogy van-e joga egy országnak megtiltani, hogy állampolgárai az ideológiailag és politikailag „szemben álló” országokba beutazzanak. Ezen esetsoport kapcsán említették az 1960-as évek jogeseteiben a Magyarországra való beutazás jogát is.<sup>39</sup>

Az első ilyen tárgyú jogeset nem kifejezetten magyar vonatkozású, a Magyarországra való utazást a többi kelet-európai országba való beutazással egyetemben csak indoklásképpen említi a határozat, melynek központi kérdése egy külügyminisztériumi rendelet érvényessége, mely megtiltotta az amerikai állampolgárok Kubába való beutazását a diplomáciai kapcsolatok megszakadása után.<sup>40</sup> Az alkotmány és a hatályos amerikai törvények alapján a felperesnek ugyanis jogában állt volna, hogy Kubába utazzon. Az 1926-os útlevétörvény azon szakaszát, mely a külügyminisztert felhatalmazta, hogy érvénytelennek nyilvánítva az útleveleket, ezt a jogot korlátozza, alkotmányellenesnek kívánta nyilváníttatni. Indokolásában hivatkozott a szólásszabadság 1. alkotmánykiegészítésbeli jogára, valamint a *due process* elv által védett szabadságra. A Legfelsőbb Bíróság elutasította a keresetet, azzal indokolva, hogy a szólásszabadság joga nem jelenti az információ gyűjtésének a szabadságát, a *due process* érvényesülése pedig az állam biztonságára tekintettel, felfüggeszthető.

A döntés indokolásából, melyet Earl Warren vezető bíró fogalmazott meg, széles körű áttekintést kaphatunk az amerikai állampolgárok utazási jogáról, továbbá az Egyesült Államok 20. századi diplomáciai kapcsolatairól. Warren bíró ismertetését, az 1. világháborúval és annak következményeivel kezdte. A Belgiumban 1915-ben bevezetett szükségállapot miatt az Egyesült Államok először korlátozta a külföldre utazás jogát, 1923-ig pedig az amerikai állampolgárok nem utazhattak Németország, illetve Ausztria területére, s a Szovjetunióba való beutazás is 1923-ig tiltott volt. A korlátozás törvényi felhatalmazását egy 1856-os törvény adta, melyet többszöri módosítás után, 1926-ban helyeztek csak hatályon kívül.



Az 1926-os törvény a végrehajtó hatalom, azaz a külügyminisztérium kezébe helyezte annak a kérdésnek az eldöntését, hogy mely területekre korlátozza állampolgárainak a beutazását. A vízum kiadásának megtagadása azt jelentette, hogy az Egyesült Államok nem garantálhatja az illető jogvédelmét. Az 1930-as években, újságírókon és a Vörös kereszt képviselőin kívül nem utazhattak be amerikaiak a háborús övezetekbe, az olasz–etióp háború idején Etiópiába, illetve a spanyol polgárháború kitörése után Spanyolországba. Ugyanez vonatkozott 1937 után a Kínába beutazni kívánókra is.

A 2. világháború kitörése után az amerikai állampolgárok általánosságban nem utazhattak Európába, azon személyek kivételével, akik erre a célra külön kiállított vízummal rendelkeztek. A 2. világháborút követő korlátozások között már Magyarország is szerepelt: 1949 decemberétől kezdve a külügyminisztérium megtiltotta az amerikaiak Magyarországra utazását.<sup>41</sup> Az érvénytelen útlevél, mint az a külügyminisztérium sajtónyilatkozatában állt, nem jelentette a beutazás tilalmát, hanem azt a tényt, hogy „megóvják az amerikaiakat a vasfüggöny országaiba való utazás kockázatától”.<sup>42</sup> Ezért az utazás korlátozása azt a célt szolgálta, hogy amerikai állampolgárok a külügyminisztériumhoz vagy az illető országok amerikai konzulátusaihoz forduljanak, hogy meggyőződjenek az utazás veszélyeiről ott, ahol az Egyesült Államok nem garantálhatja a jogvédelem elfogadható minimumát.

Az 1950-es évektől az útlevelekbe be is pecsételték, hogy „nem érvényes Albániába, Bulgáriába, Kínába, Csehszlovákiába, Magyarországra, Lengyelországba, Romániába és a Szovjetunióba szóló beutazásra”. 1955-ben enyhült ez a szigorú restriktív politika, s a kizárás csak a diplomáciai képviselettel nem rendelkező országokra (Albánia, Bulgária, Kína, Észak-Korea és Vietnam) vonatkozott. 1956 februárjától feloldották a tilalmat és az amerikaiak korlátozás nélkül utazhattak be Magyarországra, mely szintén az amerikai–magyar viszony enyhülését érzékelteti.

Az utazás joga tehát azt az általánosan megfogalmazott jogot érintette, melyet 1948-tól kezdve az ENSZ keretében elfogadott emberi jogi nyilatkozatokban többször is megfogalmaztak. A nemzetközi szokásjog alapjául szolgáló 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata az egyén utazási szabadságát és a lakóhely szabad megválasztásának a korlátlanságát és egy ország – beleértve az anyaország – szabad elhagyásának a jogát a visszatérés szabadságával együtt deklarálta.<sup>43</sup> Bár az Egyesült Államok alkotmányos rendelkezései, azaz a *Bill of Rights* nem nevesítette az utazás jogát, a sza-



bad helyváltoztatás és költözködés, illetve e jog korlátozásának tilalma a dokumentum szelleméből egyértelműen levezethető.

Az 1950-es évek végén az amerikai állampolgárok utazási joga széles körű vita tárgyát képezte, „a totalitárius államok korlátozzák ezt a jogot, azáltal hogy államhatárukat mint börtönök kerítését őrzik. Mi azonban ne kövessük a példájukat, még a legkisebb mértékben sem” – állt egy 1958-as érvelés középpontjában.<sup>44</sup> Az utazás alkotmányos jogának ismertetésekor a legújabb amerikai jogirodalomban is gyakran hivatkoztak a kelet-közép-európai országok állampolgárainak az utazásban való akadályoztatására, melynek biztosítására a Szovjetuniót és szövetséges államaikat gazdasági szankciókkal, a legnagyobb kedvezmény elvének megtagadásával kívánta az Egyesült Államok rávenni.<sup>45</sup> A fenti jogesetben Magyarország tehát nem kifejezetten magyar vonatkozása, hanem politikai irányultságából eredő helyzete miatt nyert említést.

Az útlevél kérdése ugyanebben a vonatkozásban még egy 1980-ban meghozott legfelsőbb bírósági döntésben is felmerült, amelyhez csatolt különvéleményben szintén hivatkoztak a fent ismertetett Zemel-jogesetre. Az illető alperes ugyanis olyan információk birtokában volt, melynek felhasználása az Egyesült Államok biztonságát veszélyeztette volna, ezért bevonták az útlevélét.<sup>46</sup> Az ügy kapcsán ismét az egyéni szabadság alkotmányban megfogalmazott garanciáival érveltek, s a központi kérdést e szabadság korlátozása jelentette, melynek különvéleményében Brennan bíró – idézve a Zemel ügyet – a Magyarországra való beutazás 1949-es tilalmát is megemlítette.<sup>47</sup>

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> In re Anastaplo (366 U.S. 82). Az ügy nem volt egyedülálló, ugyanebben az évben tárgyalta meg a Legfelsőbb Bíróság egy hasonló vonatkozású, kaliforniai ügyet *Konigsberg v. State Bar* (366 U.S. 36).

<sup>2</sup> In re Anastaplo (366 U.S. 82) 96. p. 18. jegyzet.

<sup>3</sup> A bíróság a kérelem elutasítása mellett foglalt állást 5:4 arányban.

<sup>4</sup> *Scales v. United States* (367 U.S. 203).

<sup>5</sup> A törvényi rendelkezés húszezer dolláros pénzbüntetéssel és/vagy húsz évig terjedő börtönbüntetéssel fenyegette az Egyesült Államok kormányzatának megdöntésére készülő szervezetek tagjait (64 Stat. 987).

<sup>6</sup> *Scales v. United States* (367 U.S. 203) 269–270. p.

- <sup>7</sup> *Basler: The Collected Works of Abraham Lincoln*. 2. köt., 115. p.
- <sup>8</sup> *Scales v. United States* (367 U.S. 203) 271. p.
- <sup>9</sup> *Ioannou v. New York et al.* (371 U.S. 30).
- <sup>10</sup> Surrogate Court Act, 269. §.
- <sup>11</sup> A *common law*-elv értelmezésére az amerikai bírósági gyakorlatban lásd Benjamin Cardozo bíró indokolását a *Techt v. Hughes* ügyben (128 N.E. 185). További történelmi áttekintésre lásd *Heyman: The Nonresident Alien's Right*. 221–240. p.
- <sup>12</sup> *Pollock–Maitland: The History of English Law*. 1. köt., 442. p.
- <sup>13</sup> *Blackstone, William: Commentaries on the Laws of England*. 1. könyv, 372. p.
- <sup>14</sup> 1608-ban *Coke* az idegenek belföldi ingatlan utáni öröklését egyenesen „trójai faló”-nak nevezte (*Calvin's Case*, 4 *Coke Rep.* 1, 19).
- <sup>15</sup> A külföldiek ingatlanszerzési jogának fejlődésére lásd *Sullivan: Alien land laws: a re-evaluation*. 26–34. p.
- <sup>16</sup> 1849-es kaliforniai alkotmány, I. cikkely 17. §: „Foreigners who are, or may hereafter become, *bona fide* residents of this State, shall enjoy the same rights in respect to the possession, enjoyment, and inheritance of property, as native-born citizens.” („*Kalifornia állam idegen származású lakosait ugyanazon jog illeti meg a birtok-, a tulajdon- és az örökjog tekintetében, mint az állampolgárokat. Ez a rendelkezés a letelepedni szándékozó idegenekre is vonatkozik.*”)
- <sup>17</sup> *Sullivan: Alien land laws* 32. p.
- <sup>18</sup> *Wong: Iron curtain statues* 646. p.
- <sup>19</sup> *Chaitkin: The rights of residents of Russia and its satellites*. 298–302. p.
- <sup>20</sup> *Chaitkin: Uo.* 299. p.
- <sup>21</sup> *Berman, Harold J.: Soviet heirs in American courts*. In *Columbia Law Review*, 62. köt., 257–274. p., *Wong: Iron curtain statutes* 648–655. p.
- <sup>22</sup> *Wong: Iron curtain statues...* 650. p.
- <sup>23</sup> *Wong: Uo.* 652. p.
- <sup>24</sup> Lásd *Wong: Uo.* 654. p., ahol a szerző 1953–1954-es jogesetekre hivatkozott.
- <sup>25</sup> *Tallós–Király: Nemzetközi vonatkozású kérdések az igazságügyi szervek gyakorlatában*. 150. p.
- <sup>26</sup> *Zschernig v. Miller* (389 U.S. 429), 437. p.
- <sup>27</sup> *Wong: Iron curtain statues* 643. p.
- <sup>28</sup> *Tallós–Király: Nemzetközi vonatkozású kérdések az igazságügyi szervek gyakorlatában*. 150. p.

<sup>29</sup> 14. alkotmánykiegészítés: „[...] nor shall any States [...] deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.” („[...] az államok senkitől sem tagadhatják meg a törvények nyújtotta egyenlő jogvédelmet.”)

<sup>30</sup> 5. és 14. alkotmánykiegészítés: „[...] nor shall any States deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law;” („[...] életet, szabadságot vagy vagyont sújtó ítéleteket csak a törvénynek megfelelő eljárás alapján lehet kimondani;”)

<sup>31</sup> Alkotmány I. cikk 10. §: „No State shall [...] enter into any agreement or Compact with another State, or with a foreign Power.” („A tagállamok [...] nem létesíthetnek megállapodást vagy szerződést idegen állammal [...]”)

<sup>32</sup> Zschernig v. Miller (389 U.S. 429).

<sup>33</sup> Az államok hatásköréből kivett ügyeket lásd Alkotmány I. cikk 10. §.

<sup>34</sup> Inoannou v. New York et al. (371 U.S. 30) 32. p.

<sup>35</sup> In re Estate of Emil Geiger (7 N.Y. 2nd 109).

<sup>36</sup> In re Estate of Emil Geiger (7 N.Y. 2d 109) 101. p.

<sup>37</sup> Uo.

<sup>38</sup> Inoannou v. New York et al. (371 U.S. 30) 34. p.

<sup>39</sup> Zemel v. Rusk (381 U.S. 1) és U.S. v. Laub (385 U.S. 475).

<sup>40</sup> Zemel v. Rusk (381 U.S. 1).

<sup>41</sup> 1951 májusa és decembere között ez a tilalom azonban szünetelt. United States v. Laub (385 U.S. 475) 483. p. 10. lábjegyzet.

<sup>42</sup> A sajtónyilatkozat a United States v. Laub (385 U.S. 475) ügy függelékében is olvasható, 488. p.

<sup>43</sup> Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 13. cikk.

<sup>44</sup> Chamberlin: The Right to tour. 356. p.

<sup>45</sup> Gabor: Reflections on the freedom of movement. 852. p.

<sup>46</sup> Haig, Secretary of State v. Agee (453 U.S. 280).

<sup>47</sup> Haig, Secretary of State v. Agee (453 U.S. 280) 313. p.



# ÁLLAMPOLGÁRSÁGI JOGOT ÉRVÉNYESÍTŐ HATÁROZATOK AZ 1960-AS ÉVEKBEN

## 1. A kiutasítás bizonyítékai

A hidegháború legfagyosabb időszaka az 1960-as évek második felére enyhülni kezdett, s az 1956-os események, a kivándorlók befogadása csak növelte a magyarokkal való szimpátiát. A magyar vonatkozású bevándorlási ügyek elbírálásában ezért bizonyos fajta pozitív változás figyelhető meg.

Egy 1966-ban eldöntött jogvita tárgyát a kiutasítás alapjául szolgáló bizonyítékok mérlegelése, vagyis az a kérdés képezte, hogy milyen bizonyítékok birtokában határozhat a kormány egy személy kiutasításáról.<sup>1</sup> A kérelmező egy Egyesült Államokban élő magyar állampolgár volt, aki egy amerikai katona feleségeként 1956-ban érkezett Németországon keresztül az Egyesült Államokba. A katonafeleségek státusát szabályozó 1950-es törvény<sup>2</sup> értelmében nem vonatkoztak rá a nemzetiségi kvóták, s így minden különösebb nehézség nélkül léphetett be az ország területére.

Kiutasítására azon az alapon foganasítottak eljárást, hogy az országba való belépése után állítólag prostitúcióba bocsátkozott. A hatályos 1952-es bevándorlási törvény a prostitúciót is a kiutasítás azon húsz esete között nevesítette, melyet vagy a beutazás előtt, vagy az után vitt végbe a kiutasítandó személy.<sup>3</sup> Ezenkívül a kiutasítás további indokát jelentette a kábítószer-élvezet, az elmebetegség, a szegénység, az erkölcsileg felróható bűncselekmény elkövetése miatti elmarasztaló ítélet,<sup>4</sup> a poligámia, az államhatalom megdöntésére vonatkozó nézetek, s azokat is kiutasították az országból, akik félrevezették a hatóságokat a vízum megszerzése céljából, illetve azokat, akik kizárólag a tartózkodási engedély céljából kötöttek házasságot. A prostitúció esetében nemcsak a prostitúció elkövetőjét, de a prostitúcióból kirtartott személyt, valamint a kerítőt is kiutasíthatják.<sup>5</sup> Ennek jogkövetkezménye, hogy a kiutasított személy öt évig nem térhetet vissza az Egyesült Államok területére.

A magyar származású katonafeleség a Bevándorlási Hivatal eljárásában a szóbeli meghallgatás alkalmával elismerte, hogy 1957-ben, néhány hónappal azután, hogy férje hűtlenül elhagyta, rövid ideig valóban prostitúcióból élt, de cselekedetét a rászorultsággal indokolta, hogy azt kényszerből fakadó körülmények motiválták. Az eljáró hatóság mind elsőfokon, mind másodfokon megalapozottnak tartotta a kiutasítás mellett szóló indokokat, és a bevándorlási törvény rendelkezései alapján az illető asszony kiutasítását rendelte el.<sup>6</sup> Az eljárás során nem vizsgálták a bizonyítékok igaz voltát, ehelyett kijelentették, hogy „a bizonyíték megalapozza a kiutasítást”. A Bevándorlási Hivatal azzal indokolta a döntését, hogy az illető a kényszer megszűnése után is prostitúcióból élt. A döntést a Szövetségi Fellebbezési Bíróság is megerősítette, s ezek után került a Legfelsőbb Bíróság napirendjére.

A legfőbb bírói fórum 7:2 arányban meghozott döntésében további eljárás végett, visszautalta az ügyet a Bevándorlási Hivatalhoz, mert mint indokolta, az eljáró hatóság nem győződött meg a tények és az állítások tényleges bizonyító erejéről. A Legfelsőbb Bíróság ebben a határozatában rögzítette, hogy milyen jellegű bizonyítékok alapján utasíthatók ki az idegenek az országból, azaz csak „megfelelő, lényegi és bizonyítható tények alapján” kötelezhető valaki az ország elhagyására, s csak akkor, ha ezek a bizonyítékok igaznak találtnak. A fenti jogeset is tehát a *due process* eljárásjogi követelményének bírói továbbfejlesztését jelentette, melynek sorában már a magyar vonatkozású Mezei-ügy is szerepelt.<sup>7</sup>

## 2. Kommunista párttagság és a honosítás

A Legfelsőbb Bíróság 1967. január 23-án hirdetett ítéletet abban a magyar vonatkozású honosítási ügyben, melynek központi kérdését a párttagság és az azzal összefüggő „erkölcsös, jó magaviselet” (*good moral character*) képezte.<sup>8</sup> Az alábbi jogeset jelentőségét az adja, hogy az irányadó kommentárookban az állampolgárság megszerzésének feltételei között ma is példaként szerepel.<sup>9</sup>

A fellebbezés kérelmezője, Berényi Kálmán 1956-ban hagyta el Magyarországot, s 1962-ben, tehát az eljárás megindításához szükséges öt év elteltével honosítási eljárást kezdeményezett az Egyesült Államok Massachusetts kerületi bíróságánál. Az eljárás keretében eskü alatt tagadta azt a kérdést, hogy volt-e tagja kommunista pártnak, illetve hogy kapcsolatban

állt-e kommunista szervezetekkel. Az igazságügy-miniszter azonban két tanú ellenkező tartalmú vallomásának a birtokában a honosítási kérelem elutasítására tett javaslatot. A tanúk ugyanis azt állították, hogy a kérelmező Magyarországon tagja volt a kommunista pártnak. A kerületi bíróság ezen az alapon úgy találta, hogy a kérelmező 1945-ben belépett a kommunista pártba, melynek ezt követően is tagja volt, és rendszeresen vett részt a párt gyűlésein, így a honosítási eljárás során az állampolgárság megszerzésének az érdekében hamis esküt tett.

A bevándorlási törvény értelmében az a személy, aki hamis tanúvallomást tesz, nem tekinthető „erkölcsös, jó magaviseletű egyénnek”, és ezért nem érdemes az állampolgársági kötelekbe való felvételre.<sup>10</sup> Az első fokon eljáró bíróság ítéletében ezen az alapon elutasította a honosítási kérelmet, melyet a másodfok megerősített. A kérelmező a Legfelsőbb Bíróság eljárását azon az alapon kezdeményezte, hogy a párttagságára vonatkozó megállapítás a „nyilvánvaló félrevezetést” szolgálta, és az eljáró hatóság kérdése a „jelentős együttműködésre” vonatkozott.

A Legfelsőbb Bíróság elutasította a kérelmező indítványát, és megerősítette a korábbi bírósági határozatokat, arra alapozva határozatát, hogy a korábbi eljárás során a ténybeli megállapításokon a Legfelsőbb Bíróság nem változtathat. Az elsőfokú eljárás körülményeit a Legfelsőbb Bíróság ítéletének az indokolása részletesen ismertette, melyből betekintést nyerhetünk nemcsak a honosítási eljárás akkori menetébe, de az 1940-es évek végének magyar egyetemi életébe is.

Az egyik tanú, aki a kérelmezővel együtt a budapesti Orvostudományi Egyetem hallgatója volt, még hallgatói korából ismerte, és látta, hogy nemegyszer részt vett a kommunista párt gyűlésein. A másik tanú állítása szerint a kérelmező 1948-ban, egy egyetemi diákkör keretében a marxista-leninista ideológiáról vitázott, s a hallgatóktól elvárták, hogy jelentkezzenek a kommunista pártba való felvételre. A tanú szerint a kérelmező az akkori viták alkalmával úgy mutatta be magát, mint aki 1945 után a kommunista párt tagja lett.

A kérelmező ugyanakkor tagadta, hogy valaha is tagja lett volna bármely kommunista szervezetnek, vagy diákszervezet ideológiai vezetője lett volna. Hivatkozott ugyanakkor arra, hogy a diákokat erős nyomásnak tették ki, hogy vállaljanak aktív szerepet a kommunista pártban, és lépjenek be tagjaik sorába, ezért vett részt – pártonkívüliként – a párt gyűlésein. Hozzátette továbbá, hogy vallásos neveltetésével, valamint életfelfogásával is összeegyeztethetetlen volt, hogy belépjen a kommunista pártba. Ezt a ké-



relmező felesége is megerősítette, kijelentve, hogy férje sohasem volt a kommunista párt tagja, s további négy tanúval bizonyította, hogy élesen szembenállt ezzel a párttal és a magyarországi rendszerrel.

A Legfelsőbb Bíróság elutasította a honosítási keresetet, de a döntés nem volt egyhangú: három bíró, köztük a vezető bíró is különvéleményt nyújtott be. A különvélemény egyértelműen tükrözi a hidegháború végének liberálisabb nézeteit, melyekben a kommunizmustól való irracionális félelemre nyílt gondolatokkal reagáltak. A különvélemény ugyanis megkérdőjelezte az első tanú szavahihetőségét, aki maga is a kommunista párt tagja volt. A párttagság még nem következik abból a tényből, hogy látta a kérelmezőt néhány összejevetelen. A másik tanú vallomása sem volt egyértelmű, a kommunista párt nyilvános rendezvényein való részvételből ugyanis nem következett a párttagság. A különvélemény mellékleteként a tanúvallomás egy részlete is olvasható. Különvéleményében a három bíró rámutatott továbbá arra a hidegháborúsnak nevezett fogásra, hogy „az ártatlant szavait kiforgatva csapdába csalják”, s a bírósági ítélet nem megalapozott, hacsak nem az említett hidegháborús eljárást követik. 1967-ben tehát nevén nevezték a hidegháborús korszakot, s igyekeztek az akkori eljárási technikától eltávolodni.

A különvélemény a kérelmező életének további momentumaira is rámutatott, melyek a kommunista ideológiával való szembenállására utalnak. Az 1956-os magyar forradalom idején a kérelmező csatlakozott a szovjet csapatok ellen harcoló magyar hadsereghez, ahol katonai orvosként szolgált. Feleségének családi vagyonát a kommunista hatalom kisajátította, s azért, hogy elmenekültek Magyarországról, személyes sorsukat is kockára tették, ami a kommunizmussal való szembenállásukat mutatja. Azóta a kérelmező több amerikai kórházban végezte tisztességgel munkáját, s az orvostudományban tanácsadóként is részt vett. Berényi tanúi között olyan személyek szerepeltek, akik a Szabad Európa Rádió munkatársainak ismeretségi körébe tartoztak, s menekülésük előtt a nyugati rádióadásokat hallgatták.

A jogeset úgy vonult be a bevándorlási jogi kommentárokbá, hogy a honosítási jog kérelmezőjének minden esetben „jó és erkölcsös magatartást” kell tanúsítania.<sup>11</sup> Az ilyen erkölcsi kritériumok esetén felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy meddig tekinthető a magatartás erkölcsösnek, megtölthetünk-e jogi fogalmakat erkölcsi tartalommal, s lehet-e ezt egyáltalán definiálni. Ez a kitétel a honosítás és az idegenrendészet területén sajnos máig is uralkodó esélyegyenlőtlenség tipikus példája. Egy hasonló tartalmú jogeset kapcsán a kérelmező alkotmányos jogai is továbbgondolandók, hogy

mennyiben alkalmazható a szólásszabadság I. alkotmánykiegészítésbeli joga az Egyesült Államok területén élő idegenekre.<sup>12</sup>

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> Woodby v. Immigration and Naturalization Service (INS) (385 U.S. 276).

<sup>2</sup> 64 Stat. 464; 65 Stat, 5.

<sup>3</sup> Bevándorlási és honosítási törvény, 66Stat. 207, 1251. §.

<sup>4</sup> Lásd Mezei Ignác ügyét.

<sup>5</sup> *Weissbrodt*: Immigration law, 118–128. p.

<sup>6</sup> Woodby v. INS, (385 U.S. 276) 280. p.

<sup>7</sup> *Motomura*: Immigration law, 1645. p.

<sup>8</sup> Berényi v. District Director, Immigration and Naturalization Service (385 U.S. 630).

<sup>9</sup> Witt (ed.): Congressional Quarterly's Guide to the U.S. Supreme Court. 114. p. 53. lábjegyzet.

<sup>10</sup> 1952. évi Bevándorlási és honosítási törvény 316. § (a). In 66 Stat. 242.

<sup>11</sup> *Weissbrodt*: Immigration law, 228. p.

<sup>12</sup> Vö. 1992-ből a Price v. INS (962 F.2nd 836, 838) ügyet. *Pringle*: First Amendment Rights. 2079. p. 42. lábjegyzet.

## AZ 1970-ES ÉVEK MAGYAR VONATKOZÁSÚ HATÁROZATAI

Az 1970-es évektől Magyarország és az Egyesült Államok jogi kapcsolataiban változás figyelhető meg: enyhült a hidegháborús politika, mely az előző évtizedekben a Magyarországgal – mint a keleti tömb országával – a teljes mértékű elutasítás álláspontját képviselte. Ezzel indokolható, hogy az 1970-es évektől vagy állampolgársági ügyben sem a beutazás kérdésében nem találkozunk magyar alperessel, sem magyar vonatkozású utalással. A gazdasági kapcsolatok terén – a két ország ellentétes irányultságú orientációjából következően – nem beszélhetünk pozitív változásokról, így gazdasági vonatkozású jogesetek sem gyarapították e korszak magyar vonatkozású pereit. A Legfelsőbb Bíróság határozatai között Magyarországra való hivatkozással jogi összehasonlításként találkozunk a leggyakrabban, amikor a magyar jogszabályokat vagy bírósági gyakorlatot – több ország között – felsorolásképpen említették.<sup>1</sup>

A privát szféra sérthetlensége kapcsán kihirdetett egyik legalapvetőbb jogesetben is említést tettek a magyar jogi szabályozásról.<sup>2</sup> Az abortuszt legalizáló 1973-as döntésben, az abortusszal összefüggő női halandósági arányszámok kapcsán hivatkoztak egy cikkre, melyben Magyarország mellett Japán és Csehszlovákia szolgált összehasonlítási alapul.<sup>3</sup> A jogeset központi kérdését ugyanis az képezte, hogy a meglévő jogszabályok nem tették lehetővé, hogy hozzáértő szakorvos végezze az indikációt steril, kórházi környezetben. A hatályos jogszabályok az egyedülálló felperes asszony számára valamiféle huszonkettes csapdáját jelentették, a határozat indokolása szerint ugyanis a terhesség folytatása az asszony egzisztenciáját, míg a nem megfelelő körülmények között végrehajtott terhességmegszakítás az asszony egészségét veszélyeztette volna. Ezzel összefüggésben tett a határozatot fogalmazó Blackmun bíró kitekintést néhány más ország, többek között Magyarország szabályozására is.



Magyarország nemzetközi egyezmények ratifikálása kapcsán is szerepel jogösszehasonlítási jelleggel. Egy 1974-es döntésben Magyarországot is megemlégtették, amikor a kármegosztásra vonatkozó brüsszeli egyezményt ratifikáló országokat sorolták fel.<sup>4</sup> Az Egyesült Államok és Magyarország között 1925-ben megkötött kereskedelmi és konzuli kapcsolatokról szóló szerződés kapcsán szintén említést tettek Magyarországról, de éppen csak a felsorolás szintjén.<sup>5</sup>

A dohányforgalmazó Dunhill cég ügyében, melyet a kubai kisajátítások ellen indított, abban a jogkérdésben, hogy perelhető-e egy idegen állam egy másik állam bírósága előtt, a magyar gyakorlatot is idézték.<sup>6</sup> A szuverén állam immunitására vonatkozó klasszikus elmélet alapján Magyarország (és további kilenc állam) bíróságai előtt sem perelhető egy állam, hacsak nem létezik ezt megelőző precedens – áll a határozathoz fűzött mellékletben, a külügyminisztériumi ügyvivő állásfoglalásában.

## 1. Az amerikai magyarság mint etnikai kisebbség a legfelsőbb bírósági határozatok tükrében

Az 1970-es évek magyar vonatkozású legfelsőbb bírósági határozatai között külön témakört képeznek azok a jogesetek, melyekben az egyetemi felvétel alkotmányosságát vitatták. A demokratikus intézményrendszer érett gyakorlata jelenik meg ezekben a jogesetekben, amikor a felvételi bizottság döntését bíróság előtt vitatták. A jogkérdést ezekben az ügyekben a hátrányos megkülönböztetés képezte, s a preferenciák kapcsán – a különböző etnikai csoportok között – említést tettek az Egyesült Államokban élő szóránymagyarságról is.

Egy színes bőrű fiatalember, felvétele ügyében indított pert az egyik jogi kar ellen, azon az alapon, hogy az egyetemre való bejutása a børszín szerinti megkülönböztetés miatt nem járt sikerrel, mely eljárás sérti a 14. alkotmánykiegészítésben megfogalmazott egyenlőség elvét.<sup>7</sup> A bírósági eljárás folyamán ellentétes tartalmú határozatok születtek: az elsőfokú bíróság határozata helyt adott a kérelmének, és a jogi kart a hallgató felvételére kötelezte, melynek alapján a hallgató megkezdte tanulmányait. Washington állam Legfelsőbb Bírósága ugyanakkor a jogi kar felvételi rendszerét nem tekintette alkotmányellenesnek, s a felvételi kérelem elutasítása mellett foglalt állást. A hallgató ekkor azonban tanulmányainak a vége felé járt, s felmerült a kérdés, hogy egy szövetségi legfelsőbb bírósági határozat – bár-

milyen legyen is a döntés kimenetele – változtatna-e a fennálló tényeken. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a jogvita csak elvi kérdést fogalmazott meg, mely a felperes joghelyzetén nem változtatna, ezért az ügyet nem tartotta határozatra alkalmasnak – állt az 1974-ben kihirdetett határozatban.

Ehhez a zárt ülésben meghozott rövid végzéshez fűzött Douglas bíró egy huszonnégy oldalas (!) különvéleményt, melyben hosszán elemezte a felvételi teszt és a felvételi eljárás szabályait. A különvéleményben Douglas bíró említést tett az Egyesült Államokban élő más kisebbségekről is, akik szintén képviselőt vindikálhatnának maguknak, s utalt a magyarokra is mint etnikai kisebbségre. Jelentős kisebbségi csoportként nevezte meg egy másik határozattal egyetemben<sup>8</sup> a clevelandi magyarokat, úgymint a buffalói lengyeleket és a milwaukee-i németeket. Ennek kapcsán különálló nemzetiségnek tartotta a magyarokat is.<sup>9</sup> Éppen ezért a felvételi rendszerben egy etnikai csoport kiemelése és preferálása azzal a veszéllyel jár, hogy más csoportoktól meg kell tagadni a hasonló kedvezményeket. Ezt alátámasztva Douglas bíró idézte a klasszikus diszkriminációs jogeseteket, így a századvégen a kínai bevándorlók, illetve a 2. világháború után a japánok megkülönböztetését szolgáló döntéseket is.<sup>10</sup>

A DeFunis-döntés, bár nem vezetett érdemi határozathoz, különvéleményét precedensként idézték, s a magyar kisebbségre mint különálló etnikai csoportra gyakran hivatkoztak a faji megkülönböztetést vitató perekben. Egy hasonló tényállású fellebbezés határozatában, amikor a University of California at Davis orvostudományi karának felvételi rendjét vitatták, szintén előfordultak a magyarok mint etnikai csoport.<sup>11</sup> A kérelmező Bakke azonban fordított helyzetben volt, a kisebbségi etnikumok pozitív diszkriminációja ellen tiltakozott, mert érvelése szerint az alábbi kvóták miatt nem juthatott be fehér bőrként az orvosi karra. A jogkérdés jelentős alkotmányjogi pontot érintett, ezért a Legfelsőbb Bíróság napirendjére tűzte az ügyet, és megerősítette a fehér alperes felvételét elrendelő bírósági döntést. A határozat indokolásában az egyenlőség alkotmányban megfogalmazott elvének dogmatikai elemzését találhatjuk, melyben Powell bíró összevetette a 14. alkotmánykiegészítés egyenlőségi elveit az 1964-es polgárjogi törvény szabályaival, valamint Kalifornia állam joggyakorlatával. Ennek kapcsán hivatkozott az immár precedensnek számító DeFunis-határozathoz fűzött – imént ismertetett – különvéleményre is.

Egy újabb, 1986-ban eldöntött diszkriminációs jogi perben – hivatkozva az *Encyclopedia Britannica* szócikkére – szintén etnikai csoportként fordul elő az Egyesült Államokban élő magyar kisebbség, példaként említve



az arabokkal, németekkel, zsidókkal és görögökkel együtt.<sup>12</sup> Ezek a perek jól érzékeltetik az Amerikában élő magyarság számára mellett etnikai jelentőségét is.

## 2. Az amerikai egyházpolitika magyar vonatkozásai

Egy 1971-ben meghozott határozatban, melyben utalásképpen a magyar egyházpolitika egyik aspektusáról is szó esett, az egyházi főiskolák állami költségvetési támogatása körül forgott a vita.<sup>13</sup> A 1963-as törvény<sup>14</sup> alapján kizárólag csak olyan intézményeket részesíthetnek állami támogatásban, amelyek nem szolgáltak vallási célokat. A perben e törvény alkotmányosságát vitatták, és az alapkérdést az 1. alkotmánykiegészítés jelentette, mely szerint az állam nem támogathat egyetlen vallást sem, nem tehet egyetlen vallást sem „államvallássá”, s nem korlátozhatja egyik vallás szabad gyakorlását sem.<sup>15</sup> A puritánok egykori követelése az 1971-es legfelsőbb bírósági határozatban ugyanolyan jelentőséggel bírt, s a többség a törvény alkotmányossága mellett foglalt állást.

A magyar egyházpolitika az ehhez a határozathoz fűzött különvéleményben jelent meg. Douglas bíró különvéleményében – egy presbitárius tiszteletestől származó idézetten keresztül – kitekintést tett más államok egyházellenes intézkedésére is. Csehszlovákiában és Magyarországon az 1940-es évek végének egyházi kisajátításait az idézetben párhuzamba állították a néhány évszázaddal azelőtti angol és francia egyházellenes politikával, valamint a szovjet hatalomátvételt követő kisajátításokkal. A történelmileg eltérő, de egyező célú egyházpolitika egyik jelentős okát a presbiteriánus tiszteletes abban látta, hogy az egyház túlságosan nagy vagyoni hatalmat birtokolt, s ez vezetett a forradalmi kisajátításokhoz. Bevételek hiányában kézenfekvő volt ugyanis, hogy az állam az egyházi javakhoz nyúljon. Ezen történelmi példák ismeretében tehát az egyházi intézmények csak mérsékelt állami támogatásra számíthatnak – szölt az indokolás. Douglas bíró a vallásalapítás tilalma kapcsán még radikálisabban fogalmazott: „A legcsekélyebb összeg is, melyet az adófizetők zsebéből az egyházi kasszába fizetnek be, ellentétes alkotmányos elképzeléseinkkel.”

Az alábbi döntés háttérében az a politikai vita húzódik meg, mely az 1960-as évektől az 1980-as évekig, az állami szektor és az egyházak elválasztása, konkrétan, az állami iskolákban való ima körül folyt. Ebben az időszakban távolodott el a Legfelsőbb Bíróság az amerikai közvéleménynek a



20. században is domináló puritán eredetű felfogásától, mely egységben szemlélte az egyház és az állam működését és céljait. Míg a szekularizációra a 19. század folyamán a legtöbb európai országban – elsősorban a liberalizmustól vezetve – sor került, addig az Egyesült Államokban az 1. alkotmánykiegészítés vallásalapítási tilalma elvileg megalapozta az egyházak különállását, konkrét lépések azonban nem történtek.

Az 1960-as évekre élesedett ki az egyház különállása körüli vita, konkrétan, az iskolai bibliaolvasás és vallásoktatás körül. A Legfelsőbb Bíróság 1962-ben egy időre megoldotta a problémát, azáltal, hogy alkotmányellenesnek nyilvánította az állami iskolákban az iskolai imát előíró rendeletet.<sup>16</sup> Az egyház és állam viszonyának egy másik központi kérdését eldöntő határozatát 1971-ben hozták meg, ugyanabban az évben mint az imént tárgyalt jogesetet. Ez a határozat kiterjesztette az állami felügyeletet a világi iskolák tananyagára is, azért hogy a tanárok ne vonjanak be vallásos tartalmú tananyagot a világi iskolák tantervébe.<sup>17</sup> Az alábbi döntésekkel bírói úton lényegében rögzítették az egyház és az állam különállását.

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> Például gyermekek törvényesítése ügyében: *Fiallo v. Bell* (430 U.S. 787; 1976) 815. p., továbbá lásd *Dames & Moore v. Regan* (453 U.S. 654) 680. p.

<sup>2</sup> *Roe v. Wade* (410 U.S. 113) 149. p.

<sup>3</sup> *Tietze: Mortality with Contraception and induced Abortion*. In *Studies in Family Planning 1969.*, és *Tietze–Lehfeldt: Legal Abortion in Eastern Europe*. 175 J. A. M. A. 1149, 1152 (1961. április).

<sup>4</sup> *United States v. Reliable Transfer Co.* (421 U.S. 397) 403. p.

<sup>5</sup> *Sumitomo Shoji America, Inc. v. Avagliano* (457 U.S. 176) 188. p.

<sup>6</sup> *Alfred Dunhill of London, Inc. v. Republic of Cuba* (425 U.S. 682) 712–713. p.

<sup>7</sup> *DeFunis v. Odegaard* (416 U.S. 312).

<sup>8</sup> *Hughes v. Superior Court* (339 U.S. 460) 463–464. p.

<sup>9</sup> *DeFunis v. Odegaard* (416 U.S. 312) 340. p.

<sup>10</sup> *Yick Wo v. Hopkins* (118 U.S. 356) és *Korematsu v. United States* (323 U.S. 197).

<sup>11</sup> *University of California Regents v. Bakke* (438 U.S. 265) 298. p.

<sup>12</sup> *Saint Francis College v. Al-Khazraji* (481 U.S. 604) 612. p.

<sup>13</sup> Tilton v. Richardson (403 U.S. 672).

<sup>14</sup> 77 Stat. 364.

<sup>15</sup> Bill of Rights, 1. alkotmánykiegészítés: „Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof;”. („A Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában;”)

<sup>16</sup> Engel v. Vitale (370 U.S. 421), Janda és mások: Az amerikai demokrácia, 392–393. p.

<sup>17</sup> Lemon v. Kurtzman (403 U.S. 602).

# BEFEJEZÉS ÉS PROGNÓZIS

## 1. Magyar vonatkozású jogesetek az 1989-es politikai átalakulás után

1989 a kelet-közép-európai országhatárok történetében korszakhatár jelleggel bír. Bár a történetírás az 1980-as éveket mint a magyar politikai és gazdasági élet fokozatos átalakulását fogja jellemezni, az 1989-es év – tekintettel a reformok gyakoriságára – a magyar alkotmánytörténetben is korszaknyitányként értelmezhető. Az ezt követő években az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának határozatai között két magyar vonatkozású jogesettel találkozunk, az egyik per a két ország között fejlődésnek induló gazdasági kapcsolatokra, a másik a 2. világháború utáni migrációra utal.

Egy 1992-ben a Legfelsőbb Bíróság által tárgyalásra nem érdemesített perben hozott végzésben említést tettek a MALÉV-ről, a magyar légitársaság vállalat egy alsóbb amerikai bíróság által elbírált ügyéről.<sup>1</sup> Ez a per – bár a jogkérdése igen periferikus – a közép-európai térség fejlődésnek indult gazdasági kapcsolatrendszerére utal. Gazdasági jelentőségű per, melynek egyik peres fele egy magyar cég, a századforduló óta nem került a Legfelsőbb Bíróság elé.

Az alsóbírósi per a MALÉV modernizációja céljából megkötött adásvételi szerződés körül forgott, konkrétan eljárásjogi kérdés: dokumentumok rendelkezésre bocsátása körül. A MALÉV ugyanis több millió dolláros tételben kötött meg szerződést egy amerikai repülőgépgyártó céggel, mely nemcsak Magyarországra, de több másik, egykori KGST országba is szállított repülőgépeket. Az amerikai cég a teljesítés végett pert indított az egyik elsőfokú budapesti bíróság előtt. Ezt követően a MALÉV bizonyos dokumentumok kiadása céljából indított pert Connecticut államban egy szövetségi kerületi bíróság előtt, mely megtagadta a dokumentumok rendelkezésre bocsátását. A fellebbezésre a Legfelsőbb Bíróság nem adta meg a *writ of certiorarit*.



A magyar vonatkozású legfelsőbb bírósági határozatok sorában a legutóbbi döntést 1994-ben hozták meg, s a döntés a magyar határ vonatkozásában említi Magyarországot.<sup>2</sup> A jogeset – bár magyar vonatkozása nemigen jelentős – jól érzékelteti az Egyesült Államok vallási hagyományait, a vallásgyakorlás kis csoportokra, szektákra szétaprózódott kereteit. A per felpere-se, egy New York állambeli ortodox zsidó hitközség, mely nevét a magyar határhoz közeli Szatmárnémetiből eredezteti – innen ered a határozat magyar vonatkozása –, s a per tárgyát az iskolai határok megvonása és a vallás 1. alkotmánykiegészítésben megállapított szabad gyakorlása képezte. A hitközség alapítói Szatmárnémeti vidékéről vándoroltak ki az Egyesült Államokba, minden bizonnyal a 2. világháború idején. A határozat indokolásából további ismereteket is kaphatunk a magukat szatmáriaknak (*Satmars*) nevező közösségről. Szigorú vallásos elvek szerint élnek, s az asszimiláció ellenében a modern világgal csak ritkán kötnek kompromisszumot. Vallási szabályaikat szó szerint értelmezik, a lakóházon kívül elkülönítik a nemeket, jiddis nyelven beszélnek, s távol tartják magukat a modern médiák világától. A gyermekek iskoláztatása is a hitközség magániskolájában történik, s az iskolai körzetet megállapító törvény pontosan e kizárólag vallásos alapú szocializáción jelentett volna törést, melyet a Legfelsőbb Bíróság a korábbi bírósági határozatokat megerősítve, alkotmányellenesnek nyilvánított.

## 2. Kitekintés

A jogászok konfliktust feloldó és teremtő szerepe gyakori téma a közvéleményben, időtől és országhatároktól függetlenül a jurisconsultus irodalmi és zeneművek gyakori figurája.<sup>3</sup> Az amerikai Legfelsőbb Bíróság által tárgyalt perek áttekintése – melynek minden jogesete maga is egy-egy önálló (jog)történet – a jognak szintén ezt a kettős funkcióját tükrözi: az amerikai–magyar kapcsolatrendszer intenzitását és annak a jogvitákban való lecsapódását. A fenti hatvanegy jogeset tehát pontos képet ad a két ország gazdaságának, kereskedelmének és politikai irányultságának az alakulásáról, valamint e tényezők függvényében a két ország állampolgárainak a mobilitásáról, az utazás, a bevándorlás jogi hátteréről.

A nagyszámú kelet-európai kivándorlás, a háborús konfliktusok, illetve a hidegháború nemleges politikájának érzékeny fokmérői ezek a jogesetek, melyek trendje a gazdasági kapcsolatok intenzívebbé válását valószínűsítik. Az már elmondható, hogy a gazdasági, politikai kivándorlás szeizmográfja

az 1990-es évekre visszaállt a nyughelyére, s a fellebbezések között a vezető szerepet minden bizonnyal a kötbér, a védjegy és a hasonló tárgyú perek veszik át. Így a gazdasági kapcsolatok századfordulón tapasztalt pezsgése adja majd meg a magyar és amerikai felek jogvitáiban az alaptónust, mely annak idején a budai keserűvíz jogász kiínomultságát igénylő fellebbezéseikhez is vezetett. Emellett természetesen sor kerül a 2. világháborús bűntettek jogi feldolgozására is. Így például időszerű a kényszermunkával kapcsolatos kártérítés jogi rendezése, melyek közül valószínűleg nem egy kerül majd a legfőbb bírói fórum elé.

E folyamat figyelemmel kísérése – a jog nemzetköziségére tekintettel – egy szemléletében és szakmai felkészültségében új jogászgenerációtól el is várható. Ők adják majd meg ugyanis az alaphangot, hogy e perek eldöntésekor a politikai és erkölcsi érvek helyett a nemzetközi jogi labirintusban eligazodni kívánó jogász gondolkodás nyerjen teret.

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> United Technologies Inc v. MALÉV (506 U.S. 687).

<sup>2</sup> Board of Education of Kiryas Joel Village School District v. Grumet (512 U.S. 687).

<sup>3</sup> Szalay László, a magyar reformkor egyik legkiemelkedőbb jogásza az 1830-as évek végén például így nyilatkozott a jogászokról: „Absit dolus malus et jurisconsultus.” („A rossz szándék és a jogász távol álljon tőlem.”)

## VÁLOGATOTT IRODALOM

- Basler*, Roy P.: The Collected Works of Abraham Lincoln. New Brunswick, 1953–1955.
- Berman*, Harold J.: Soviet heirs in American courts. In *Columbia Law Review*, 62. köt., 1962.
- Blackstone*, William: Commentaries on the Laws of England. Utánnymás, 1966.
- Borbándi* Gyula: A magyar emigráció életrajza 1945–1985. Budapest, 1989.
- Brownstone*, David M. – *Franck*, Irene M. – *Brownstone*, Douglas L.: Island of Hope, Island of Tears. New York, 1979.
- Brugger*, Winfried: Einführung in das öffentliche Recht des USA. München, 1993.
- Chaitkin*, Jacob: The rights of residents of Russia and its satellites to share in estates of American decedents. In *Southern California Law Review*, 25. köt., 1951–1952.
- Chamberlin*, William Henry: The Right to Tour. In *The Right to Travel and United States Passport Policies*. Washington, 1958.
- Coke*, Edward Sir: Calvin's Case. 4 *Coke Reports* 1, 1826.
- Davidson*, William West – *Gienapp*, William E. et al. (eds.): Nation of Nations. A Narrative History of the American Republic, 2. köt., New York, 1990. (A téma szempontjából a 2. kötet releváns.)
- Dojcsák* Miklós: Amerikai magyar történetek. Budapest, 1985.
- Flowers*, Ronald B. – *Lahutsky*, Nadia M.: The Naturalization of Rosika Schwimmer. In *Journal of Church and State*, 32. köt., 1990/2.
- Frank* Tibor: Az emberiségnek közös sorsa van. Kossuth az Egyesült Államokban, 1851–1852. In *Rubicon*, 6. évf., 1995/1–2.



- Uő*: Friend or Foe? The Changing Image of Hungary in the United States. In *The New Hungarian Quarterly*, 38. köt., 1997. téli szám.
- Friedman*, Lawrence M.: *A History of American Law*. New York–London, 1985.
- Gabor*, Francis A.: Reflections on the freedom of movement in light of the dismantled „Iron Curtain”. In *Tulane Law Review*, 65. évf., 1991.
- Gönczi Katalin*: Amerikai alkotmány- és jogtörténet. In *Egyetemes jogtörténet*. Szerk.: Horváth Pál. Budapest, 1997.
- Gunther*, Gerald: *Individual rights in constitutional law*. 5. kiadás, Westbury, 1992.
- Hall*, Kermit: *The Magic Mirror. Law in American History*. New York–Oxford, 1989.
- Uő*: *Oxford Companion to the Supreme Court*. New York–Oxford, 1992.
- Hart*, Henry M., Jr.: The Power of Congress to limit the Jurisdiction of federal courts: an exercise in dialectic. In *Harvard Law Review*, 66. köt., 1953.
- Hays*, Arthur Garfield: *Enemy property in America*. Albany, 1923.
- Heyman*, Austin: The Nonresident Alien’s Right to Succession Under the „Iron Curtain Rule”. In *Northwestern University Law Review*, 52. köt., 1957.
- Janda*, Kenneth – *Berry*, Jeffrey M. – *Goldman*, Jerry: *Az amerikai demokrácia*. Budapest, 1996.
- Jánossy Dénes*: *A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851–1852*, 3. köt., Budapest, 1940–1948.
- Kaser*, Max: *Römisches Privatrecht*. 12. kiadás, München, 1981.
- Klay*, Andor: *Daring Diplomacy. The Case of the First American Ultimatum*. Minneapolis, 1957.
- Kraft*, Barbara: *The peace ship: Henry Ford’s pacifist adventure in the First World War*. New York, 1978.
- Legomsky*, Stephen H.: Immigration Law and the Principle of Plenary Congressional Power. In *Supreme Court Review*, 1984.
- Lukács Lajos*: *Magyar politikai emigráció 1849–1867*. Budapest, 1984.
- Motomura*, Hiroshi: The curious evolution of immigration law: Procedural surrogates for substantive constitutional rights. In *Columbia Law Review*, 92. évf., 1992. november.
- Newman*, Roger K.: *Hugo Black. A Biography*. New York, 1994.
- Perec*, Georges – *Bober*, Robert: *Geschichten von Ellis Island oder wie man Amerikaner macht*. Berlin, 1997.

- Pollock, Frederick – Maitland, Frederic William*: The History of English Law before the Time of Edward I. Cambridge, 1895.
- Pringle, Katherine L.*: Silencing the Speech of Strangers: Constitutional Values and the First Amendment Rights of Resident Aliens. In *The Georgetown Law Journal*, 81. évf., 1993.
- Pulszky, Francis – Pulszky, Theresa*: White, red, black: Sketches of American society in the United States during the visit of their guests. New York, 1853.
- Puskás Julianna*: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940. Budapest, 1982.
- Reiter, Herbert*: Politisches Asyl im 19. Jahrhundert. Die deutschen politischen Flüchtlinge des Vormärz und der Revolution von 1848/49 in Europa und den USA. Berlin, 1992.
- Steel, Richard*: Steel on Immigration Law. Rochester, 1985.
- Stockwell, Rebecca S.*: Bertha von Suttner and Rosika Schwimmer. In *Seven Studies in Medieval English History and Other Historical Essays*. Ed.: Richard H. Bowers, Jackson, 1983.
- Sullivan, Charles H.*: Alien land laws: a re-evaluation. In *Temple Law Quarterly*, 36. köt., 1962.
- Szabad György*: Magyarság és európaiság. In *Rubicon*, 6. évf., 1995/1–2.
- Szántó Miklós*: Magyarok Amerikában. Budapest, 1984.
- Széplaki, Joseph*: Louis Kossuth, „the Nation’s Guest”: Bibliography of his Trip in the U.S. Dec 4<sup>th</sup> 1851 – July 14<sup>th</sup> 1852. Ligonies (Pa.), 1976.
- Tallós József – Király, István*: Nemzetközi vonatkozású kérdések az igazságügyi szervek gyakorlatában. Budapest, 1964.
- Urbán Aladár*: Reformtörekvések és történelmi tanulságok. In *Századok*, 114. évf., 1980.
- Verdross, Alfred*: Völkerrecht. 5. kiadás, Bécs, 1964.
- Wasserman, Jack*: Immigration law and practice. 3. kiadás, Philadelphia, 1979.
- Weissbrodt, David*: Immigration law and procedure in a nutshell. 2. kiadás, St. Paul, 1989.
- Weisselberg, Charles D.*: The exclusion and detention of aliens: Lessons from the lives of Ellen Knauff and Ignatz Mezei. In: *University of Pennsylvania Law Review*, 143. köt., 4. sz., 1995. április.
- Witt, Elder (ed.)*: Congressional Quarterly’s Guide to the U.S. Supreme Court. 2. kiadás, Washington D.C., 1989.

- Wong, William B.: Iron curtain statutes, communist China, and the right to devise. In University of California at Los Angeles Law Review, 32. köt., 1985. február.
- Závodszy Géza: Az Amerika-motívum és a polgárosodó Magyarország. A kezdetektől 1848-ig. Budapest, 1992.
- Zlinszky, János: Patentrecht und Warenzeichenschutz. In Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Hrsg.: Helmut Coing, München, 1986, III/3. köt.
- Uó: Wissenschaft und Gerichtsbarkeit. Quellen und Literatur der Privatrechtsgeschichte Ungarns im 19. Jahrhundert. Frankfurt/M., 1997.



## SUMMARY

### Hungarians before the U.S. Supreme Court

Hungary and its history mirrored in Judgements  
of American Courts in the last hundred years

**F**or the first time ever, cases decided by the U.S. Supreme Court with reference to Hungary or to Hungarians are analyzed. In these decisions Hungarian citizens were appellants or appellees, or Hungary was cited as a comparison. The cases not only demonstrate how important events in Hungarian history were reflected in the highest court in America, but also a variety of American–Hungarian relations, as well as problems of the Hungarian ethnic groups are revealed. The core of the treatise, which is based on the author's research at the University of California at Berkeley, is formed by sixty-one cases and their background in social history.

After outlining the central events of American–Hungarian relations, the author describes the main features of the judicial system of the United States with special emphasis on the jurisdiction of the U.S. Supreme Court.

The cases which were decided on the federal level started in 1862, which means that more than a hundred years of American jurisdiction are covered. Around the turn of the century, the cases were dominated by international commercial relations, so patent law, trade mark law and import duties are primarily involved. After this time, immigration cases are in the foreground. Consequently, the main topics are immigration, naturalization and deportation of Hungarians. In this way, Hungarian immigration problems are embedded in the general history of immigration to the United States and its background in social history. The rules of naturalization in effect at that time and their effect on Hungarian immigrants are also described within the context of the policy of the United States toward other nationalities.

Some immigration cases in which the plaintiffs were Hungarian citizens remain leading cases of immigration law even today and are treated in the relevant literature. With reference to this, the author shows how

Hungarians referred to the central guarantees of the Bill of Rights and of the 14th Amendment to the American Constitution, and then presents an analysis of how the highest American court discussed the problem whether aliens were entitled to these rights, specifically, whether Hungarians were entitled to procedural due process, to equal protection under the law or to freedom of speech. Beginning with the naturalization of a soldier in 1848 up to cases in the 1960s, the highest American court was occupied again and again with such questions in relation to Hungarians. Especially well-known is the immigration case of a female Hungarian pacifist in which the whole dogmatical depth of American constitutional law was exhausted.

With the Communist assumption of power in Eastern Central Europe and the era of the Cold War, a new chapter in the history of American-Hungarian relations began, over-shadowed by the American fear of Communism. Not until the Hungarian revolution in 1956 and its aftermath did contacts between the two nations receive fresh impetus. However, in the 1960s escalation of the official policy dominated, with unpleasant consequences for Hungarians before the Supreme Court. The cases of that time dealt mainly with restrictions on freedom of travel to the "Iron-Curtain Countries" or with the prohibition on entering upon an inheritance in a Communist country. As it was done for the preceding cases, the author illustrates the constitutional background for these cases, as well.

The last chapter is devoted to the most recent tendencies. The increase in economic relations after 1989 is again a determining factor in the "Hungarian" cases before the Supreme Court. It is becoming apparent that, in continuation of the traditions in commercial law at the turn of the century, the "Hungarian" cases before the highest court in America will again deal mainly with commercial and patent law. Therefore, the author concludes with a plea for an expansion of comparative studies of Hungarian and American law which can build upon the historical background presented in this treatise.

# ZUSAMMENFASSUNG

## Ungarn vor dem amerikanischen Supreme Court

Ungarn und seine Geschichte im Spiegel amerikanischer  
Gerichtsentscheidungen der letzten hundert Jahre

In der vorliegenden Abhandlung werden erstmals die Entscheidungen des amerikanischen Supreme Court mit Bezug zu Ungarn analysiert. Das Material liefern all jene Fälle, in denen Kläger bzw. Beklagter ungarischer Herkunft waren oder in denen Ungarn rechtsvergleichend erwähnt wird. Damit läßt sich nicht nur erschließen, wie sich wichtige Ereignisse der ungarischen Geschichte vor dem höchsten amerikanischen Gericht widerspiegeln, sondern auch die amerikanisch-ungarischen Beziehungen haben ein genauso vielfältiges Echo in jenen Prozessen gefunden wie die Probleme der ungarischen Volksgruppen in den USA. Im Zentrum der Studie, die auf Forschungen der Verf.in an der University of California at Berkeley beruht, stehen daher 61 Entscheidungen und ihr sozialgeschichtlicher Hintergrund.

Zur Einführung werden – nach einem Überblick über zentrale Ereignisse der amerikanisch-ungarischen Beziehungen – die Grundzüge des Justizaufbaus in den Vereinigten Staaten und vor allem der Gerichtsbarkeit des Supreme Court erläutert.

Die auf bundesstaatlicher ("federal") Ebene entschiedenen Fälle beginnen im Jahre 1862, umfassen also mehr als hundert Jahre der amerikanischen Gerichtsbarkeit. Dabei sind die Fälle von der Zeit um die Jahrhundertwende vom internationalen Wirtschaftsverkehr dominiert, so daß es hier vor allem um Patent- und Warenzeichenrecht und um Importzölle geht. In der folgenden Zeit stehen Einwanderungsfälle im Vordergrund; vorrangige Themen sind also Einwanderung, Einbürgerung und Abschiebung von Ungarn. Dabei werden die Probleme der ungarischen Einwanderung eingebettet in die allgemeine Immigrationsgeschichte der Vereinigten Staaten und ihren sozialgeschichtlichen Hintergrund. Auch die damaligen Regelungen zur Einbürgerung und ihre Auswirkungen auf



ungarische Immigranten werden im Kontext der Politik der USA gegenüber anderen Nationalitäten dargestellt.

Einige der Einwanderungsfälle, an denen Ungarn als Kläger beteiligt waren, sind sogar noch heute wichtige Präzedenzfälle des Einwanderungsrechts und werden in der einschlägigen amerikanischen Literatur in eigenen Kapiteln behandelt. Hier wird insbesondere aufgezeigt, wie sich die Ungarn auf die zentralen Garantien der Bill of Rights und des 14. Zusatzartikels zur amerikanischen Verfassung beriefen und wie sich das oberste amerikanische Gericht zur Frage der Anwendbarkeit dieser Regelungen auf Ausländer stellte. Kam also den Ungarn die verfahrensrechtliche due process-Garantie zugute, galten für sie das Egalitätsprinzip und die Meinungsfreiheit ("free speech")? Beginnend mit der Einbürgerung eines Soldaten 1848 bis zu Fällen in den 1960er Jahren beschäftigte sich das oberste amerikanische Gericht immer wieder mit derartigen Fragen, die Ungarn betrafen. Besonders bekannt wurde der Einbürgerungsfall einer ungarischen Pazifistin, bei der die gesamte Tiefe des Verfassungsrechts ausgeschöpft wurde.

Die kommunistische Machtübernahme in Ost-Mitteleuropa und der Kalte Krieg begründeten dann ein eigenes Kapitel in der Geschichte der amerikanisch-ungarischen Beziehungen, das durch die amerikanische Furcht vor dem Kommunismus überschattet wurde. Erst der ungarische Aufstand von 1956 und seine Folgen führten zu einem neuen Aufschwung in den Kontakten der beiden Völker. Doch dominierte auch in den 1960er Jahren weiterhin die Eskalation der offiziellen Politik, was sich auch auf Ungarn vor dem Supreme Court auswirkte: Einreiseverbote in Länder jenseits des „Eisernen Vorhangs“ und das Verbot, Erbschaften in kommunistischen Ländern anzunehmen, bilden die Themen der wichtigsten Fälle aus jener Zeit. Auch hier wird der verfassungsrechtliche Hintergrund der Fälle jeweils erläutert.

Das Schlußkapitel ist dann den neuesten Tendenzen gewidmet: Der Aufschwung der Wirtschaftsbeziehungen nach 1989 prägt jetzt auch die „ungarischen“ Fälle vor dem Supreme Court. Wiederanknüpfend an die handelsrechtliche Tradition der Jahrhundertwende, zeichnet sich ab, daß die „ungarischen“ Fälle vor dem obersten amerikanischen Gericht auch zukünftig vor allem Handels- und Patentrecht betreffen werden. Daher endet die Studie mit einem Plädoyer für einen Ausbau der amerikanisch-ungarischen Rechtsvergleichung, wofür die Verf. in den historischen Hintergrund aufgezeigt hat.

A SUPREME COURT ÁLTAL  
TÁRGYALT LEGFONTOSABB  
MAGYAR VONATKOZÁSÚ JOGESETEK  
IDŐREND BEN

- Cramer v. Arthur (102 U.S. 612)  
Downton v. Yeager Milling Co. (108 U.S. 466)  
In re Neagle (135 U.S. 1)  
United States v. Klingelberg (153 U.S. 93)  
Roller Mill patent (156 U.S. 261)  
Hilton v. Guyot (159 U.S. 113)  
Saxlehner v. Eisner & Mendelson Co. (179 U.S. 19)  
Saxlehner v. Siegel-Cooper Co. (179 U.S. 42)  
Terlinden v. Ames (184 U.S. 270)  
Jacobson v. Massachusetts (197 U.S. 11)  
Taylor v. United States (207 U.S. 120)  
Keller v. United States (213 U.S. 138)  
Saxlehner v. Wagner (216 U.S. 375)  
United States v. Hamburg–Amerikanische Packetfahrt-Aktiengesellschaft (239 U.S. 466)  
Five per cent discount cases v. M. H. Pulaski Co. (243 U.S. 97)  
The Steamship Appam v. British and African Steam Navigation Co. (243 U.S. 124)  
Watts, Watts & Company, Ltd. v. Unione Austriaca di Navigazione & Co. (248 U.S. 9)  
U.S. Grain Corporation v. Phillips (261 U.S. 106)  
Behn, Meyer & Co. v. Miller (266 U.S. 457)  
Deutsche Bank Filiale Nürnberg v. Humphrey (272 U.S. 517)  
Zimmermann et al. v. Sutherland, Alien Property Custodian, et al. (274 U.S. 253)  
United States v. Schwimmer (279 U.S. 644)  
United States v. Macintosh (283 U.S. 605)

United States v. Bland (283 U.S. 636)  
Perkins v. Elg (307 U.S. 325)  
Markham v. Cabell (326 U.S. 404)  
Girouard v. United States (328 U.S. 61)  
Hughes v. Superior Court (339 U.S. 460)  
Kaufmann v. Societe Internationale (343 U.S. 156)  
Übersee Finanz-Korporation, A.G. v. McGrath (343 U.S. 205)  
Shaughnessy v. United States ex rel. Mezei (345 U.S. 206)  
In re Anastaplo (366 U.S. 82)  
Scales v. United States (367 U.S. 203)  
Engel v. Vitale (370 U.S. 421)  
Ioannou v. New York et al. (371 U.S. 30)  
Zemel v. Rusk (381 U.S. 1)  
Woodby v. Immigration and Naturalization Service (385 U.S. 276)  
U.S. v. Laub (385 U.S. 475)  
Berényi v. District Director, Immigration and Naturalization Service  
(385 U.S. 630)  
Zschernig v. Miller (389 U.S. 429)  
Lemon v. Kurtzman (403 U.S. 602)  
Tilton v. Richardson (403 U.S. 672)  
Roe v. Wade (410 U.S. 113)  
DeFunis v. Odegaard (416 U.S. 312)  
United States v. Reliable Transfer Co. (421 U.S. 397)  
Alfred Dunhill of London, Inc. v. Republic of Cuba (425 U.S. 682)  
Fiallo v. Bell (430 U.S. 787)  
Haig, Secretary of State v. Agee (453 U.S. 280)  
Dames & Moore v. Regan (453 U.S. 654)  
Sumitomo Shoji America, Inc. v. Avagliano (457 U.S. 176)  
Saint Francis College v. Al-Khazraji (481 U.S. 604)  
United Technologies Inc v. MALÉV (506 U.S. 861)  
Board of Education of Kiryas Joel Village School District v. Grumet  
(512 U.S. 687)



## Egyéb:

Thackeray v. Saxlehner (125. Fed. Rep. 911)

Apollinaris Co. v. Scherer (27 Fed. Rep. 18)

In re Estate of Emil Geiger (7 N.Y.2d 109)

Price v. INS (962 F.2nd 836)

# MUTATÓ

- állampolgárság megszerzése 35, 40–42, 46–51, 82–85  
American Civil Liberties Union 51, 59  
Amerikai Segélyező Hivatal 44  
anarchizmus 34, 56  
antiszemitizmus 47
- bányajog 21  
Bartók Béla 14  
Berényi Kálmán 82–84  
Berlin 21  
beutazás ellenőrzése 29, 76–77  
bevándorlás etnikai összetétele 28, 88
  - ázsiaiak 30, 33–35
  - görögök 28
  - írek 28
  - latin-amerikaiak 30
  - lengyelek 28, 31, 88
  - magyarok 31–33, 88
  - németek 28, 31, 88
  - olaszok 28
  - örmények 28, 35
  - oroszok 28
  - skandinávok 28
  - szlovákok 31
  - törökök 28
  - ukránok 31
- bevándorlás feltételei 34, 83

bevándorlás kizáró okai 34, 56  
bevándorlás korlátozása 33–35  
bevándorlási arányszámok 30  
Bevándorlási és Honosítási Hivatal 29, 36, 42, 82  
bevándorlási hullámok 28–30  
Bill of Rights 68, 77  
– 1. alkotmánykiegészítés 46, 67, 90, 93  
– 5. alkotmánykiegészítés 57, 80  
– 14. alkotmánykiegészítés 80  
bírák visszahívása 19  
Bírói Konferencia 16  
Bíróságok Adminisztratív Hivatala 16  
bíróságok amerikai rendszere 15–17  
– illetékesség és hatáskör 16  
– szövetségi szint 16  
– tagállami szint 15–16  
Black, Hugo 58, 69, 73–74  
Blackstone, William 70  
Bodi, Irene 42  
Bremerhaven 28  
Bródy Sándor 13  
Buffalo 56, 88  
Burgess, John W. 21  
  
casus belli 41  
Cleveland 32, 88  
Chicago 24  
Columbia Egyetem 21, 62  
Cunard Vállalat 20  
  
Detroit 32  
diplomáciai képviselet 47, 72  
displaced person 32  
Douglas, William O. 18, 58, 68–69, 73–75, 88, 89  
due process 34, 57–61, 64–65, 73–74, 76  
– anyagi jogi 60  
– eljárásjogi 60



egyesülési szabadság 68  
egyetemi felvétel alkotmányossága 87–88  
egyház 89  
eljáró bíróság illetékessége 15, 43  
ellenség mint törvényes terminológia 44  
Ellenséges Tulajdonmegőrző Hivatal 44–45  
Ellis Island 29, 56–63  
Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 77  
Equal protection of laws 73  
1848/49-es szabadságharc 12, 40, 68  
1956-os forradalom 32, 67–69

Farkas Sándor, Bölöni 11  
fegyveres szolgálat megtagadásának joga 49–51  
felkeléshez való jog 67–69  
feminizmus 46–51  
Fiume 20  
Ford, Henry 46  
föderalizmus elve 42, 73  
Frankfurter, Felix 34, 59–61  
Freund, Ernst 46

gazdasági liberalizmus 25  
Gibraltár 56  
Göttingen 21  
Guatemala 41

habeas corpus 57, 60  
halálbüntetés 48  
Hamburg 28  
Harvard Egyetem 59  
hidegháború 14, 55  
Holmes, Oliver Wendell 16, 25, 44, 49  
honosítás fogalma 35  
honosítás kizáró oka 35–37, 50, 82–85  
honosítási eljárás 35–37, 47–51  
Hunyadi-víz 22–25

igazgatási őrizet 57  
Illinois 47, 67  
importvám 20  
International Workers Order 62

Jackson, Robert 59–61  
jakobinusok 11  
Jászi Oszkár 14  
Jefferson, Thomas 68  
jogösszehasonlítás 21  
jogsegélyegyezmények 72  
József Attila 13

Kalifornia 21, 70, 88  
Károlyi Mihály 14, 34  
Károlyi Mihályné Andrassy Katinka 34  
kártérítés 44, 69, 72  
kényszermunka 94  
kisajátítás 72, 45  
kiutasítás 56–63, 81–82  
konzuli kapcsolatokról szóló magyar–amerikai szerződés 87  
konzuli védelem 40  
Korda Sándor 14  
korona 15, 41  
Kossuth Lajos 12, 68  
Kosztá Márton 12, 40–41  
Kun Béla 47  
külföldi határozatok végrehajthatósága 21

laissez-faire gazdaságpolitika 25  
Le Havre 56  
leánykereskedelem 42  
letét 44  
Lincoln, Abraham 13, 68  
Lipcse 21  
Liverpool 20, 28  
Los Angeles 32

Madison, James 68  
Magna Charta 59  
Magyar Női Választójogi Egyesület 46  
MALÉV 92  
márkanév 22  
Maryland 71  
Massachusetts 82  
McCarthy, Joseph 55  
Mezei Ignác 56–63  
munkanélküli segély 37

National Association for the Advancement of Colored People 59  
Nemzetközi Női Választójogi Szövetség 46  
New Brunswick 32  
New Buda 12  
New Deal 55  
New Jersey 31, 71  
New York 20, 31–32  
Nürnbergi per 61

Oberlin College 14  
Ohio 31  
olvasztótégely kifejezés 38  
Opel, Fritz v. 45  
orgazdaság 63  
osztrák polgári jog (OPTK) 44  
óvadék 62

öröklés külföldi ingatlan után 69, 71–72  
öröklésjogi konzuli eljárás 72  
örökrész visszatartása 71

pacifizmus 47–51  
Pennsylvania 31  
Pittsburgh 13, 31  
polgárháború 33  
politikai menekültek 32, 47, 83–84



prostitúció 42  
Pulszky Ferenc 12

részvény 45  
Riga 28  
Roosevelt, Franklin D. 58

Sacco, Nicola 48, 59  
San Francisco 34  
Saxlehner András 22  
Schwimmer Róza 46–51  
South Bethlehem 31  
Suttner, Bertha v. 46

Szabad Európa Rádió 84  
szabadalom 22  
Szalay László 11, 94  
Szatmárnémeti 93  
Széchenyi István 11  
szekularizáció 90  
személyes szabadság 52, 56–63  
szerződés teljesítése 21, 43  
Szilárd Leó 14  
Szmirma 40  
szólásszabadság 46, 68

tartózkodási engedély 81  
Tellér Ede 14  
tengeri kereskedelem 20  
terhességmegszakítás 86  
természetjog 51  
Texas 41, 70  
törvény a katonafeleségek státusáról 81  
törvény a nemzetbiztonságról 67  
törvény az ellenséggel folytatott kereskedelemről 44–45  
törvény az útlevelelőrl 76–77  
törvény, Sherman-féle trösztellenes 20

törvények az ingatlanok külföldiek által való megszerzéséről 73–75  
– „Vasfüggöny”-törvények 74  
tulajdonszerzés külföldiek részéről 69–75

Ujházy László 11

ultimátum 40

University of California at Davis 88

utazás alkotmányos joga 76–78

választójog 37

– női 46

vállalásalapítás tilalma 67, 89–90

vallásgyakorlás szabadsága 89–90

Vanzetti, Bartolomeo 48, 59

védjegy 22

vízum 37, 56–57, 62, 77

Warren, Earl 76

Wesselényi Miklós 12

Wilson, Woodrow 46

Windscheid, Bernhard 21

writ of certiorari 15, 49

writ of habeas corpus 57, 60

# JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara  
Magyar Állam- és Jogi történeti Tanszékének  
sorozata

Sorozatszerkesztő  
MEZEY BARNA

1. **Révész Tamás:** A központi állami ellenőrzés szervezetének kialakulása Magyarországon 1867 után. Budapest, 1971.
2. **Búzás József:** Székesfehérvár és Fejér vármegye közigazgatása az 1918/1919. évi polgári demokratikus forradalom idején. Budapest, 1971.
3. **Máthé Gábor–Révész T. Mihály:** Az esti és levelező tagozatú oktatás fejlődése az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, 1945-1970. Budapest, 1972.
4. **Rácz Lajos:** A polgári házasság intézményének megvalósulása Magyarországon. Budapest, 1972.
5. **Búzás József:** Veszprém vármegye közigazgatása az 1918/1919. évi polgári demokratikus forradalom első két hónapjában, Budapest, 1973.
6. **Kovács Kálmán** (szerk. és előszó): Rechtsgeschichtliche Studien zum Zivilrecht. Studienband, Budapest, 1974.
7. **Nagyné Szegvári Katalin:** A jogtörténettudomány kutatási eredményei és perspektívái a felszabadulás után. Budapest, 1975.
8. **Degré Alajos:** A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig. Budapest, 1977.
9. **Révész T. Mihály:** A sajtópolitika egyes kérdései Magyarországon a kiegyezés után. Budapest, 1977.
10. **Kovács Kálmán** (szerk. és előszó): A tanács hatalom politikája 1919-ben, Studienband. Budapest, 1979.
11. **Mezey Barna:** A Rákóczi-szabadságharc országgyűlései. Budapest, 1981.



12. **Kovács Kálmán** (szerk. és előszó): A magyar politikai és jogi gondolkodás történetéből, 18–19. század. Budapest, 1982.
13. **Kovács Kálmán** (szerk. és előszó): Az állami és jogintézmények változásai a XX. század első felében Magyarországon. Studienband, Budapest, 1983.
14. **Kovács Kálmán** (szerk. és előszó): A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében. Budapest, 1984.
15. **Kovács Kálmán** (szerk. és előszó): A jogalkotás és a jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon 19–20. század. Budapest, 1986.
16. **Kovács Kálmán–Révész T. Mihály** (szerk. és előszó): Zu den gegenwärtigen rechtsgeschichtlichen Forschungen. Studienband, Budapest, 1987.
17. **Mezey Barna**: A magyar polgári büntönügy kezdetei. Budapest, 1995.
18. **Pomogyi László**: Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon. Budapest, 1995.
19. **Mezey Barna** (szerk.): Hatalommegosztás és jogállamiság. Budapest, 1998.
20. **Bódiné Beliznai Kinga–Mezey Barna** (szerk.): A magyar büntönügy kutatásának alapjai. Budapest, 1997.
21. **Bódiné Beliznai Kinga–Mezey Barna** (szerk.): Strafrechtskodifikation im 18. und 19. Jahrhundert. Budapest, 1997.
22. **Bódiné Beliznai Kinga** (szerk.): Tanulmányok a magyar büntönügy történetéből. Budapest, 1998.
23. **Gönczi Katalin**: Magyarok az amerikai Legfelsőbb Bíróság előtt. Budapest, 2000.

# RECHTSGESCHICHTLICHE VORTRÄGE

Publikation des Lehrstuhls für Ungarische  
Rechtsgeschichte  
Eötvös Loránd Universität Budapest

Redakteur  
BARNAMEZEY

1. **Kurt Seelmann:** Hegels Versuche einer Legitimation der Strafe in seiner Rechtsphilosophie von 1820. Budapest, 1994.
2. **Wolfgang Sellert:** Der Beweis und die Strafzumessung im Inquisitionprozeßrecht. Budapest, 1994.
3. **Wilhelm Brauner:** Grundrechtsentwicklung in Österreich. Budapest, 1994.
4. **Barna Mezey:** Kerker und Arrest (Anfänge der Freiheitsstrafe in Ungarn). Budapest, 1995.
5. **Reiner Schulze:** Die Europäische Rechts- und Verfassungsgerichte - zu den gemeinsamen Grundlagen europäischer Rechtskultur. Budapest, 1995.
6. **Kurt Seelmann:** Feuerbachs Lehre vom "psychologischen Zwang" und ihre Entwicklung aus Vertragsmetaphern des 18. Jahrhunderts. Budapest, 1996.
7. **Kinga Beliznai:** Gefängniswesen in Ungarn und Siebenbürgen im 16-18. Jahrhundert (Angaben und Quellen zur Geschichte des ungarischen Gefängniswesens). Budapest, 1997.
8. **Michael Köhler:** Entwicklungslinien der deutschen Strafrechtsgeschichte. Budapest, 1998.
9. **Attila Horváth:** Die privatrechtliche und strafrechtliche Verantwortung in dem mittelalterlichen Ungarn. Budapest, 1999.
10. **Allan F. Tatham:** Parliamentary Reform 1832-1911 in England. Budapest, 1999.

1180 Ft

ISBN 963 379 928 7



9 789633 799284